

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

Катедра "Финансов контрол"

**Дисертационен труд
на тема:
„Детерминанти, определящи качеството на одита“**

**Автор:
Васил Николаев Бакърджиев**

**Научен ръководител:
Доц. д-р Даниела Петрова Въткова - Милушева**

София
2025

Съдържание

Увод.....	3
Изследователска теза и хипотези.....	5
Глава 1: Теоретични основи на качеството на одита.....	7
1.1 Разграничение между ключови фактори и детерминанти.....	10
1.2 Литературен обзор.....	12
1.2.1 Дефиниция и значение на качеството на одит.....	14
1.2.2 Измерители на качеството на одита.....	25
1.2.3 Детерминанти на качеството на оди.....	30
а. Работни условия в одиторските фирми.....	30
б. Етични стандарти.....	37
в. Професионална компетентност.....	44
г. Независимост на одиторите.....	58
Глава 2: Анализ на детерминантите, влияещи върху качеството.....	73
2.1 Методология на изследването.....	73
2.2 Демографски въпроси от анкетната карта (Въпроси от група D).....	81
2.3 Оценка на надеждността и валидността на скалата.....	86
2.4 Оценка на качеството (Въпроси от група Q).....	87
2.5 Детерминанти на качеството.....	97
А. Детерминанта на качеството – „Работна среда“ (Въпроси от група W).....	97
Б. Детерминанта на качеството – „Етични стандарти“ (Въпроси от група X).....	109
В. Детерминанта на качеството – „Професионална компетентност“ (Въпроси от група Y).....	120
Г. Детерминанта на качеството – „Независимост на одиторите“ (Въпроси от група Z).....	133
2.6 Обобщение на резултатите от емпиричния анализ.....	145
Глава 3: Външна оценка чрез инспекциите за гарантиране качеството на дейността на регистрираните одитори.....	154
3.1 Анализ на оценките на качеството на одиторските услуги.....	154
3.2 Съпоставка на констатираните от КПНРО и СККОУ пропуски и дадените оценки.....	159
3.3 Сравнителен анализ на субективните възприятия на одиторите с обективните констатации от регулаторните инспекции.....	166
Основни изводи от анкетата.....	166
Съпоставяне на резултатите.....	167
3.4.Концептуален модел за постигане на качеството на одита.....	169
Заклучение - изводи, препоръки, приноси.....	180
1.Ключови изводи и практически препоръки.....	180
2.Потвърждение на научната теза и хипотезите.....	183
3.Научни и практически приноси.....	186
Анкета.....	191

Увод

Качеството на одиторските услуги е основен компонент за осигуряване на доверие в корпоративната отчетност, като гарантира, че финансовите отчети представят вярно и честно финансовото състояние на компаниите. Одитът играе ключова роля в глобалната икономика, като защитава интересите на инвеститорите, кредиторите и регулаторните органи. В съвременния свят на глобализация и дигитализация, качеството на одита става все по-важно, тъй като международните пазари изискват по-строги стандарти и повишена прозрачност. Освен това, ролята на одита се засилва в условията на финансови кризи и корпоративни скандали, които разкриват значителни недостатъци в отчетността и контролните механизми на компаниите.

Актуалността на темата се изразява в засиления обществен и регулаторен интерес към надеждността на финансовите отчети и ролята на одиторите в тяхното осигуряване. Качеството на одиторските услуги оказва пряко влияние върху стабилността на финансовите пазари и защитата на инвеститорите, особено след значими корпоративни скандали, които подкопават общественото доверие. В българския контекст този въпрос придобива особена значимост поради предизвикателствата, свързани с прилагането на международните стандарти и укрепването на регулаторния контрол. В последните години качеството на одиторските услуги е във фокуса на обществото както поради множеството финансови скандали, в които са замесени и одитори, така и поради необходимостта целите на одита да бъдат постигнати по един ефективен и ефикасен начин. Това доведе до промяна в подхода, който се основава на оценка на риска, включително и по отношение на оценката на качеството на одиторската работа. Формализираният израз на тази промяна е заместването на Международния стандарт за контрол на качеството 1 (МСКК 1) с Международен стандарт за управление на качеството 1 – Управление на качеството за фирми, които извършват одити или прегледи на финансови отчети или други ангажименти за изразяване на сигурност или свързани по съдържание услуги (МСУК 1). За да може да управлява качеството по подходящ начин е необходимо одиторската фирма да идентифицира и оцени рисковете за качеството. Тези рискове могат да бъдат свързани с общото управление и ръководството

или с използваните ресурси. Неизчерпателно изброяване на рисковете, свързани с качеството на одита, включва:

- Приоритизиране на услуги, които не попадат в обхвата на МСУК 1;
- Подценяване на значението на качеството при изпълнение на ангажименти, които са в обхвата на МСУК 1;
- Не се проявява професионален скептицизъм към действия на ръководството, които не стимулират качеството на одита;
- Неясно разпределение на отговорностите, свързани с качеството.

Дори и да не се формализира процеса по оценка на рисковете, свързани с качеството, чрез познатата от модела COSO методология, която включва оценка на вероятността от проявяване на даден риск и неговото влияние, за да се отговори по адекватен начин на тези рискове, те трябва да бъдат предмет на оценка от ръководството. Отговорите на оценените рискове са тясно свързани с определени детерминанти на качеството и тази връзка аргументира необходимостта от подобни изследвания.

В България въпросът за качеството на одиторските услуги придобива ново значение в контекста на прилагането на международни стандарти и местни регулации, които целят да повишат доверието в бизнеса и публичните институции. Регулаторните органи в страната все по-активно следят за спазването на тези стандарти, а професионалната общност се сблъсква с нуждата да адаптира практиките си към новите изисквания. В същото време на пазара действат както глобални одиторски компании, част от Голямата четворка (**PricewaterhouseCoopers (PwC)**, **Deloitte Touche Tohmatsu Limited (Deloitte)**, **Klynveld Peat Marwick Goerdeler (KPMG)** и **Ernst & Young Global Limited (EY)**), така и множество малки и средни одиторски фирми, които често се различават по отношение на ресурсите, компетенциите и стандартите, които прилагат в своята работа.

Обект и предмет, цел и задачи на изследването

Обект на изследването е качеството на одиторските услуги като фактор за повишаване на доверието на обществото. Изследването е мотивирано от необходимостта от обективна оценка на качеството на одиторските услуги и едновременно от необходимостта от разбиране на субективните възприятия на одиторите за качеството на

предлаганите от тях услуги, доколкото разливът между тези две оценки може да бъде пречка за постигане на по-високо качество.

Предмет на изследването са конкретни детерминанти на качеството и тяхното влияние.

Целта на изследването е да анализира основните детерминанти на качеството на одиторските услуги в България, като се направи сравнителен анализ между възприятията на одиторите от Голямата четворка и останалите одиторски компании, както и съпоставка с резултатите от инспекциите за гарантиране качеството на одитите.

Основните задачи включват:

- Обосновка на значимостта на качеството на одита за бизнеса и обществото;
- Анализ на публикациите относно същността, измерителите и детерминантите на качеството на одиторската работа
- Идентифициране на детерминантите, които определят качеството на одита в българския контекст;
- Оценка на разликите във възприятията за качеството между одиторите от различни компании, като се акцентира върху възможните предимства и недостатъци, които Голямата четворка притежава в сравнение с по-малките фирми;
- Разработване на концептуален модел за постигане качество на одита чрез оценка и подобрене на определящите го детерминанти;
- Формулиране на препоръки за подобряване на качеството на одиторските услуги в малките и средни компании, базирани на анализ на възприятията на одиторите от анкетата и идентифицираните добри практики на Голямата четворка.

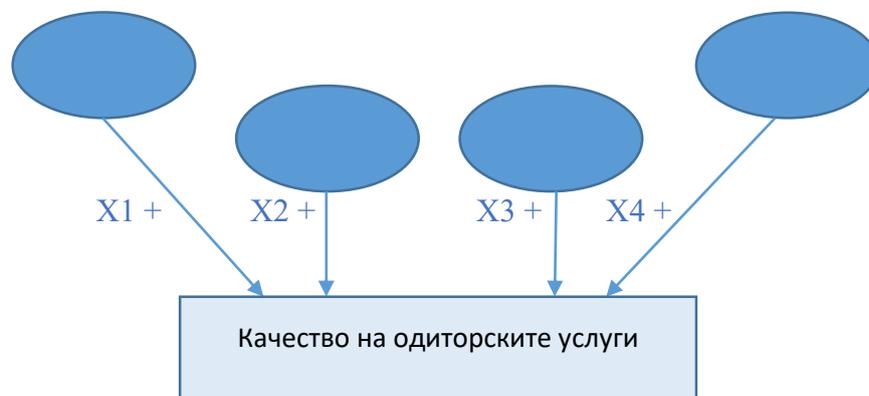
Изследователска теза и хипотези

Качеството на одиторските услуги се определя от комбинация от фактори, включително работните условия, етичните стандарти, професионалната компетентност и независимостта на одиторите. Одиторските компании, които прилагат ефективни вътрешни контролни механизми и спазват международните одиторски стандарти, демонстрират по-високо качество на услугите си.

За проверка на тази теза са формулирани следните хипотези:

- **Хипотеза 1:** Подобрени работни условия в одиторските фирми са свързани с повишено качество на одиторските услуги.
- **Хипотеза 2:** Спазването на етичните стандарти от одиторите е положително свързано с качеството на одита.
- **Хипотеза 3:** Повишена професионална компетентност на одиторите води до по-високо качество на одиторските услуги.
- **Хипотеза 4:** Независимостта на одиторите е съществен фактор за качеството на одита.
-

Фиг.1 Модел, описващ връзката на хипотезите с обекта на изследването

Настоящото изследване използва смесен методологичен подход, който комбинира количествени и качествени методи, за да предостави цялостен анализ на факторите, определящи качеството на одиторските услуги.

За постигане на целите на изследването е проведено анкетно проучване сред 79 респонденти, включващи одитори, мениджъри и собственици на одиторски фирми в България. Анкетата е насочена към изследване на детерминантите на качеството на одиторските услуги. Въпросите в анкетата обхващат широк спектър от теми, включително работни условия, етични стандарти, професионална компетентност и независимост на одиторите. Данните са анализирани чрез количествени методи, включващи сравнителен анализ и статистически тестове за проверка на хипотези, като целта е да се установят значимите разлики между одиторските компании и да се

идентифицират ключовите фактори, които водят до по-високо качество на одита. В допълнение към анкетния анализ, настоящото изследване включва и анализ на официалните доклади на КПНРО за периода 2022–2023 г., които дават обективна оценка за качеството на одиторските услуги в България.

Изследването има своите ограничения, които следва да бъдат отчетени при интерпретацията на резултатите. Първо, изследването се ограничава до българския пазар на одиторски услуги, което ограничава възможността за обобщение на изводите в международен контекст. Второ, анкетата разчита на самостоятелни оценки на одиторите, което може да доведе до субективност в резултатите, въпреки че въпросите са структурирани по начин, който минимизира това влияние. Освен това, броят на респондентите, макар и значителен за изследваната популация, може да не обхваща напълно разнообразието в практиките и възприятията на всички одитори в страната. Трето, някои части от изследването се основават на достъпна информация за резултати от инспекции и проверки на качеството на професионалната дейност на одиторите, при което не всички данни за 2024 г. са налични към момента на завършване на дисертацията.

Глава 1: Теоретични основи на качеството на одита

Качеството на одиторските услуги е основополагащо за финансовата прозрачност и отчетност на компаниите, като играе централна роля в изграждането на доверие в корпоративната отчетност. Чрез одита се осигурява достоверност на финансовите отчети, което е от съществено значение за вземането на информирани решения от страна на инвеститори, кредитори, регулаторни органи и други заинтересовани страни. В динамичния свят на глобална икономика и дигитализация, високото качество на одиторските услуги става все по-необходимо, тъй като съвременните пазари изискват по-стриктни стандарти за отчетност и по-висока степен на прозрачност. Това изискване произлиза и от нарастващата нужда от обективност и безпристрастност в одиторската практика, които гарантират надеждността на информацията в контекста на финансовата отчетност.

През последните десетилетия изследванията върху качеството на одита са насочени към идентифицирането на фактори, които определят неговата ефективност и значимост. Според широко разпространената дефиниция на DeAngelo (1981), качеството

на одита може да се изрази като вероятността одиторът да идентифицира и обяви значими неточности или отклонения във финансовите отчети на клиента. Тази дефиниция акцентира върху професионалните качества на одитора, неговата компетентност и способността му да изпълнява задълженията си независимо и обективно. От своя страна, Международните одиторски стандарти (ISA) доразвиват разбирането за качеството на одита, като подчертават значението на професионалната етика, обективността и съответствието с международните правила и принципи, които гарантират висока степен на прозрачност.

Качеството на одита се формира в резултат на съчетание между вътрешните контролни механизми в одиторските компании, независимостта на одиторите и приложението на съвременни методологии за анализ на финансовите данни. Съществена роля в този процес играят регулаторните изисквания, наложени от институции като Международната федерация на счетоводителите (IFAC) и Европейската комисия, които определят рамката за добри одиторски практики и гарантират спазването на високи професионални стандарти. Основните фактори, които обуславят качеството на одиторските услуги, включват работната среда в одиторските компании, етичните норми, професионалната компетентност и независимостта на одиторите. Тези фактори са взаимосвързани и всеки от тях играе ключова роля за поддържането на ефективна и надеждна одиторска дейност.

За компаниите от Голямата четворка (PricewaterhouseCoopers (PwC), Deloitte Touche Tohmatsu Limited (Deloitte), Klynveld Peat Marwick Goerdeler (KPMG) и Ernst & Young Global Limited (EY)), които заемат доминираща позиция на пазара, високото качество на услугите е приоритет, което се постига чрез мащабни инвестиции в обучение, внедряване на иновации и прилагане на сложни контролни механизми. Тези компании разполагат със значителни ресурси за прилагане на най-съвременните технологични решения, включително автоматизирани системи за анализ на финансови данни, машинно обучение и изкуствен интелект за откриване на аномалии в отчетите. Освен това, компаниите от Голямата четворка са обект на засилен регулаторен контрол, особено при изпълнението на ангажименти, свързани с компании от обществен интерес (ПОИ). Това предполага използването на допълнителни механизми за осигуряване на независимост и прилагане на стриктни етични стандарти. В контекста на нарастващата сложност на финансовите инструменти както и регулаторните промени, изискват висока

степен на специализация и адаптация към новите тенденции в професионалната практика.

В същото време, по-малките одиторски фирми разчитат на традиционни подходи и често срещат трудности при адаптацията към новите технологични изисквания и стандарти. Липсата на мащабни вътрешни системи за контрол на качеството и ограничените финансови ресурси ги поставят в по-неблагоприятна конкурентна позиция. Изискванията на надзорните органи към тях остават същите, както за големите компании, което води до административна и финансова тежест при изпълнението на одиторските ангажименти.

Друг съществен аспект, който влияе върху качеството на одита, е използването на дигитални технологии и автоматизирани системи за обработка на данни. Въвеждането на иновативни инструменти, като блокчейн технологии и изкуствен интелект, съществено повишава ефективността на одиторския процес и позволява по-прецизен анализ на финансовите отчети. Въпреки това, внедряването на подобни технологии изисква значителни инвестиции, което поставя по-малките компании в неравностойно положение спрямо големите международни мрежи.

Настоящото изследване е насочено към анализ на основните фактори, влияещи върху качеството на одиторските услуги в България, като специален акцент се поставя върху различията във възприятията за качество между компанията от Голямата четворка и по-малките одиторски фирми. Чрез детайлно изследване на работната среда, етичните стандарти, професионалната компетентност и независимостта на одиторите, дисертацията цели да представи цялостен поглед върху факторите, които формират качеството на одита и да обоснове тяхното значение за доверието в одиторската професия.

Дисертацията също така разглежда влиянието на външния регулаторен контрол върху качеството на одита, като обръща внимание на ролята на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО) и Института на дипломираните експерт-счетоводители (ИДЕС) в България. Включва се анализ на последните доклади публикувани от КПНРО , както и добри международни практики, като целта е да се предложат конкретни препоръки за подобрене на регулаторната рамка и професионалните стандарти в страната.

1.1 Разграничение между ключови фактори и детерминанти

В литературата често се използват термините „**ключови фактори**“ и „**детерминанти**“, които понякога се припокриват или се използват взаимозаменяемо. Въпреки това, съществуват съществени разлики в тяхното значение и приложение в анализа на качеството на одиторските услуги.

Ключови фактори

Ключовите фактори са по-широки категории, които обхващат основните аспекти, влияещи върху качеството на одита. Те представляват общи концептуални рамки, които включват различни елементи на одиторската дейност и обхващат широк спектър от влияния. В контекста на настоящото изследване, основните ключови фактори включват:

- **Етика и професионални стандарти** – моралните принципи и професионалните изисквания, които определят поведението на одиторите.
- **Компетентност и квалификация** – нивото на знания, практически опит и професионална подготовка на одиторите.
- **Регулации и надзор** – законодателната рамка, регулаторните изисквания и механизмите за контрол върху качеството на одиторските услуги.
- **Вътрешен контрол и фирмена култура** – начинът, по който одиторските дружества организират и прилагат вътрешните си политики и контролни механизми за гарантиране на качеството на услугите си.

Детерминанти

От друга страна, детерминантите са по-конкретни и измерими аспекти на одиторската дейност, които могат да бъдат анализирани и количествено оценени. Те представляват специфични индикатори, чрез които могат да се измерят ключовите фактори и тяхното въздействие върху качеството на одита. Сред основните детерминанти, които се изследват в това проучване, са:

- **Съответствието с Международните одиторски стандарти (МОС)** – степента, до която одиторските дружества спазват установените международни изисквания и насоки.
- **Ефективността на вътрешния контрол** – способността на одиторските компании да поддържат адекватни процеси за мониторинг и оценка на качеството на извършваните услуги.
- **Независимостта на одиторите** – степента, до която одиторите запазват обективност и избягват конфликти на интереси в работата си с клиентите.
- **Документиране на одиторските процедури** – наличие на изчерпателни и надеждни одиторски досиета, които отразяват извършените проверки и анализи.
- **Финансовата и ресурсна стабилност на одиторските дружества** – способността на фирмите да инвестират в професионално развитие, технологични иновации и контролни механизми.

Връзка между ключови фактори и детерминанти

Ключовите фактори могат да се разглеждат като общите принципи и насоки, които влияят върху качеството на одиторските услуги, докато детерминантите са конкретните индикатори, чрез които тези фактори могат да бъдат измерени и анализирани. Например, „етика“ е ключов фактор, но конкретните механизми за осигуряване на етично поведение, като прилагането на кодекси за професионална етика и докладване на конфликти на интереси, представляват детерминанти.

Разграничаването между тези два термина е от съществено значение за прецизния анализ на качеството на одиторските услуги, тъй като позволява по-структуриран подход към оценката на факторите, които определят ефективността на одита. Това също така улеснява разработването на целенасочени препоръки за подобряване на качеството, като се фокусират върху измерими и контролируеми аспекти на одиторската практика.

1.2 Литературен обзор

Основната цел на литературния обзор е да предостави задълбочен анализ на факторите, влияещи върху качеството на одиторските услуги, като същевременно очертае теоретичната рамка, необходима за разбиране на значението и ролята на качествен одит в съвременната икономическа среда.

Литературният обзор се стреми да изследва съществуващите подходи и концепции, които дефинират одиторското качество, както и да установи влиянието на различни вътрешни и външни фактори върху ефективността на одиторската дейност.

Внимателното разглеждане на тези аспекти ще осигури основа за разработване на подходи и препоръки за подобряване на одиторската практика, както в глобален, така и в български контекст.

Сред ключовите въпроси и аспекти, които ще бъдат разгледани в литературния обзор, са:

1. **Дефиниране и значение на качеството на одита** – Ще бъдат обсъдени различни теоретични перспективи върху качеството на одита, които акцентират върху неговата роля като гаранция за надеждност и обективност на финансовите отчети. Литературният обзор ще се фокусира върху концепции, които разглеждат качеството като способност на одитора да открива и докладва значими отклонения в счетоводната информация.
2. **Значението на етичните стандарти** – Ще бъдат представени изследвания на различни автори, които анализират връзката между спазването на етичните норми и качеството на одита.

Литературният обзор ще обобщи основните изводи от тези изследвания, като се акцентира върху ролята на етичните принципи за поддържането на професионална обективност и независимост. Ще бъдат разгледани и публикации, които изследват как спазването на етични норми предотвратява потенциални конфликти на интереси и съдейства за поддържането на високи стандарти на отчетност и прозрачност в одиторската дейност.

3. **Професионална компетентност и обучение на одиторите** – Разделът ще изследва факторите, свързани с квалификацията и развитието на професионалните умения на одиторите, включително необходимостта от непрекъснато обучение и адаптиране към нови регулации и технологии. Ще се обсъди и влиянието на опита и специализацията на одиторите върху качеството на техните услуги, като се изследва връзката между компетентност и ефективност в контекста на сложни одиторски ангажименти.
4. **Вътрешни и външни фактори, влияещи върху качеството на одита** – Тази част ще анализира как организационната структура, културата на работа, ресурсите и технологиите в одиторските компании влияят върху качеството на одиторската дейност.

Литературният обзор ще разгледа как оптимизацията на работната среда и внедряването на нови технологични решения могат да подобрят процеса на одитиране, да увеличат точността на проверките и да намалят вероятността от грешки.

Чрез изследване на тези въпроси литературният обзор ще предостави цялостен преглед на актуалните знания по темата и ще подготви основата за по-нататъшни анализи в дисертацията. Вниманието към тези аспекти ще помогне за идентифициране на специфични предизвикателства и потенциални области за подобрене в одиторската практика. Освен това, литературният обзор цели да предложи насоки за укрепване на доверието в одиторските услуги чрез прилагане на най-добрите практики и стандарти, съобразени с националния и международен контекст. Това ще допринесе за по-доброто разбиране на значението на качеството в одиторската професия и за повишаване на стойността на финансовите отчети за всички заинтересовани страни.

1.2.1 Дефиниция и значение на качеството на одит

Качеството на одита представлява многопластово понятие, което обхваща различни аспекти, свързани както с процеса на одитиране, така и с неговото отражение върху заинтересованите страни. Тази концепция е динамична и се променя във времето под влияние на икономически, регулаторни и технологични фактори, които водят до нейното непрекъснато усъвършенстване. Високият стандарт в одиторската дейност не се свежда единствено до спазването на установените норми, а включва също така гарантирането на независимостта и обективността на одиторите, оптималното прилагане на методите и техниките за анализ, както и степента, в която одитният процес подпомага вземането на стратегически управленски решения.

Липсата на универсално приета дефиниция за „качествен одит“ позволява на различни изследователи да предлагат различни гледни точки, които акцентират върху основни елементи като прозрачност, обективност и съответствие с професионалните стандарти.

Някои автори разглеждат качеството на одита като степента, в която финансовите отчети точно отразяват реалното финансово състояние на дадена организация, докато други поставят акцент върху процесния аспект – какви методи, подходи и технологии се използват за постигане на точни и надеждни заключения.

Висококачественият одит играе съществена роля в осигуряването на надеждност и достоверност на финансовите отчети, които са в основата на икономическите решения вземани от инвеститорите, регулаторите и заинтересованите страни. Той е не само механизъм за проверка и верификация на счетоводната информация, но и инструмент за подобряване на корпоративното управление и намаляване на финансовите рискове. Добре проведен одит допринася за повишаване на общественото доверие в отчетността на компаниите и подпомага създаването на стабилна бизнес среда. В този контекст, качеството на одита зависи не само от индивидуалната експертиза на одиторите, но и от институционалната рамка, която регулира професията, както и от степента на ангажираност на организациите към осигуряването на висока степен на отчетност и прозрачност.

Одитът също така играе ключова роля за разкриването на финансови несъответствия, корупционни практики и други проблеми, свързани с финансовото управление. Високото качество на одитния процес подпомага устойчивото развитие на бизнеса, като насърчава добрите практики в счетоводството и финансовото планиране. Съвременните тенденции в одиторската дейност включват разширено използване на технологиите, като автоматизацията, анализа на големи данни и изкуствения интелект, което допълнително повишава ефективността на одитния процес и подобрява точността на резултатите.

Една от най-често цитирани дефиниции е формулирана от DeAngelo (1981), която определя качеството на одитните услуги като вероятността одиторът да установи и разкрие съществени грешки или нередности във финансовите отчети. Тази дефиниция свързва качеството на процеса с техническите умения и опит на одитора, както и с неговата способност да идентифицира и анализира несъответствия спрямо утвърдените финансови стандарти.

Освен наличието на специализирани знания, високото качество на одита предполага и критично мислене, аналитични способности и способност за адекватно прилагане на съществуващите нормативни изисквания.

В този контекст, от съществено значение е не само способността на одитора да открива грешки, но и неговата ефективност в комуникацията и представянето на заключенията по начин, който улеснява разбирането и предприемането на превантивни действия от страна на ръководството. Точността и ясно изразените констатации са ключови за въздействието на одита върху бизнес процесите, тъй като предоставят основа за вземане на стратегически решения и подобряване на вътрешния контрол. Освен това, ефективният одитор трябва не само да открива грешки, но и да предлага конструктивни препоръки, които да подпомогнат организацията в подобряването на финансовото ѝ състояние и операционната и ефективност.

Качеството на одитните услуги също зависи от методологията, използвана при провеждането на одита, и от възможността на одиторите да се адаптират към динамично развиващата се икономическа среда. В съвременния бизнес климат, технологиите и цифровизацията играят съществена роля в процеса на одитиране, като позволяват автоматизация на част от проверките и анализирането на големи обеми данни с висока

степен на точност. Следователно, професионализмът и подготовката на одитора не се ограничават единствено до спазването на утвърдените стандарти, а включват и способността му да прилага иновативни методи и технологични инструменти за повишаване на ефективността на одитния процес.

Международните одиторски стандарти (ISA 200) допринасят за разширяването на концепцията за одитното качество, като подчертават значението на предоставянето на разумна увереност, че финансовите отчети не съдържат „значителни отклонения“. Те създават методологична основа за одиторската дейност, като гарантират, че процесът на проверка и анализ е структуриран, детайлен и основан на обективни доказателства. Одиторите трябва да прилагат професионален скептицизъм и аналитично мислене, за да идентифицират потенциални рискове и несъответствия във финансовата отчетност.

Тези стандарти определят рамка за професионално и етично изпълнение на одиторските задължения, свързвайки практиката с прилагането на универсални принципи, които осигуряват прозрачност, точност и надеждност на финансовата отчетност. Висококачествената одиторска дейност се основава на спазването на принципите на интегритет, независимост и обективност, които гарантират, че заключенията и препоръките са изготвени без външни влияния и с цел максимална защита на интересите на заинтересованите страни. Освен това, ISA 220 акцентира върху отговорностите на одитора за осигуряване на контрол на качеството в рамките на самия одиторски процес, което е от съществено значение за поддържането на високи професионални стандарти. В този контекст, одиторските екипи са задължени да спазват вътрешни процедури за оценка на качеството, което включва детайлна проверка на одиторската документация, вътрешни прегледи на изпълнените задачи и прилагане на механизми за контрол и отчетност. Контролът на качеството е особено важен при сложни одити, където съществуват множество източници на информация и висока степен на риск от грешки или пропуски.

Стандартите също така насочват вниманието към необходимостта от непрекъснатото професионално развитие на одиторите, като насърчават тяхното обучение и разбиране на най-новите изменения в нормативната уредба и добрите практики. Въвеждането на нови технологични инструменти в процеса на одитиране също е подчертано като ключов елемент за повишаване на точността и ефективността на

извършваните проверки. Използването на автоматизирани аналитични методи позволява по-бърз анализ на големи обеми от данни, което намалява вероятността от човешки грешки и повишава надеждността на одиторските заключения.

Международният форум на независимите регулатори на одита (IFIAR 2021) внася важен принос в разбирането за качеството на одита, като подчертава неговата роля в създаването на стойност за всички заинтересовани страни. Според IFIAR, одитът не е просто механична проверка на съответствието с утвърдените финансови стандарти, а цялостен процес, който формира доверие и стабилност в икономическата среда. Форумът подчертава, че ефективният одит се основава не само на техническа компетентност и прецизност, но и на дълбоко разбиране на индустриалния и корпоративния контекст, в който функционират организациите.

Одиторите играят ключова роля в осигуряването на финансова прозрачност, като идентифицират потенциални несъответствия и предлагат механизми за тяхното преодоляване. Доверието в одита се изгражда върху съчетанието от професионален скептицизъм, аналитично мислене и способността за разкриване на потенциални рискове и неточности в отчетността на организациите. IFIAR също подчертава значението на комуникацията между одиторите и заинтересованите страни, като насърчава активния диалог между одитори, ръководители на компании и регулаторни органи. Този подход повишава прозрачността и улеснява навременните коригиращи действия, които могат да предотвратят финансови злоупотреби и управленски слабости.

Допълнително, IFIAR акцентира върху необходимостта от ефективни механизми за вътрешен контрол и последващи прегледи, които да подобряват качеството на одитния процес. Форумът отбелязва, че одиторските фирми трябва да прилагат съвременни методи за оценка на риска и управление на несъответствията, включително използването на дигитални технологии и данни в реално време. Разширяването на технологичната роля в одита позволява по-прецизен анализ и допринася за по-голяма обективност в оценките.

Различните изследвания върху качеството на одита акцентират върху два основни подхода при неговото измерване – процесен и резултатен.

Докато някои автори, като DeAngelo (1981), се фокусират върху способността на одиторите да идентифицират грешки и несъответствия, други, като IFIAR, акцентират

върху стойността, която одитът създава за заинтересованите страни. В този контекст, висококачественият одит трябва да се възприема не само като средство за верифициране на финансовите отчети, но и като стратегически инструмент, който допринася за подобряване на финансовата дисциплина и управленските процеси в организациите.

Литературата подчертава, че качеството на одита е многопластово и зависи от различни фактори, като технически умения, съответствие със стандартите и организационни механизми. Освен това, одитното качество е динамична концепция, която се адаптира спрямо променящите се икономически, технологични и регулаторни условия. Въпреки постигнатия консенсус относно значението на тези фактори, остават открити въпроси, които изискват допълнителни изследвания за изграждане на по-пълна рамка за оценка на одиторската дейност. В бъдеще е необходимо да се разгледат по-задълбочено измерителите на качеството, както и начините за неговото повишаване чрез внедряване на иновации и използване на усъвършенствани методи за анализ на финансовите отчети.

Съвременните технологични иновации също оказват значително влияние върху качеството на одита, като водят до автоматизация на ключови процеси и трансформират методите на анализ. Развитието на софтуерни решения за обработка на финансови данни позволява ускорено идентифициране на аномалии, което намалява вероятността от човешки грешки и повишава обективността на заключенията. Одитните фирми все по-често прилагат машинно обучение и изкуствен интелект за автоматизиране на анализите, като по този начин постигат по-задълбочени и надеждни резултати.

Анализът на големи масиви от данни (Big Data) предоставя нови възможности за извличане на значими зависимости и идентифициране на потенциални рискове в реално време. Технологии като блокчейн допълнително повишават надеждността на финансовата информация, като гарантират нейната неизменност и прозрачност. Knechel & Willekens (2006) посочват, че напредъкът в технологиите трансформира не само инструментите, но и ролята на одиторите, като изисква от тях задълбочени познания по дигитални анализи и способност за интерпретация на комплексни финансови модели. С нарастващата зависимост от технологиите, професионалната подготовка на одиторите се променя, като включва обучения по киберсигурност, алгоритмичен анализ и автоматизирани системи за разпознаване на финансови измами.

Използването на тези съвременни решения допринася за повишаване на общественото доверие в одиторската професия, като засилва прозрачността и намалява риска от финансови несъответствия и измами. Благодарение на дигитализацията, процесът на одитиране става не само по-прецизен, но и по-ефективен, като позволява на одиторите да се съсредоточат върху стратегически анализи, които предоставят добавена стойност за организациите. В този контекст, качеството на одита все повече зависи от способността на професионалистите да интегрират иновативни подходи и да адаптират традиционните методи към динамично развиващата се бизнес среда.

Според Watkins, Hillison & Morecroft (2004), качеството на одита се влияе не само от прилаганите стандарти, но и от корпоративната култура и управленските практики на одитираните организации. Те подчертават, че ако ръководството на компанията не осигури подходяща среда за прозрачност и отчетност, дори най-висококачественият одит може да бъде компрометиран. Корпоративната етика и ангажираността на висшето ръководство към отчетността играят съществена роля в ефективността на одиторските процеси. Ако вътрешната култура на организацията толерира занижен контрол или липса на детайлна документация, възможностите на одитора да разкрие и анализира потенциални нарушения значително намаляват.

Наличието на добре дефинирани механизми за вътрешен контрол и регулаторно съответствие значително улеснява работата на одиторите и повишава точността на техните заключения. В противен случай, ако ръководството не е ангажирано с осигуряването на прозрачност, процесът на одитиране може да бъде затруднен, което води до непълна или неточна оценка на финансовото състояние на организацията. Освен това, липсата на вътрешна отчетност и култура на съответствието може да доведе до укриване на критична информация, което компрометира резултатите на одита и намалява неговата ефективност.

Watkins, Hillison & Morecroft (2004) също така подчертават, че съществуването на неефективна или формална одитна функция в рамките на компанията може да създаде среда, в която одитът се възприема като административна формалност, а не като стратегически инструмент за подобряване на отчетността и управлението. За да бъде одитът наистина ефективен, организациите трябва да интегрират добри практики за

вътрешен контрол, да гарантират прозрачност в процесите на вземане на решения и да създават условия за ефективно взаимодействие между вътрешните и външните одитори.

Корпоративната култура и управленските практики имат съществено значение за осигуряването на качествен одит. Висшето ръководство на организациите трябва да демонстрира ангажираност към отчетността и да насърчава ефективен вътрешен контрол, за да се гарантира, че одиторските заключения са точни, обективни и основани на реални финансови данни. Без подкрепата на прозрачни процеси и управленски стандарти, дори най-добрите одиторски практики могат да останат ограничени в своето въздействие.

Одиторските услуги са важен фактор за изграждане на доверие в икономическите среди, като помагат на инвеститорите, регулаторите и останалите заинтересовани страни да разполагат с надеждна и навременна информация. В този контекст, качественият одит не само потвърждава достоверността на финансовите отчети, но и подпомага идентифицирането на потенциални рискове и възможности за подобрене в управлението. Неговата роля се простира отвъд стандартните одиторски процедури, като се превръща в ценен механизъм за подобряване на финансовата дисциплина и устойчивото развитие на компаниите.

Освен това, съвременните тенденции в одитирането все повече включват интеграция на технологии като изкуствен интелект, машинно обучение и автоматизирани анализи, които повишават прецизността и ефективността на одиторските заключения. Внедряването на тези иновации позволява не само по-добра оценка на финансовите данни, но и по-голяма адаптивност на процеса към динамичните промени в икономическата среда. Следователно, поддържането на високо качество в одита изисква непрекъснато развитие и усъвършенстване както на методите на работа, така и на технологиите, които подпомагат този процес.

Ефективният одит съчетава експертни познания, независимост на оценките, стриктно спазване на регулаторните изисквания и прилагане на модерни технологии за анализ и обработка на данни. Той представлява стратегически инструмент за подобряване на корпоративното управление, минимизиране на финансовите рискове и повишаване на общественото доверие в икономическите процеси.

В обобщение може да се каже, че качеството на одита е многопластова концепция, която включва комбинация от професионални компетенции, етични принципи, регулаторни изисквания и технологични иновации. То не се свежда само до техническата подготовка на одиторите, но и до способността им да прилагат международно признати стандарти, да проявяват независимост в оценките си и да използват съвременни цифрови инструменти за анализ на финансови данни. Висококачественият одит играе съществена роля не само като инструмент за проверка на съответствието с установените изисквания, но и като средство за укрепване на отчетността в компаниите, повишаване на прозрачността в корпоративното управление и оптимизиране на финансовите процеси. В динамично развиващата се глобална бизнес среда качеството на одита продължава да бъде критичен елемент за осигуряване на стабилност, отчетност и устойчив икономически растеж.

Тази значимост на темата предопределя широкия интерес към нея в световен мащаб. Интерес към нея има и сред българската научна общност, макар и изследванията да имат по-общ характер. В областта на финансовия одит България е приела Международните одиторски стандарти и Етичния кодекс на професионалните счетоводители, което означава, че от нормативна гледна точка изискванията са идентични. Броят на авторите, занимаващи се с проблемите на финансовия одит и в частност с качеството на одита е ограничен и това е допълнителен аргумент към необходимостта на база литературния обзор да се определят пропуските в съществуващите изследвания, които могат да послужат за определяне на фокуса на проучването.

В българската научна литература са разгледани различни аспекти, които оказват влияние върху качеството на одиторските услуги. В последните години нараства интересът към влиянието на дигитализацията върху одиторския процес, както и към предизвикателствата, свързани с независимостта на одиторите и регулаторния контрол върху тяхната дейност. Значително внимание се отделя и на ролята на вътрешния контрол, професионалната етика и качеството на корпоративната отчетност, които са пряко свързани с ефективността на одита.

Проф. д-р Михаил Динев в своята студия „Власт, управление и контролна среда“, публикувана в Годишника на ИДЕС, разглежда взаимоотношенията между властта и

контрола, като обръща внимание на одита като инструмент за осигуряване на отчетност и прозрачност в управлението. Според Динев (2016) ефективният контрол е възможен само при наличие на независима одиторска функция, която не е подвластна на политически и икономически влияния. Авторът подчертава, че честите законодателни промени в България могат да компрометират независимостта на одиторските институции, което намалява доверието в тяхната работа и води до понижаване на качеството на одиторските услуги.

Освен независимостта, Динев акцентира върху ролята на вътрешния контрол и контролната среда като детерминанти на одиторското качество. Вътрешният одит и вътрешните механизми за контрол играят решаваща роля за поддържането на ефективен мониторинг върху финансовата отчетност и управлението. Според автора, ако контролната среда не е адекватно структурирана, външният одит може да бъде неефективен, тъй като липсата на вътрешни контролни механизми ограничава възможността на одиторите да извършат обективен анализ и да предоставят надеждни заключения.

Филипова (2018) анализира регулацията на одиторската професия в България и нейното влияние върху качеството на одита. Авторката отбелязва, че строгите законови изисквания и етични стандарти са ключови фактори за гарантиране на обективността и независимостта на одиторите.

Въведените регулаторни мерки в съответствие с европейските директиви и Международните одиторски стандарти (ISA) допринасят за повишаване на отчетността и контрола в професията, като същевременно насърчават одиторите да поддържат високо професионално ниво.

Един от основните рискове, идентифицирани от Филипова (2018), е прекомерната зависимост на одитора от клиента, която може да доведе до намаляване на **професионалния скептицизъм**. Продължителните взаимоотношения между одиторите и клиентите крият риск от занижаване на критичността при прегледа на отчетите, което в крайна сметка може да компрометира качеството на одита. В тази връзка авторката препоръчва периодична ротация на одиторите, която би могла да предотврати развитието на прекалено близки отношения и да стимулира обективността в процеса на одитиране.

Колева (2022) разглежда **значението на аналитичните процедури** като инструмент за оптимизиране на одиторската работа и повишаване на нейното качество. В съответствие с Международните одиторски стандарти, аналитичните процедури се прилагат по време на целия одиторски процес, като осигуряват **ефективен метод за разкриване на финансови аномалии и потенциални измами**. Според авторката, качеството на одита зависи от правилното прилагане на тези процедури, които позволяват на одиторите **по-бързо и с по-малко разходи** да идентифицират рискове и да насочат ресурсите си към най-критичните области от финансовите отчети. Колева (2022) също така подчертава необходимостта от **повишаване на професионалната квалификация на одиторите**, като отбелязва, че текущите форми на обучение не са достатъчни за поддържане на необходимото високо ниво на компетентност. В тази връзка тя препоръчва въвеждането на задължителни изпити и обучения, които да гарантират, че одиторите разполагат с актуални знания за нормативната уредба и най-добрите практики в бранша.

Въздействието на дигитализацията върху процесите в одита се разглежда от Филипова (2021), която посочва, че **технологичният напредък води до значителни промени в начина на извършване на одиторските ангажименти**. Въвеждането на автоматизирани системи за анализ на големи обеми данни улеснява процеса на одитиране, като позволява идентифициране на аномалии и несъответствия с по-голяма прецизност. Според авторката, дигитализацията също така създава нови предизвикателства, свързани с необходимостта от допълнителни умения и обучения за одиторите, както и с въпросите, свързани с **киберсигурността и защитата на данните**. Въпреки тези предизвикателства, внедряването на модерни технологии в одиторската практика е неизбежна стъпка за повишаване на качеството на одита.

Филипова (2024) подчертава и един друг важен аспект, а именно, че **професионалната етика** играе съществена роля в осигуряването на доверие в счетоводната и одиторската практика. Според нея, липсата на стандартизирано обучение по професионална етика в университетите е сериозен проблем, който може да се отрази негативно върху бъдещите специалисти в областта на одита. Авторката препоръчва интеграция на професионалната етика в обучителните програми, като отбелязва, че развитието на професионален скептицизъм и способността за критична преценка са ключови елементи за качествен одит. Спазването на Международните одиторски стандарти (ISA) и Международния

етичен кодекс на IFAC са важни компоненти за осигуряването на високи професионални стандарти в одиторската дейност.

Литературният обзор показва, че качеството на одита е комплексен феномен, който зависи от множество взаимосвързани фактори. **Независимостта на одиторите** се откроява като ключов елемент, който гарантира обективност и достоверност в процеса на одитиране. В тази връзка, регулаторната рамка и надзорът върху одиторската дейност играят решаваща роля за предотвратяване на конфликт на интереси и осигуряване на професионална дистанция между одиторите и техните клиенти. Изследванията показват, че въвеждането на механизми като **периодична ротация на одиторите, стриктен регулаторен контрол и засилени изисквания към професионалната квалификация** допринася за повишаване на прозрачността и качеството на одиторските услуги.

Друг важен аспект, идентифициран в литературния обзор, е **ефективността на вътрешния контрол и неговото влияние върху качеството на одита**. Вътрешният одит и вътрешните контролни механизми са съществен инструмент за управлението на риска и осигуряването на надеждна финансова отчетност. Добре функциониращата контролна среда намалява вероятността от финансови измами и грешки, като същевременно повишава ефективността на външния одит.

Професионалният скептицизъм и аналитичните процедури също са сред критичните фактори, които определят качеството на одита. Липсата на професионален скептицизъм може да доведе до пропускане на съществени нарушения или грешки във финансовите отчети, което компрометира надеждността на одиторските заключения. Аналитичните процедури, от своя страна, се утвърждават като важен инструмент за подобряване на ефективността на одита, позволявайки на одиторите да идентифицират аномалии и несъответствия във финансовите данни.

Дигитализацията на одиторските процеси също е сред значимите тенденции, които влияят върху качеството на одита. Използването на автоматизирани системи за анализ на данни, блокчейн технологии и изкуствен интелект дава възможност за по-бързо и ефективно откриване на рискове и аномалии във финансовите отчети. Въпреки това, дигитализацията създава и нови предизвикателства, свързани с киберсигурността, защитата на данните и необходимостта от допълнителни обучения за одиторите.

От голямо значение за поддържането на високо качество в одиторската дейност е и професионалната етика. Нарушаването на етичните норми може да компрометира доверието в одиторската професия и да доведе до сериозни последствия както за самите одитори, така и за организациите, които одитират. В този контекст, научните изследвания подчертават важността на етичното обучение, внедряването на международните професионални стандарти и прилагането на ефективни механизми за етичен контрол.

1.2.2. Измерители на качеството на одита

Въпреки значителния брой публикации по темата за възможните измерители на качеството на одита, към днешна дата не съществува общоприето определение за качество на одита (Gros and Worret, 2014). Предлаганите в литературата модели за изследване на качеството на одита, базирани на различни заместители на качеството, не винаги са последователни един спрямо друг. Различията в резултатите от изследванията могат да се дължат както на различна структура на използваната извадка и на различните периоди на изследване, така и на различните мерки за качество на одита, които са приложени.

Един, често предлаган в литературата подход за измерване качеството на одита са дискреционните или **абнормални начисления**. Моделите, използвани за оценка на нормални и необичайни нива на начисленията започват с модела на Джоунс (1991) и продължават с модифициран модел на Джоунс, подход на изпълнение на съгласувани процедури (Kothari et al. 2005), Dechow и Dichev (2002) и подход, базиран на дискреционни грешки в оценката на Francis et al. (2005).¹

Качеството на счетоводството и одита често се разглеждат като обусловени от едни и същи фактори. В контекста на дискреционните (абнормалните) начисления това означава, че по-големият размер на дискреционните начисления се свързва с по-висока

---

¹ Цитирано по Mureshan, Diana, ACCRUALSANOMALY:ASURVEYOFTHEMETHODS USED TOMEASUREACCRUALS, достъпно на ([proceedings_10th_conference.pdf \342\200\224 Proceedings of the 10th Conference of ASECU_Tipar final](#))

величината на управление на печалбите и следователно по-ниско предполагаемо качество на счетоводството и/или одита. Редица изследователи използват динамични регресионни модели, които обхващат променливостта на начисленията във времето. Чести позовавания в литературата има по отношение на изследване на Dichev и Dechow (2001) , което предлага „нова мярка за един аспект на качеството на начисленията и печалбите. Основното предимство на начисленията е да се намалят проблемите с времето и несъответствието в основните парични потоци. Начисленията обаче постигат тази полза с цената на правене на предположения и оценки за бъдещи парични потоци, което предполага, че начисленията включват грешки в оценката или шум“².

Като измерител за качеството на одита се използват и **преизчисления** на данни във финансовите отчети. Допускането е, че ако в следващи отчетни периоди се налага преизчисление на данните във финансовия отчет, то това е сигнал за пропуски при извършения одит. Информация за направените преизчисления и причините за тях лесно може да бъде получена от новите финансови отчети, което прави модела достъпен и лесно приложим. Същевременно, отлагането във времето на корекциите, поради по-късно откриване на пропуските, може да доведе до положителна оценка на качеството на одита, когато в действителност е възможно да не са разкрити съществени пропуски поради неадекватни процедури.

През ноември 2021 г. Audit Analytics публикува данни за преизчислени финансови отчети като се отбелязва, че през 2020 г. е установен най-ниският процент на компании, които разкриват финансови преизчисления през последните 20 години. Този спад е регистриран за всяка от последните шест години. През 2020 г. само 4,9% от компаниите са преизчислили предишни финансови отчети, в сравнение с 6,8% през 2019 г. и 17,0% през 2006 г., когато е отбелязан връх.

Възнагражденията за одит също се използват като заместител на качеството в редица изследвания. Интерпретацията на този заместител на качеството, обаче, може да бъде много различна и често се нуждае от допълнителна информация, за да се установи характера на връзката. Така например, често се изхожда от предположението, че високите нива на таксите за одит отразяват усилията на одитора, от което следва, че

---

² Dichev, Ilia D. and Dechow, Patricia, The Quality of Accruals and Earnings: The Role of Accrual Estimation Errors (July 2001) , <https://ssrn.com/abstract=277231> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.277231>

високите такси за одит трябва да показват, че одиторът предоставя одит с по-високо качество. По-високите възнаграждения за одит могат да съдържат компонента за риск, формирана от ниско качество на счетоводното отчитане и пропуски в системата за вътрешен контрол. В този случай, по-високите такси не доказват непременно повече одиторски тестове и процедури, тъй като одиторът може да е решил просто да приеме по-високия риск.

Очаквано е възнагражденията за одит да са свързани с повече вложени часове за работа, което би могло да бъде косвен индикатор за по-качествен одит. Този измерител би могъл да бъде използван най-вече от регулаторния орган, тъй като извън контрола на качеството, осъществяван от КПНРО и ИДЕС, тази информация е трудно достъпна.

В противовес на връзката високи възнаграждения – високо качество на одита е виждането, че необичайно високите такси могат да бъдат индикатор и за ниско качество. Според (Choi et al., 2010) „необичайните такси за одит са отрицателно свързани с качеството на одита .... Констатациите показват, че стимулите на одиторите за възпиране на пристрастно финансово отчитане се различават систематично в зависимост от това дали клиентите плащат повече или по-малко от нормалното ниво на таксата за одит“. Следователно в този случай по-високите такси може да означават нарушена независимост и нарушаващо етичните изисквания обвързване одитор-клиент.

Възнагражденията за одит като процент от общата сума на получените възнаграждения могат да показват нисък относителен дял и това също се асоциира с негативна оценка на качеството. Francis (2004) счита, че качеството на одита винаги ще бъде подозрително, ако се предоставят други услуги, които се възприемат като потенциално компрометиращи обективността и скептицизма на одитора.

Посоченото е пример за това как една и съща променлива може да показва както положителна, така и отрицателна връзка с качеството на одита.

Съдебни процеси и санкции срещу одитори чрез показателите брой на делата, в които участва одиторската фирма и сума на наложените санкции, могат да се използват за измерване на очакваното качество на одитите. Като доказателство могат да се използват множеството финансови скандали, в които се оказаха въввлечени големи

одиторски компании и които в крайна сметка доведоха и до промяна на структурата на пазара на одиторски услуги.

През последните десетилетия светът стана свидетел на редица корпоративни фалити и счетоводни измами, в които са били замесени одиторите от Голямата четворка. От скандала с Enron и колапса на Arthur Andersen, който доведе до редица реформи в одиторската дейност, до по-скорошни случаи като Wirecard, Evergrande и краха на Корпоративна търговска банка (КТБ) в България – всички тези събития подчертават значението на строгия регулаторен контрол и необходимостта от по-голяма отчетност в сектора.

Случаят Wirecard и EY

През 2020 г. германската компания Wirecard обяви несъстоятелност след разкрития за липсващи 1,9 милиарда евро от нейните сметки. EY, която беше одитор на Wirecard повече от десетилетие, беше критикувана за това, че не е успяла да открие измамите в компанията. Това повдигна въпроси относно качеството на одиторските проверки и независимостта на одиторите.

Случаят China Evergrande Group и PwC

През 2024 г. китайските регулатори наложиха глоба от 441 милиона юана (около 62 милиона долара) на PwC за пропуски в одита на China Evergrande Group. Регулаторите установиха, че PwC е "си затворила очите" за измамите на Evergrande, което доведе до "изключително ненадеждни" одити. В резултат на това дейността на PwC в Китай беше спряна за шест месеца.

Случаят КТБ и KPMG

В България през 2014 г. Корпоративна търговска банка (КТБ) изпадна в несъстоятелност след разкрития за сериозни финансови нарушения. KPMG, която беше одитор на банката, беше подложена на критики за това, че не е успяла да идентифицира проблемите във финансовите отчети на КТБ. Това постави под въпрос ефективността на одиторските практики и независимостта на одиторите в България.

Принципно връзката между броя на делата, в които участва одиторската фирма, респ. сумата на наложените санкции, от една страна, и качеството, от друга страна, е негативна, но оценката трябва все пак да се прави много предпазливо. Известно е, че в САЩ е много висок процентът на съдебните спорове, но понякога обяснението е т.нар. „синдром на дълбокия джоб“, свързан със завеждане на дела срещу одитори без реални доказателства, но със съзнанието, че заради имиджовия ефект от подобни дела е много вероятно одиторите да са склонни да платят, а освен това получават високи хонорари и имат професионални застраховки.

Големината на одитора също може да се използва като заместител на качеството. Lennox, CS. (1999) изследва две хипотези относно връзката на големината на одитора и качеството на одита. Първата, наречена хипотеза за репутацията (DeAngelo, 1981), гласи, че големите одитори имат по-голям стимул да бъдат точни, тъй като неточен отчет може да доведе до загуба на специфични за клиента доходи. Втората е тясно свързана с коментираните по-горе съдебни спорове, които представляват по-голям риск именно за големите одитори, поради което те следва да бъдат по-точни и стриктни. Изследването на Dye (1993), на което се позовава Lennox, демонстрира как равновесните такси за одит зависят както от информационната стойност на одита, така и от стойността на претенциите, които потребителите на финансовия отчет имат върху богатството на одитора, в случай че одитът е определен като нестандартен. И двете хипотези са потвърдени от Lennox, но неговите заключения подкрепят в по-голяма степен хипотезата за дълбоките джобове, отколкото хипотезата за репутацията.

Други изследвания също правят разграничение между фирми от най-високо ниво и фирми от среден/малък клас по отношение на предоставяното качество на услугите. Според Francis and Yu (2009) по-големите фирми са в състояние да произвеждат по-високо качество на одита защото имат повече колективен опит, партньори, с които да се консултират и по-висок експертен опит за откриване на съществени неточности в сравнение с малките одиторски фирми.

Обяснението на Sirois and Simunic (2011) е, че големите фирми имат способността да прилагат технологично базиран одит, който е по-точен и по-бърз, отколкото е одита, осъществяван от малки одиторски фирми. Според авторите, технологията за одит играе централна роля при определяне на нивото на качеството на одита, както реално, така и

възприемано. Това обяснява и дихотомията „Големи 4/не-Големи 4“ и двойната пазарна структура, характерна за одиторската индустрия.

Предимствата на „Голямата четворка“, произтичащи от големия размер се свързват с ноу-хау, повече човешки ресурси или транснационалната взаимосвързаност на големите мрежи за одит. Не е за пренебрегване и факта, че по-големият пазарен дял на „четворката“ позволява повече клиенти в определен сектор, а това от своя страна позволява формиране на по-големи познания относно специфичните за съответната индустрия характеристики.

Размерът на фирмата, както и съдебните дела и санкции могат да бъдат определени като зависими променливи по отношение на качеството, но те се различават от останалите, тъй като не се отнасят до ангажимента за одит.

1.2.3 Детерминанти на качеството на одита

а. Работни условия в одиторските фирми

Работните условия в одиторските фирми играят критична роля за качеството на одиторските услуги и за ефективността на одиторските екипи. Тези условия включват множество фактори като натовареността на одиторите, наличието на адекватни ресурси, организацията на работа, и вътрешната култура на фирмите.

В динамичната и постоянно развиваща се среда на глобализирания одиторски пазар, е важно одиторските фирми да създават работна среда, която не само да поддържа професионалната компетентност на одиторите, но и да намалява риска от грешки и нарушения в процеса на одитиране. Настоящата подточка разглежда различни аспекти на работните условия и тяхното въздействие върху качеството на одита, като анализира изследвания по темата и предлага насоки за подобряване на тези условия.

Работните условия в одиторските фирми играят съществена роля за качеството на одиторските услуги. Различни изследвания разглеждат как аспекти като културата на работа, натовареността и ресурсите, с които разполагат одиторите, влияят върху качеството на техните услуги. Например, изследването на Christensen et al. (2022)

показва, че след сливания на малки одиторски фирми, качеството на одита често намалява.

Това се дължи на увеличаващите се недостатъци, установени от РСАОВ, както и на намаляване на одиторските такси. Тези ефекти могат да бъдат резултат от културни различия между сливани фирми, които водят до значителни предизвикателства (Empson, 2001). За да се предотвратят тези негативни ефекти, е важно да се обърща внимание на културната съвместимост между сливани фирми и да се осигурят адекватни програми за интеграция и обучение на персонала. Успешното интегриране на фирмите може да включва разработване на общи ценности и цели, които насърчават екипната работа и сътрудничеството.

Друг важен аспект на работните условия е натовареността и човешкият капитал в одиторските фирми. Според изследването на Quadackers, Mock и Maijoor (1996), високата натовареност и недостигът на човешки капитал могат да доведат до по-ниско качество на одиторските услуги.

Недостатъчните ресурси водят до изтощение и стрес сред одиторите, което компрометира тяхната способност да изпълняват задълженията си с високо качество. В тази връзка Aobdia (2020) подчертава значението на ефективните системи за контрол на качеството в одиторските фирми. Недостатъците в тези системи могат да доведат до значителни проблеми с качеството на предоставяните одиторски услуги, което може да има сериозни икономически последици.

Необходимостта от оптимално разпределение на ресурсите и управление на работното натоварване става още по-очевидно в контекста на глоболизиращата се икономика, където изискванията към одиторите стават все по-комплексни и интензивни.

Споделянето на знания в одиторските фирми е още един важен аспект от работните условия. Изследванията показват, че споделянето на знания и опит между одитори може значително да повлияе на качеството на одита и ефективността на одиторските процеси (Duh, Knechel, & Lin, 2022). Внедряването на вътрешни платформи за споделяне на знания и редовни обучения насърчава обмена на опит и най-добри практики между служителите, като по този начин се създава култура на непрекъснато обучение и развитие. Тази култура не само подобрява уменията на одиторите, но и

укрепва тяхната увереност в работата, като в крайна сметка води до по-високо качество на одиторските услуги.

Инвестициите в технологии и развитието на персонала са от съществено значение за подобряване на качеството на одита. Докладът на Deloitte US за 2023 г. подчертава значението на инвестициите в технологии, развитие на персонала, етични стандарти и мултидисциплинарния подход за поддържане на високо качество на одита. Внедряването на нови технологии като софтуери за автоматизация на одиторски процедури и анализ на данни може да повиши точността и ефективността на одиторските проверки.

Изследването на Persellin, Schmidt, Vandervelde и Wilkins (2019) показва, че прекомерното натоварване на одиторите води до значителни компромиси в качеството на одита, което се изразява в пропуски в одиторските процедури и намалена професионална скептичност. В резултат на това, одиторите често изпитват намалена удовлетвореност от работата си, което може да доведе до проблеми с мотивацията и професионалното им развитие. Въпреки че одиторските фирми полагат усилия за управление на натоварванията, тези предизвикателства остават сериозен риск за поддържането на високо качество на одита. Авторите подчертават, че създаването на по-добри работни условия и адекватно разпределение на натоварването би допринесло не само за повишаване на качеството на одиторските услуги, но и за повишаване на удовлетвореността и ангажираността на одиторите в дългосрочен план.

Работните условия в одиторските фирми, включително фактори като организация на работата, натоварване и подкрепа от ръководството, играят критична роля за осигуряване на качеството на одита. Проучванията показват, че ефективното управление на тези аспекти може значително да подобри точността и надеждността на одиторските заключения, като същевременно намали риска от грешки и неефективност в одиторския процес (Madarasiné Szirmai, Siklósi, & Török, 2018).

Изследването на Góra (2021) разглежда влиянието на работните условия върху качеството на одитите. Авторът отбелязва, че липсата на сътрудничество между участниците в процеса на одит, както и недостатъчните информационни ресурси, са сред основните бариери, които възпрепятстват провеждането на качествени одити. Тези бариери са свързани с работните условия в одиторските фирми и отразяват важността на организационната култура, координацията и ресурсите за успешното изпълнение на

одиторските задачи. Лошите работни условия могат да доведат до хаотичен и неефективен процес, което компрометира качеството на одиторските заключения и препоръки. Затова, подобряването на работните условия и осигуряването на необходимите ресурси и подкрепа в одиторските фирми са от съществено значение за повишаването на качеството на одиторските услуги и постигането на по-добри резултати.

Изследването на Afifah et. Al. (2021) акцентира върху това как дългите одиторски мандати, макар и да позволяват по-добро разбиране на бизнеса на клиента, също така създават натоварване върху одиторските екипи, което може да повлияе на тяхната обективност и прецизност.

Работните условия, включително натоварването и организационната структура, играят значителна роля за способността на одиторите да изпълняват своите задължения ефективно и без компромис с качеството. Високата концентрация на одиторския пазар също така може да доведе до натиск върху одиторите, което отново поставя под въпрос качеството на тяхната работа.

DeFond и Zhang (2014) разглеждат как работните условия в по-големите одиторски фирми, известни като Big 4, често водят до по-високо качество на одиторските услуги. Наличието на повече ресурси, по-добра фирмена структура и по-големи възможности за обучение и развитие на персонала улесняват одиторите в тяхната работа. Подкрепящата организационна култура и адекватните вътрешни ресурси създават среда, която позволява на одиторите да изпълняват своите задължения с по-голяма ефективност и професионализъм, което в крайна сметка води до по-добро качество на одита. Литературните изследвания също така показват, че качеството на одита е в значителна степен свързано с компетенциите и мотивацията на одиторите. Работните условия, като например натовареността, балансът между работа и личен живот и организационната култура, играят важна роля в формирането на тези компетенции и мотивация. В големите одиторски фирми, наличието на стабилни вътрешни политики и практики осигурява среда, която минимизира рисковете от грешки и нарушения, като по този начин подобрява надеждността и точността на одиторските заключения. Работни условия, които предоставят адекватна подкрепа и ресурси, биха могли да подобрят

професионалната ефективност на одиторите и съответно да увеличат качеството на одита.

Изследването на Pierce и Sweeney (2005) акцентира върху работните условия в одиторските фирми и техния ефект върху качеството на одита. Те отбелязват, че в по-големите одиторски фирми, особено в Big Four, съществуват както формални, така и неформални системи за контрол, които играят важна роля в поддържането на одиторските стандарти. Формалните контроли включват процедури, като преглед на документи и методологии за контрол на качеството, които осигуряват структура и последователност в процесите на одита. В същото време, неформалните механизми, като неофициалната комуникация и оценка на работата между членовете на екипа, играят критична роля в управлението на качеството на одита. Тези механизми подпомагат изграждането на доверие и по-добро взаимодействие между по-старшите и по-младите членове на екипа, което в комбинация с формалните контроли създава среда, която подкрепя одиторите в изпълнението на техните задължения с професионализъм и ефективност. В крайна сметка, тези условия водят до по-високо качество на одита и поддържане на високите стандарти в професията.

Изследванията на Lorentzon, Elad и Mugwira (2021) и Khavis и Krishnan (2020) също така подчертават, че съвременните работни условия, включително дистанционната работа и балансът между работа и личен живот, оказват значително влияние върху качеството на одита.

Lorentzon et al. (2021) показват, че дистанционната работа предоставя гъвкавост и намалява стреса сред одиторите, но същевременно създава предизвикателства в социалната комуникация и наставничеството, което може да повлияе на качеството на одиторските услуги. Khavis и Krishnan (2020) разглеждат как различни фактори, като възможностите за кариера и управлението, влияят на удовлетвореността на служителите и на качеството на одита. Те установяват, че макар балансът между работа и личен живот да играе важна роля за качеството на одита, други фактори като организационната култура и управлението също имат съществено значение. Подобряването на тези условия може да доведе до по-точни и надеждни одиторски заключения и по-високо ниво на професионална компетентност сред одиторите.

Тези изследвания показват, че работните условия в одиторските фирми са от ключово значение за качеството на одиторските услуги и удовлетвореността на служителите, което подчертава необходимостта от ефективно управление на тези условия за постигане на високи професионални стандарти и успешни одиторски резултати.

Одиторските усилия, вложени в изпълнението на одиторския ангажимент, са важен фактор, който влияе върху качеството на одита. Xiao, Geng и Yuan (2020) изследват връзката между усилията на одиторите и качеството на одита, като използват данни от Китай за периода 2006-2011 г. Те установяват, че увеличените усилия на одиторите значително повишават вероятността за извършване на одиторски корекции, което ограничава възможностите за положително управление на печалбите и подобрява качеството на одитираните финансови отчети. Включването на повече ресурси и време в одиторския процес води до по-задълбочени проверки и по-ефективна комуникация с ръководството на клиентите, което в крайна сметка повишава качеството на одита (Xiao, Geng & Yuan, 2020).

Авторите предоставят емпирични доказателства, че одиторските ангажименти, в които се влагат повече усилия, не само увеличават честотата на одиторските корекции, но и тяхната значимост и мащаб. Това подкрепя тезата, че работните условия в одиторските фирми, които позволяват или изискват повишени усилия, директно допринасят за по-високо качество на одиторските услуги, което е особено важно при сложни и рискови одиторски ангажименти (Xiao et al., 2020).

Работните условия в одиторските фирми имат значително влияние върху качеството на предоставяните одиторски услуги, като основните фактори включват натовареността, културата на работа и наличието на ресурси. Изследванията показват, че високата натовареност и недостатъците в управлението на човешкия капитал могат да доведат до компромиси с качеството на одита. Изследването на Christensen et al. (2022) подчертава, че сливанията на одиторски фирми често водят до културни несъответствия, които влияят негативно на качеството на одиторските услуги. В такива случаи е необходимо прилагането на програми за интеграция и обучение, за да се подобри сътрудничеството и да се минимизират рисковете от спад в качеството.

Освен това, липсата на адекватни ресурси и високи натоварвания водят до изтощение сред одиторите, което компрометира тяхната способност да изпълняват задълженията си ефективно. Изследването на Aobdia (2020) показва, че недостатъчното управление на тези фактори води до сериозни икономически последици за компаниите. Ефективното управление на ресурсите, включително използването на нови технологии и системи за контрол на качеството, е ключово за подобряването на одиторските процеси и резултати.

Културата на споделяне на знания и опит също е важен фактор за поддържане на високото качество на одиторските услуги. Изграждането на вътрешни платформи за обмен на знания и регулярни обучения насърчава развитието на екипа и води до по-голяма ефективност в процеса на одитиране. Поддържането на баланс между работа и личен живот също е от съществено значение за мотивацията и удовлетвореността на одиторите, както е посочено в изследванията на Persellin et al. (2019).

Въз основа на направените анализи и изследвания, може да се заключи, че работните условия в одиторските фирми играят критична роля за качеството на предоставяните одиторски услуги. Различни фактори като натовареността на служителите, наличието на адекватни ресурси, организационната култура и ефективността на управленските практики влияят пряко върху резултатите от одитния процес. В съвременната динамична бизнес среда одиторските фирми са изправени пред предизвикателството да поддържат високи професионални стандарти, докато същевременно осигуряват благоприятна среда за своите служители.

Недостатъчните ресурси и прекомерното натоварване на одиторите могат да доведат до по-ниско качество на проверките, компрометирайки точността и надеждността на финансовите заключения. В този контекст, добрата организация на работния процес и балансираното разпределение на задачите са ключови за повишаване на ефективността и намаляване на риска от грешки.

Освен това, фирмите трябва да прилагат механизми за вътрешен контрол с които да осигуряват систематично наблюдение и оптимизация на одиторските процеси. Изграждането на култура на отчетност и сътрудничество в рамките на екипите допринася за укрепване на доверието в професията и за намаляване на рисковете от недобросъвестни практики.

Развитието на технологиите също играе съществена роля в модернизирването на одиторските услуги. Внедряването на софтуерни решения за автоматизация на анализите, използването на изкуствен интелект и прилагането на анализ на големи масиви от данни допринасят за по-прецизни и задълбочени проверки. В този контекст, инвестициите в технологични инструменти са стратегически необходими за подобряване на качеството на одита и за оптимизиране на времето и ресурсите на одиторските фирми.

Поддържането на високо качество в одиторските услуги изисква цялостен и интегриран подход, който включва оптимално разпределение на ресурсите, ефективно управление на работните процеси, използване на модерни технологии и непрекъснато обучение на персонала. Освен това, фирмите трябва да поставят фокус върху подобряването на условията на труд и върху създаването на организационна култура, която насърчава професионализма, отчетността и споделянето на знания. Само чрез комплексен подход може да се гарантира, че одиторските фирми ще продължат да предоставят висококачествени услуги, които укрепват доверието във финансовата отчетност и подпомагат стабилността на икономическата среда.

6. Етични стандарти

Етичните стандарти са от основно значение за поддържането на доверието в одиторската професия и за осигуряването на високо качество на одиторските услуги. Те предоставят рамка, която насочва поведението на одиторите и гарантира, че техните действия и решения са в съответствие с професионалните и обществените очаквания. Спазването на етичните стандарти е от основно значение за запазване на независимостта, обективността и професионалния скептицизъм на одиторите, което от своя страна е от решаващо значение за надеждността на финансовите отчети и прозрачността на корпоративното управление.

В изследването на Sulaiman (2023) се разглежда конфликта между търговските интереси и професионалните ценности, като се подчертават етичните дилеми, пред които са изправени одиторите. Авторът посочва, че търговският натиск и икономическата взаимозависимост с клиентите могат да подкопаят независимостта на одиторите, което води до компромиси с качеството на одита. Изследването показва, че спазването на етичните стандарти е от решаващо значение за осигуряване на високо качество на одиторските услуги.

Етичните стандарти играят ключова роля в поддържането на качеството на одита, особено в контекста на присъединяване към международни одиторски мрежи. Lento и Yeung (2023) подчертават, че фирмите, които стават членове на по-големи мрежи, са подложени на по-строги етични изисквания и регулации. Тези мрежи налагат спазването на международните стандарти за етика и одит, които включват задължения за обективност, почтеност и професионално поведение. Етичните стандарти, наложени от тези мрежи, не само укрепват независимостта на одиторите, но също така гарантират, че одиторските практики отговарят на глобалните очаквания за прозрачност и отчетност. Това допринася за укрепване на доверието на пазарите и заинтересованите страни в качеството на предоставяните одиторски услуги.

В статията на Al Shbail и Hamdan (2023) се разглежда косвено връзката между етичните стандарти и качеството на одита чрез акцента върху професионалния скептицизъм. Авторите отбелязват, че високите етични стандарти изискват от одиторите да изпълняват своите задължения с честност и обективност, като гарантират, че техните заключения са базирани на надеждни и проверени данни. В контекста на дистанционния одит, спазването на етичните стандарти става още по-важен, тъй като липсата на физическо присъствие може да доведе до ситуации, в които етичните дилеми са по-трудни за разпознаване и разрешаване. Поддържането на високи етични стандарти помага на одиторите да избегнат компромиси с качеството на одита и да запазят доверието на заинтересованите страни.

Magri и Marchini (2024) подчертават, че спазването на високи етични стандарти е основен стълб в одиторската професия, който гарантира, че одиторите действат с почтеност и професионализъм. В своето изследване авторите акцентират върху значението на етичните стандарти при реструктуриране на дългове, където се изисква особено внимание към прозрачността и отчетността. Високите етични стандарти помагат на одиторите да избегнат конфликт на интереси и да предоставят обективни оценки, дори в сложни и напрегнати финансови ситуации. Авторите също така отбелязват, че етичните стандарти служат като гарант за защитата на интересите на всички заинтересовани страни, както и че одиторските заключения са основани на надеждни и точни данни.

Етичните стандарти са тясно свързани с качеството на одиторските услуги и са важен компонент на професионалната етика на одиторите. В статията на Chen и колегите

му (2024) се акцентира върху значението на спазването на високи етични стандарти, особено в контекста на несигурност и промени, като например разпадане на одиторската фирма. Авторите посочват, че одиторите, които се придържат към етичните принципи на професията, като обективност, почтеност и конфиденциалност, успяват да запазят доверието на своите клиенти и да продължат своята кариера успешна, дори след фалит на фирмата. Спазването на етичните стандарти осигурява на одиторите стабилна основа за професионално развитие и им помага да се отличат на конкурентния пазар на одиторските услуги.

Етичните стандарти са фундаментален компонент на професионалната етика в одиторската практика и играят ключова роля в поддържането на качеството на одиторските услуги. Rompotis и Valios (2023) подчертават, че строгото спазване на етичните норми е от съществено значение за осигуряване на висока степен на доверие и прозрачност в одиторския процес. Авторите отбелязват, че етичните стандарти служат като защита срещу потенциални злоупотреби и манипулации, като гарантират, че одиторите действат в интерес на акционерите и обществото. Етичните стандарти не само укрепват доверието в одиторските заключения, но също така защитават репутацията на одиторските фирми и на самите одитори, като осигуряват рамка за професионално поведение и интегритет. Спазването на етичните принципи, като честност, обективност и конфиденциалност, е особено важно в динамични и предизвикателни финансови среди, където одиторите трябва да се справят с комплексни и чувствителни задачи.

Етичните стандарти са основополагащ принцип в одиторската професия, който гарантира, че одиторите действат в съответствие с високи морални и професионални норми. Ege и Stuber (2022) акцентират върху значимостта на етичните стандарти, като разглеждат случаи, в които одиторите проявяват компромисни решения и допускат счетоводни манипулации от страна на клиентите си. Тази склонност към компромиси с етичните стандарти може да доведе до конфликт на интереси и да подкопае доверието във финансовите отчети. Авторите подчертават, че поддържането на високи етични стандарти е критично за запазването на професионализма и интегритета в одиторската практика, като същевременно предотвратява възможността за манипулации и злоупотреби.

В статията на Yu и Huang (2023) се подчертава, че поддържането на високи етични стандарти е от решаващо значение за осигуряване на обективност и прозрачност в

одиторския процес. В ситуации, когато ресурсите са ограничени, етичните стандарти играят критична роля в предотвратяването на потенциални злоупотреби и манипулации, като гарантират, че одиторите остават верни на своите професионални принципи и задължения.

От друга страна Lin и Yen (2022) разглеждат как ротацията на одитори може да подобри спазването на етичните стандарти чрез намаляване на риска от етични компромиси. Когато нови одитори поемат одиторските ангажименти, те могат да предоставят свежа и обективна оценка на финансовите отчети, без да са повлияни от дългосрочни взаимоотношения с клиента.

Това насърчава поддържането на високи етични стандарти и защитава качеството на одиторските услуги, като намалява вероятността от създаване на тесни връзки между одиторите и клиентите, които биха могли да компрометират одиторската обективност.

В своето изследване Dang, Puwanenthiren, Truong, Henry и Vo (2022) разглеждат как етичните стандарти и качеството на одита играят роля в намаляването на информационната асиметрия между компаниите и техните инвеститори.

Авторите подчертават, че високото качество на одита, свързано с етични одиторски практики, позволява на компаниите да избират по-ефективни методи за издаване на нови акции, като ускорени емисии, които предлагат по-голяма прозрачност и сигурност за инвеститорите. Спазването на етичните стандарти е ключов фактор за гарантиране на обективност и почтеност в процеса на одитиране, което води до повишено доверие в публикуваната финансова информация.

Notbohm и Valencia (2021) изследват как ограниченията върху предоставянето на данъчни услуги, въведени от РСАОВ, допринасят за укрепването на етичните норми в одиторската практика. Ограничаването на данъчните услуги от одиторите е мярка, насочена към намаляване на потенциалните конфликти на интереси, които биха могли да възникнат при предоставянето едновременно на одиторски и консултантски услуги на един и същ клиент. Тази мярка помага на одиторите да се съсредоточат върху своята основна роля на независими „оценители“ на финансовите отчети, без да се поддават на влияния, които биха могли да компрометират тяхната обективност.

Авторите отбелязват, че след въвеждането на тези етични стандарти, се наблюдава по-голяма склонност сред одиторите да издават модифицирани становища,

което показва повишена професионална скептичност и по-висока степен на етичност в практиката.

В друго изследване Harris и Williams (2020) разглеждат етичните стандарти като основен показател за качество на одита. Те подчертават, че стриктното спазване на етичните стандарти е от съществено значение за предотвратяване на конфликти на интереси и за осигуряване на прозрачност в одиторските процеси. Авторите отбелязват, че етичните стандарти не само насърчават честност и почтеност в професията, но също така играят ключова роля в управлението на рисковете, свързани с натиск от страна на клиенти или други заинтересовани страни. Те подчертават, че прилагането на високи етични стандарти в одиторските фирми е от съществено значение за поддържането на общественото доверие и за укрепване на репутацията на професията като цяло.

Persakis и Iatridis (2016) анализират как институционалните фактори, като защитата на инвеститорите и правната система на дадена страна, влияят върху прилагането на етични стандарти от одиторите. Те посочват, че в страните с по-високи етични стандарти и по-силна защита на инвеститорите, качеството на одита е значително по-високо. Това е особено важно в периоди на финансова криза, когато спазването на етичните норми е от съществено значение за запазване на доверието на пазарите и инвеститорите. Високите етични стандарти гарантират, че одиторите изпълняват своите задължения с интегритет и професионализъм, което е от решаващо значение за предотвратяване на финансови злоупотреби и манипулации.

В изследване на Wang, Qian и Wang (2024) се подчертава, че високото качество на одита е свързано с придържането към високи етични стандарти, което намалява рисковете от манипулация на отчетите и спомага за създаването на по-прозрачна и иновативна бизнес среда. Спазването на етичните норми от страна на одиторите е от критично значение за изграждането на доверие и за насърчаването на дългосрочна стойност за акционерите. Високите етични стандарти гарантират, че одиторите предоставят надеждна информация, която подкрепя устойчивото развитие и иновациите във фирмите.

Aobdia (2019) акцентира върху значението на спазването на одиторските стандарти и методологии, като ключов елемент за осигуряване на качеството на одита. Практическите оценки на качеството на одита включват проверка на спазването на тези стандарти, което е пряко свързано с етичните задължения на одиторите. Етичните

стандарти гарантират, че одиторите извършват своите задачи с дължимата грижа и професионална отговорност, като по този начин поддържат доверието на обществеността и на финансовите пазари.

В друго изследване на Zahid, Taran, Khan и Chersan (2023) разглеждат как спазването на високи етични стандарти от страна на одиторите е от съществено значение за качеството на одита, особено в контекста на ESG практиките. Авторите подчертават, че когато одиторите спазват етичните норми и стандарти, те насърчават по-добро корпоративно управление и повишават доверието в корпоративните финансови решения. Това гарантира, че одиторите действат с професионализъм и почтеност, което е критично за предотвратяване на финансови злоупотреби и за запазване на доверието на пазарите.

Етичните стандарти играят критична роля за поддържане на високо качество на одита. Според доклада на KPMG International за 2017 г., който анализира практиките на 4900 компании в 49 държави, компаниите, които внедряват добри етични практики и регулации, обикновено поддържат по-високи стандарти на етично поведение и прозрачност. Това, от своя страна, допринася за по-високо качество на одиторските услуги. Наличието на финансови експерти в одиторските комитети също играе значима роля за поддържането на високи етични стандарти.

Изследване на Hasan, Kassim, и Hamid (2020) показва, че финансовите експерти не само допринасят за по-добра корпоративна отчетност, но и водят до по-малко агресивни практики на управление на печалбите. По този начин, етичните стандарти и практики са съществен фактор за подобряване на качеството на одита.

Етичните стандарти са от съществено значение за поддържането на качеството на одиторските услуги и доверието в професията. Спазването на тези стандарти гарантира, че одиторите действат обективно, честно и с професионална отговорност, като същевременно предпазват от конфликти на интереси и злоупотреби. Изследвания като тези на Sulaiman (2023) и Al Shbail и Hamdan (2023) подчертават, че търговските интереси и икономическата зависимост от клиентите могат да подкопаят независимостта на одиторите, което води до компромиси в качеството на одита.

В този контекст, високите етични стандарти са критични за осигуряване на обективността и надеждността на финансовите отчети.

Изследванията също така показват, че присъединяването към международни одиторски мрежи и спазването на международни стандарти за етика укрепва независимостта на одиторите и допринася за доверието на пазарите. В статията на Magri и Marchini (2024) се акцентира върху значението на етичните стандарти при сложни финансови операции, като реструктуриране на дългове, което допълнително показва колко важни са тези стандарти за поддържането на прозрачността и отчетността в корпоративното управление.

Спазването на етичните стандарти е не само ключов фактор за качеството на одита, но и критичен елемент за дългосрочното професионално развитие на одиторите, както посочват Chen et al. (2024).

Етичните стандарти са ключов фактор за поддържането на високо качество на одиторските услуги и за запазването на общественото доверие в професията. Те служат като основополагаща рамка за поведението на одиторите, като гарантират, че тяхната работа е извършвана с обективност, почтеност и независимост. В условията на динамично развиваща се бизнес среда, в която натискът от страна на клиентите и икономическите зависимости могат да компрометират професионалните принципи, стриктното спазване на етичните норми е решаващо за запазването на репутацията на одиторските фирми и за цялостната стабилност на финансовите пазари.

Изследванията показват, че прилагането на високи етични стандарти не само укрепва независимостта на одиторите, но и допринася за по-голяма прозрачност и отчетност в корпоративното управление. Чрез стриктното спазване на тези стандарти одиторите могат да минимизират риска от конфликт на интереси, да осигурят обективност в процеса на одитиране и да предоставят надеждни финансови отчети, които подкрепят стабилността на икономическата среда. В този контекст, интеграцията на международни етични кодекси и присъединяването към глобални одиторски мрежи засилват контрола върху спазването на професионалните норми и гарантират по-високи стандарти на работа в сектора.

Същевременно, технологичните промени и разширяването на дистанционните одитни процеси създават нови предизвикателства за прилагането на етичните стандарти. В тази връзка, необходимо е одиторските фирми да адаптират своите вътрешни механизми за контрол и обучение, за да осигурят, че професионалните принципи остават

ведещи при изпълнението на одиторските ангажименти. Етичните стандарти не само регулират поведението на одиторите, но и насърчават култура на прозрачност и професионализъм в целия сектор. Наред с това, поддържането на високи етични стандарти е ключов фактор за дългосрочното развитие на одиторите и тяхната способност да устояват на търговския натиск и икономическите зависимости от клиентите. Високото ниво на етичност в одиторската практика не само предпазва професионалистите от компромиси, но и допринася за изграждането на устойчиви бизнес отношения, основани на доверие и почтеност.

Етичните стандарти са неизменна част от гарантирането на високо качество в одиторската професия. Те играят централна роля в създаването на устойчиви механизми за контрол и отчетност, както и в запазването на общественото доверие в одиторските услуги. Спазването им е критично не само за осигуряване на точност и обективност в финансовите отчети, но и за утвърждаване на професионалната репутация на одиторите в дългосрочен план. Ето защо, усилията за укрепване на етичната култура в професията трябва да останат постоянен приоритет както за одиторските фирми, така и за регулаторните органи, които следят за съответствието с професионалните норми.

В заключение може да кажем, че етичните стандарти са основен компонент за поддържането на общественото доверие в одиторската професия и гарантирането на високо качество в одиторските услуги.

в. Професионална компетентност

Професионалната компетентност на одиторите е от ключово значение за осигуряване на качеството на одиторските услуги. Компетентните одитори са в състояние да прилагат сложни одиторски процедури, да идентифицират съществени грешки и несъответствия във финансовите отчети и да предоставят надеждни заключения, които подкрепят доверието на инвеститорите и другите заинтересовани страни. Литературата показва, че професионалната компетентност е не само въпрос на технически умения, но и на способността на одиторите да се адаптират към променящите се регулаторни изисквания и нововъзникващи технологични предизвикателства. В този

контекст, продължаващото професионално обучение и развитието на уменията на одиторите са основни фактори за поддържане на високо ниво на компетентност в съвременната одиторска практика.

В своето изследване Yunis, Mirza, Safi и Umar (2024) разглеждат връзката между качеството на одита, дигиталната трансформация и иновационната ефективност. Авторите подчертават, че високото качество на одита допринася за повишаване на ефективността на иновациите и особено в контекста на дигиталната трансформация. Качеството на одита осигурява надеждна основа за финансово управление и подкрепа на иновациите чрез по-добро управление на риска.

Освен това, изследването показва, че прекомерното поемане на рискове може да подкопае връзката между качеството на одита и ефективността на иновациите, което изисква внимателен баланс в управлението на риска.

Професионалната компетентност на одиторите е от съществено значение за осигуряване на високо качество на одиторските услуги. Изследването на Li, Yang и Zhai (2024) разглежда какво влиянието има разликата в опита на одиторите, подписващи одиторските отчети върху качеството на одита. Авторите установяват, че екипите, състоящи се от одитори с различни нива на опит, са по-склонни да постигат по-високо качество на одита. Това се дължи на факта, че такива екипи съчетават различни перспективи и умения, което води до по-обективни и точни одиторски заключения.

Изследването подчертава, че разликата в опита между одиторите е особено важна при одитиране на фирми с по-сложни операции, слабо корпоративно управление и по-големи информационни асиметрии. В тези случаи, разнообразието в опита и уменията на одиторите помага за по-добро справяне с предизвикателствата и осигурява по-добро управление на риска в одиторските процеси.

Авторите също така установяват, че този ефект е по-силно изразен при по-малки фирми, където стандартните процедури и процеси не са толкова добре развити.

Тези резултати подчертават значението на разнообразието в опита и уменията на одиторите за подобряване на качеството на одита, което е от ключово значение за постигане на надеждни и точни одиторски заключения.

Изследването на Sulaiman (2023) подчертава значението на професионалните качества като знания, опит и компетентност, които са критични компоненти на качеството на одита. Авторът разглежда качеството на одита през три основни аспекта: качество на услугата, съответствие с регулаторните изисквания и качество на персонала. Тези аспекти са пряко свързани с професионалната компетентност на одиторите, която играе ключова роля в осигуряването на обективни и надеждни одиторски заключения.

В своето изследване Bagonza, Chen и Rech (2024) показват, че високото качество на одита, което е пряко свързано с професионалните умения и знания на одиторите, играе ключова роля в медиацията на връзката между одиторските практики и пазарните реакции. Високото ниво на компетентност на одиторите допринася за по-добро интегрирано отчитане, което води до по-голяма прозрачност и отчетност на фирмите. Това от своя страна предизвиква положителни пазарни реакции, като повишаване на цените на акциите и по-голяма пазарна стабилност. Тези резултати подчертават важността на професионалната компетентност на одиторите за поддържане на доверие и увереност в одиторските заключения, както и за насърчаване на по-стабилни и положителни пазарни възприятия.

Професионалната компетентност на одиторите е от съществено значение за осигуряване на високо качество на одиторските услуги, особено в контекста на оповестяването на ключови одиторски въпроси (КАMs). Изследването на Veragi и колегите му (2024) разглежда връзката между характеристиките на КАMs и качеството на одита в Бангладеш.

Авторите подчертават, че подробното и специфично за фирмата оповестяване на КАMs изисква високо ниво на професионална компетентност и усилия от страна на одиторите, което води до подобро качество на одита.

Изследването показва, че когато КАMs са ясно дефинирани и специфични за дадена компания, одиторите са принудени да вложат повече усилия и да демонстрират задълбочени познания и умения, за да се справят с рисковете, свързани с одита. Това подчертава значението на професионализма и етиката в одиторската практика, особено в пазарни условия, където корпоративната култура и ресурси могат да бъдат ограничени. В допълнение, изследването разкрива, че високите изисквания за разкриване на информация чрез КАMs увеличават отчетността на ръководството на компаниите и

подобряват доверието на заинтересованите страни в одиторските заключения. В този контекст, професионалната компетентност на одиторите е ключов фактор за поддържането на високи стандарти в одиторските услуги, което е от решаващо значение за постигането на качествени и надеждни одиторски заключения.

От своя страна Lento и Yeung (2023) отбелязват, че присъединяването към международни мрежи и асоциации предоставя на одиторите достъп до по-добри ресурси за обучение и развитие. Това включва достъп до глобални практики, обмен на знания и непрекъснато професионално образование, което подобрява способността на одиторите да изпълняват сложни одиторски задачи. Повишената професионална компетентност, придобита чрез тези мрежи, не само увеличава качеството на одита, но и укрепва способността на одиторите да идентифицират и реагират на възникващи рискове и несъответствия. Авторите подчертават, че инвестирането в професионално обучение и развитието на уменията на одиторите е ключово за поддържане на високи стандарти в одиторската практика, което е от решаващо значение за дългосрочното подобряване на качеството на одита.

Професионалната компетентност е от съществено значение за ефективното изпълнение на одиторските задължения, особено в динамични условия като дистанционния одит. Al Shbail, Jaradat, Al-Hawamleh, Hamdan и Alsartawi (2023) подчертават, че техническите знания, комуникационните умения и способността за критично мислене са основни компоненти на професионалната компетентност, които допринасят за високото качество на одиторските услуги.

Те изследват как дистанционният одит изисква от одиторите да адаптират своите подходи и да използват нови технологии за събиране и анализ на данни, което налага постоянни инвестиции в обучение и развитие на умения.

Високото ниво на професионална компетентност позволява на одиторите да идентифицират и реагират на рискове и несъответствия по-ефективно, дори в условията на ограничен пряк контакт с клиентите. Авторите подчертават, че продължаващото професионално обучение и усъвършенстване на уменията е критично за поддържане на високите стандарти в одиторската практика, особено в бързо променящата се бизнес среда, където дистанционната работа става все по-разпространена.

В изследването на Magri и Marchini (2024) се разглежда как професионалната компетентност на одиторите влияе върху качеството на техните услуги и успеха на съдебните процедури за реструктуриране. Авторите отбелязват, че одиторите с високо ниво на професионализъм и опит са по-способни да предоставят задълбочени анализи и надеждни оценки, които са от съществено значение за успешното реструктуриране на дългове. Компетентността на одиторите позволява по-добро разбиране на сложните финансови ситуации и повишава доверието на кредиторите, което е ключов фактор за одобрението на планове за реструктуриране.

Изследването също така подчертава важноста на продължаващото професионално обучение и развитието на уменията на одиторите. В динамична и комплексна финансова среда, като тази, свързана с реструктуриране на дългове, авторите посочват, че одиторите трябва да бъдат добре обучени и информирани за последните практики и регулации. Това им позволява да поддържат високи стандарти на работа и да се адаптират към новите предизвикателства, които възникват в процеса на одитиране.

В изследването си Chen и et. Al. (2024) разглеждат връзката между професионалната компетентност на одиторите и тяхната способност да се адаптират към променящи се условия, като фалит на одиторска фирма. Авторите установяват, че одиторите с висока професионална компетентност са по-добре подготвени да посрещнат предизвикателствата, свързани с намирането на нови клиенти и с поддържането на високите стандарти на одитиране в нови работни условия.

Продължаващото професионално обучение и развитието на специфични умения позволяват на одиторите да бъдат гъвкави и конкурентоспособни, като същевременно запазват качеството на своите услуги. Това подчертава необходимостта от постоянни инвестиции в професионалното развитие на одиторите като средство за поддържане на високите стандарти в одиторската практика и за успешно кариерно развитие.

В своето изследване Rompotis и Valios (2023) акцентират върху важноста на квалификацията, опита и непрекъснатото професионално обучение на одиторите, като основни фактори за качеството на одита. Компетентните одитори притежават необходимите умения и знания, за да идентифицират рисковете и да предоставят

задълбочени и надеждни анализи, което е от съществено значение за точността на одиторските заключения.

Авторите подчертават, че професионалната компетентност на одиторите не само повишава доверието в одиторските доклади, но също така допринася за подобряване на корпоративното управление и за вземането на информирани управленски решения. Развитието на компетентностите на одиторите чрез продължаващо обучение и специализация им позволява да се адаптират към променящите се регулаторни изисквания и технологични иновации, като по този начин поддържат високо ниво на професионализъм и качество на услугите.

Ege и Stuber (2022) отбелязват, че одиторите, които притежават високо ниво на професионална компетентност, са по-способни да се справят със сложни и субективни счетоводни оценки, характерни за застрахователната индустрия. Липсата на достатъчна професионална скептичност и компетентност може да доведе до понижаване на качеството на одита, тъй като одиторите не успяват да идентифицират и противодействат на опитите за манипулация от страна на клиентите. Авторите подчертават, че непрекъснатото професионално обучение и развитието на уменията на одиторите са ключови фактори за поддържането на високи стандарти в одиторската практика и за гарантиране на надеждността на одиторските заключения.

От своя страна Yu и Huang (2023) отбелязват, че одиторските фирми с по-голям капацитет и по-добри ресурси са в състояние да поддържат високо ниво на професионализъм и компетентност. Това води до по-малко грешки в одиторските процеси и по-надеждни одиторски заключения.

Авторите подчертават важността на непрекъснатото обучение и развитието на уменията на одиторите, което им позволява да се справят с комплексните изисквания на професията и да поддържат високи стандарти в работата си.

В своето изследване Lin и Yen (2022) подчертават, че ротацията на одитори предоставя възможност за свежи оценки на одиторските рискове, което може да подобри качеството на финансовото отчитане. Авторите отбелязват, че новите одитори, които поемат одиторски ангажименти, трябва да притежават висока професионална компетентност и задълбочени познания, за да могат ефективно да се справят с предизвикателствата на новата среда. Въпреки това, ротацията може също да

представлява предизвикателство, ако новите одитори не разполагат с достатъчно опит или познания за специфичните характеристики на клиента, което би могло да доведе до пропуски в одиторския процес. Това подчертава значението на професионалното развитие и обучението на одиторите, за да могат да предоставят висококачествени услуги, независимо от промените в ангажиментите.

Професионалната компетентност на одиторите е основен фактор, който определя качеството на одиторските услуги и надеждността на финансовите отчети. Dang et. al. (2022) изтъкват, че ангажирането на одиторски фирми с високо ниво на професионална компетентност, като Big 4, води до значително по-добро качество на одита.

Те откриват, че компетентните одитори с индустриална специализация са в състояние да предоставят по-точни и обективни одиторски оценки, които намаляват риска за инвеститорите и улесняват процеса на капиталово финансиране чрез емисии на нови акции. Професионалната компетентност на одиторите е от критично значение за поддържането на високи стандарти в одиторската практика и за успешното изпълнение на сложни и значими одиторски ангажименти.

Harris и Williams (2020) също подчертават значението на професионалната компетентност като ключов показател за качеството на одита. Те посочват, че опитът и специализираните умения на одиторите са от решаващо значение за способността им да идентифицират рисковете, да провеждат задълбочени анализи и да предоставят надеждни заключения. Авторите също така отбелязват, че непрекъснатото професионално развитие и обучение са важни за поддържането на високите стандарти в одиторската практика, особено в контекста на постоянно променящите се регулаторни изисквания и бизнес условия.

Компетентните одитори не само гарантират точността на финансовите отчети, но също така допринасят за подобряването на корпоративното управление и за повишаването на доверието на инвеститорите и другите заинтересовани страни.

В своето изследване, Persakis и Iatridis (2016) показват, че одиторите, работещи в среда с по-висока защита на инвеститорите и по-строги правни норми, демонстрират по-високо качество на одита, което е пряко свързано с тяхната професионална компетентност. Компетентните одитори са по-способни да идентифицират и минимизират рисковете, свързани с манипулациите на печалбите, и да осигурят точни и

надеждни финансови отчети. Статията подчертава, че професионалната компетентност е не само свързана с техническите умения и знания на одиторите, но и с тяхната способност да се адаптират към сложни и динамични икономически условия, като тези по време на финансовата криза.

Професионалната компетентност на одиторите е важен фактор за осигуряване на висококачествени одиторски услуги и за подпомагане на стратегическите цели на фирмите, включително иновациите. В своето изследване, Wang, Qian и Wang (2024) посочват, че компетентните одитори са способни да предоставят по-добър контрол и точност в финансовите отчети, което е от съществено значение за ефективното управление и за вземането на иновативни решения.

Одитори с висока професионална компетентност са в състояние да прилагат сложни одиторски процедури и да оценяват рисковете по начин, който подпомага развитието на нови идеи и проекти в рамките на фирмите. Тази компетентност е от критично значение за поддържането на високи стандарти в одиторската практика и за насърчаване на иновациите, които могат да осигурят конкурентно предимство на компаниите.

В друго изследване направено от Aobdia (2019) показва, че оценките на качеството на одита зависят не само от независимостта на одиторите, но и от тяхната компетентност и положените усилия за откриване и докладване на материални грешки в отчетите. Способността на одиторите да прилагат сложни одиторски процедури и да оценяват рисковете е от съществено значение за предоставянето на надеждни и точни одиторски заключения. Професионалната компетентност включва както технически умения, така и задълбочени знания за одиторските стандарти и практики, които са необходими за справяне със сложни одиторски задачи.

В изследване на Zahid, Taran, Khan и Chersan (2023) се подчертава значението на компетентността на одиторите, като се посочва, че висококачественият одит, извършен от опитни и добре обучени одитори, е от съществено значение за надеждността на финансовите отчети. Компетентните одитори са в състояние да прилагат сложни одиторски процедури и да идентифицират потенциални рискове, което води до по-надеждни и точни одиторски заключения. Това е особено важно в съвременния бизнес контекст, където компаниите се стремят да поддържат високи стандарти за отчетност и устойчиво развитие.

Xiao, Geng и Yuan (2020) отбелязват, че професионалната компетентност е от съществено значение за ефективното изпълнение на одиторските задължения, като тя е тясно свързана с обема и качеството на усилията, вложени в процеса на одит. Авторите изтъкват, че компетентните одитори са по-добре подготвени да се справят с предизвикателствата, които възникват по време на одиторските проверки. Това включва способността им да идентифицират потенциални рискове и нередности във финансовите отчети, както и да прилагат подходящи одиторски процедури. Компетентните одитори притежават задълбочени познания по счетоводни стандарти, одиторски принципи и регулаторни изисквания, което им позволява да предоставят по-точни и надеждни заключения (Xiao et al., 2020).

Една от ключовите тези, изложени в статията на Xiao, Geng и Yuan (2020) е за професионалната компетентност на одиторите която според авторите влияе директно върху качеството на одита, особено когато е съчетана с подходящо ниво на усилия и време, вложени в процеса. Например, компетентните одитори са способни да разпознаят и адресират сложни счетоводни въпроси, които могат да останат незабелязани от по-малко опитни или неквалифицирани одитори. Това означава, че компетентността не само повишава ефективността на одиторските процедури, но и увеличава вероятността за откриване на грешки и предотвратяване на финансови злоупотреби.

Авторите допълват, че компетентните одитори са по-способни да управляват комуникацията с ръководството на клиентите и да защитават своите професионални заключения, дори когато те не съвпадат с очакванията на клиента. Това е от съществено значение за запазването на независимостта на одиторите и за гарантиране на обективността на одиторските заключения.

Компетентните одитори демонстрират високо ниво на професионален скептицизъм и са по-склонни да устоят на натиск от страна на клиентите за промяна на одиторските заключения, което допълнително подобрява качеството на одита. От друга страна одиторските фирми трябва да инвестират значително в обучението и развитието на своите служители, за да повишат тяхната професионална компетентност. Непрекъснатото професионално развитие е ключов елемент за поддържане на високи стандарти в одиторската професия, особено в условията на бързо променящи се регулаторни изисквания и нарастваща сложност на счетоводните практики. От своя

страна високата компетентност на одиторите може да служи като конкурентно предимство за одиторските фирми. Фирми, които разполагат с добре обучени и компетентни одитори, са по-склонни да привлекат и задържат клиенти, които ценят качеството и надеждността на одиторските услуги. Това от своя страна укрепва позициите на тези фирми на пазара и повишава тяхната репутация в дългосрочен план. (Xiao et al., 2020).

Boyle (2024) разглежда как компетентността на одиторите влияе върху тяхната способност да прилагат индустриални норми в процеса на одит. В изследването се подчертава, че компетентните одитори са по-способни да използват правилно индустриалните норми като референтни точки, без да правят компромиси с обективността и качеството на своите заключения.

Компетентността им позволява да балансират между използването на стандартни практики и необходимостта да запазят независимост и професионална преценка в сложни и динамични ситуации. Това е особено важно в контекста на принципно базираните стандарти, където се изисква висока степен на професионален опит и експертиза за правилното им прилагане (Boyle, 2024).

Според Alhababsah (2019), компаниите с правителствена или семейна собственост често отдават приоритет на наемането на компетентни и опитни одитори. Тези компании са мотивирани да гарантират, че одиторите, които наемат, разполагат със задълбочени познания и умения, които са необходими за справяне със сложните и разнообразни счетоводни въпроси, характерни за тяхната дейност. Компетентните одитори не само прилагат одиторски процедури с високо ниво на прецизност, но също така са способни да идентифицират и анализират потенциални рискове, които могат да възникнат по време на одиторския процес.

В контекста на развиващи се пазари, като този в Йордания, професионалната компетентност на одиторите придобива още по-голямо значение. Често в тези пазари липсва достатъчно стабилна регулаторна рамка, което поставя по-голямо натоварване върху компетентността и експертизата на одиторите. В този смисъл, висококвалифицираните одитори са в състояние да осигурят не само точни и надеждни финансови отчети, но и да предложат ценни съвети и препоръки на мениджмънта, които

допълнително укрепват корпоративното управление и финансовата стабилност на компаниите (Alhababsah, 2019).

В своето изследване, Alsmady (2022) разглежда ролята на професионалната компетентност на одиторите в контекста на качеството на външния одит и неговото влияние върху представянето на компаниите. Авторът подчертава, че високото качество на одита, което често се свързва с наемането на водещи одиторски фирми като „Big Four“ е от съществено значение за осигуряването на надеждни и точни финансови отчети. Тези фирми разполагат с висококвалифицирани и опитни одитори, които са способни да извършват задълбочени и обективни проверки, като по този начин намаляват риска от грешки и нередности във финансовите отчети. Компетентните одитори са по-способни да прилагат подходящи одиторски процедури и да идентифицират потенциални проблеми, което води до подобряване на качеството на финансовото отчитане и до повишаване на доверието сред инвеститорите.

Alsmady (2022) подчертава, че професионалната компетентност на одиторите е ключов фактор, който влияе върху ефективността на корпоративното управление и върху представянето на компаниите в страните от GCC.

В статията на Ahn, Akamah & Shu (2021) се акцентира върху значението на професионалната компетентност на одиторите в контекста на „контрол върху качеството на одита“. Авторите анализират как недостатъците в контрола върху качеството, по-специално в тестването на данъчни сметки, могат да доведат до значително намаляване на качеството на услугите, предоставяни от одиторските фирми. Примерът с Deloitte, описан в PCAOB Part II доклада, показва, че фирмата не е успяла да приложи необходимата критичност и задълбоченост при тестване на управленските твърдения, свързани с данъчните сметки. Това поражда сериозни въпроси относно компетентността на одиторите, които са отговорни за изпълнението на тези одиторски задачи (Ahn, Akamah & Shu, 2021).

Липсата на достатъчно задълбочен анализ и събиране на обективни доказателства може сериозно да компрометира не само качеството на одита, но и доверието на инвеститорите и други заинтересовани страни във финансовите отчети на компанията. Одиторите, които не разполагат с необходимото ниво на компетентност, са по-малко способни да идентифицират и коригират грешки и нередности в отчетите, което може да

доведе до сериозни финансови последствия за компаниите и техните акционери. Следователно, професионалната компетентност на одиторите е критичен фактор, който трябва да бъде поддържан и подобряван чрез постоянни обучения и професионално развитие, за да се гарантира високо качество на одиторските услуги (Ahn et al., 2021).

Carlisle, Yu и Church (2022) подчертават значението на професионалната компетентност на одиторите, като разглеждат как недостатъците в системите за качествен контрол на малките одиторски фирми могат да компрометират качеството на одита. Авторите посочват, че когато малките одиторски фирми не успеят да отстранят пропуските които са установени от PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board) относно качествения контрол, това често води до намаляване на техническата компетентност на одиторите. Липсата на адекватни системи за контрол върху качеството е свързана със слабости в професионалните умения и знания на одиторите, което директно се отразява на способността им да извършват ефективни одиторски процедури и да идентифицират значими грешки или нарушения във финансовите отчети.

В друго изследване от Mohapatra, Elkins, Lobo и Chi (2022) се разглежда как регистрацията на одиторски фирми в PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board) повишава стандартите за контрол на качеството. Процесът на регистрация изисква от одиторските фирми да оценят и подобрят своите вътрешни системи за контрол, което води до повишаване на професионалната компетентност на одиторите. Фирмите, които се регистрират в PCAOB, често се ангажират с допълнителни обучения и професионално развитие, за да отговорят на по-високите стандарти, наложени от PCAOB. Това води до повишаване на качеството на одита, особено в юрисдикции, където местните стандарти са по-ниски. Повишената професионална компетентност на одиторите играе ключова роля в способността им да извършват по-задълбочени и обективни одиторски проверки (Mohapatra et al., 2022).

Samagaio и Felício (2022) изследват влиянието на личностните характеристики на одиторите върху качеството на одита и тяхната професионална компетентност. Те подчертават, че черти като съзнателност, откритост към нови преживявания и емоционална стабилност играят ключова роля за поддържане на високо качество на одиторските услуги. Съзнателността е свързана с прецизност и стриктно спазване на одиторските стандарти, докато откритостта към нови преживявания подпомага адаптацията към нови методологии и технологии. Емоционалната стабилност позволява

на одиторите да се справят със стреса и натиска, без да компрометират качеството на работата си, което е от съществено значение за поддържането на професионалната компетентност (Samagaio & Felício, 2022).

Donelson, Ege, Indieke и Maksymov (2020) разглеждат как възстановяването на големите консултантски практики в рамките на „Big 4“ може да повлияе на професионалната компетентност на одиторите. Според авторите, придобиването на консултантски фирми може да увеличи експертния капацитет на одиторските фирми, предоставяйки достъп до нови умения и знания, които биха могли да бъдат приложени в одиторските дейности. Това разширяване на уменията и ресурсите може да подобри качеството на одиторските услуги, ако се използва по подходящ начин. Въпреки това, авторите отбелязват, че ако тези нови ресурси не са тясно свързани с одиторските практики, те могат да доведат до културни конфликти в рамките на фирмите, които биха могли да подкопаят фокуса върху професионализма и компетентността в одитите.

Това може да създаде ситуации, в които одиторите са по-малко фокусирани върху спазването на одиторските стандарти и процедури, което в крайна сметка може да компрометира качеството на одита (Donelson et al., 2020).

Nguyen, Vu и Yin (2020) подчертават, че високото качество на одита е свързано с по-висока професионална компетентност на одиторите. Одиторите, които притежават високи нива на умения и знания, са в състояние да провеждат одити, които осигуряват по-голяма надеждност и точност на финансовите отчети. Въпреки това, авторите отбелязват, че тази компетентност може понякога да влезе в конфликт с дългосрочните стратегически цели на фирмите, като например иновациите. В стремежа си да осигурят високо качество на одита, одиторите могат да оказват натиск върху мениджърите да избягват рисковани инвестиции в иновации, което може да ограничи дългосрочния растеж на фирмите (Nguyen et al., 2020).

Asar (2023) подчертава, че културните различия между страната на главния офис на международна одиторска фирма и страната, в която се намират нейните филиали, могат да имат значително влияние върху професионалната компетентност на одиторите. Авторът посочва, че различните национални култури могат да доведат до различия в одиторските практики, което изисква от одиторите да бъдат адаптивни и да развиват допълнителни компетенции, за да осигурят високо качество на одиторските услуги. Например, в култури с по-високо ниво на колективизъм одиторите може да са по-

склонни да разчитат на групови решения и консенсус, докато в култури с по-голям индивидуализъм акцентът може да бъде върху независимите решения и личната отговорност (Asar, 2023). Тези културни различия изискват от одиторите да бъдат гъвкави и компетентни в различни контексти, за да поддържат стандарти на качеството на одита.

Li, Liu, Ye и Yu (2023) разглеждат как размерът на одиторските групи влияе върху професионалната компетентност на одиторите. Според авторите, по-големите одиторски групи имат достъп до по-голям човешки капитал и вътрешен опит, което води до по-високо качество на одиторските услуги.

Тези групи често разполагат с по-разнообразна клиентска база, което предоставя повече възможности за придобиване на експертиза и за обмен на знания между членовете на екипа.

В резултат на това, професионалната компетентност в по-големите одиторски групи е по-висока, тъй като одиторите могат да използват повече ресурси и специализирани умения за извършване на качествени одити (Li et al., 2023).

Професионалната компетентност на одиторите е основополагащ фактор за поддържането на високо качество на одиторските услуги и за изграждането на доверие във финансовата отчетност. Висококвалифицираните одитори, които притежават задълбочени технически знания, аналитични умения и способност за критично мислене, са в състояние не само да идентифицират грешки и несъответствия, но и да предложат ефективни решения, които подобряват финансовата прозрачност и отчетност. В този контекст, професионалната компетентност не трябва да се разглежда единствено като натрупан опит или академична подготовка, а като динамичен процес, включващ непрекъснато обучение, адаптация към новите регулаторни изисквания и използване на съвременни технологии в одиторската практика.

Наличието на разнообразни умения в одиторските екипи допринася за по-високо качество на одита, тъй като комбинира различни гледни точки и експертни познания. Изследванията показват, че екипите, включващи одитори с различни нива на опит и специализации, са по-ефективни в разкриването на финансови рискове и осигуряването на обективни и надеждни заключения. В този контекст, необходимостта от изграждане

на мултидисциплинарни екипи и засилване на обмена на знания между одиторите е ключов фактор за подобряване на ефективността и точността на одитните процедури.

Дигитализацията и технологичният напредък също изискват повишаване на професионалната компетентност на одиторите. С навлизането на автоматизирани анализи, изкуствен интелект и инструменти за обработка на големи данни, от съществено значение е одиторите да разполагат с умения за работа с тези технологии, за да подобрят ефективността и обективността на своите анализи. Тези иновации не само подпомагат одиторите в идентифицирането на сложни счетоводни манипулации, но също така увеличават тяхната способност да анализират и интерпретират финансовите данни по-задълбочено и критично.

Професионалната компетентност е и ключов фактор за запазване на независимостта и етичността в одиторската практика. Компетентните одитори са по-устойчиви на външен натиск и могат да устояват на опити за влияние от страна на клиентите, което е от критично значение за запазването на тяхната обективност. Те също така са в по-добра позиция да прилагат професионален скептицизъм, което е важно за идентифицирането на потенциални измами и счетоводни нередности.

Поддържането и развитието на професионалната компетентност е непрекъснат процес, който изисква инвестиции в обучение, развитие на аналитичните умения и адаптиране към динамично променящата се бизнес среда. За да отговорят на нарастващите изисквания на регулаторите и инвеститорите, одиторите трябва да поддържат високи стандарти на професионална подготовка и да използват иновативни методи и технологии в своята практика. Само чрез непрекъснато усъвършенстване и адаптация одиторската професия може да запази своята роля като гарант за финансовата прозрачност и корпоративната отчетност.

г. Независимост на одиторите

Независимостта на одиторите е основополагащ елемент за гарантиране на качеството на одиторските услуги и за поддържане на доверието във финансовата отчетност на компаниите. Връзката между одитор и клиент може значително да повлияе на обективността и професионалния скептицизъм, които са ключови за независимия и надежден одит. Множество изследвания показват, че когато независимостта на

одиторите бъде компрометирана поради икономически или социални фактори, качеството на одиторските заключения може да бъде сериозно засегнато. Настоящата подточка разглежда различни аспекти на одиторската независимост и тяхното въздействие върху качеството на одита, като се базира на изследвания в тази област.

Идентификацията на одиторите с техните клиенти може да има значително влияние върху качеството на одиторските услуги. В статията си, Svanberg и Öhman (2015) изследват този въпрос и установяват, че одиторите, които развиват силна идентификация с клиентите си, са по-склонни да правят компромиси с независимостта и обективността си. Тази тенденция е особено изразена сред одиторите, работещи в по-малки одиторски фирми (non-Big 4), където културата на работа и взаимоотношенията с клиентите често насърчават дълготрайни и близки връзки.

Вследствие на тази идентификация, одиторите са по-склонни да приемат счетоводни практики, предложени от клиентите, дори когато те не отговарят на одиторските стандарти. Това може да доведе до понижаване на качеството на одита, тъй като одиторите са по-малко критични и по-склонни да правят компромиси в контрола и прегледа на документи. Изследването показва, че идентификацията с клиентите е вероятен фактор за извършването на действия, които намаляват качеството на одита (RAQ действия), като например повърхностен преглед на документи или подписване без адекватна проверка. Авторите подчертават необходимостта от поддържане на професионална дистанция и силна професионална идентификация, за да се предотврати намаляване на качеството на одиторските услуги поради прекомерна идентификация с клиентите.

Контролът на риска и мониторингът в одиторските фирми също са ключови аспекти, които влияят на качеството на одита. Изследването на Quick и Schmidt (2018) предоставя важни прозрения за ефектите от ротацията на одиторските фирми, задържането на одитори и съвместния одит върху възприятията за качеството на одита и независимостта на одиторите. Тези фактори определят динамиката на работа и ресурсите, с които разполагат одиторите при извършването на своята работа.

В допълнение, ефективното управление на риска в одиторските фирми изисква изграждането на стабилни механизми за вътрешен контрол и мониторинг, които да

гарантират, че всички аспекти на одиторските процеси са съобразени с високи професионални стандарти.

Независимостта на одиторите е ключов фактор за поддържането на качеството на одита. Sulaiman (2023) акцентира върху предизвикателствата, свързани с поддържането на независимостта на одиторите в условия на икономическа взаимозависимост и търговски натиск. Авторът отбелязва, че различните интерпретации на качеството на одита могат да доведат до конфликти между удовлетворяването на клиентските очаквания и спазването на регулаторните изисквания. Изследването подчертава важноста на професионалната дистанция и силната професионална идентификация за предотвратяване на компромиси с качеството на одиторските услуги.

В изследването на Alaalamri et.al. (2023) се разглежда връзката между качеството на одита и корпоративното докладване за климатичните промени, като се подчертава, че независимите и компетентни одитори са от съществено значение за осигуряване на надеждността на тези нефинансови доклади. Статията подчертава, че високото качество на одита, което е пряко свързано с независимостта на одиторите, играе важна роля в насърчаването на по-голяма отчетност и подобряване на корпоративното представяне.

Авторите установяват, че когато одиторите са независими и не са подложени на външни влияния от страна на клиентите си, те могат да извършват по-обективни и надеждни одити, което води до по-добро корпоративно представяне. Това е особено важно в контекста на докладването за климатични промени, където компаниите се изправят пред нарастващи изисквания за прозрачност и отговорност.

Изследването представя как независимите одитори могат да помогнат за осигуряването на достоверността на тези доклади, като така подпомагат компаниите да се справят с нарастващите очаквания на инвеститорите и регулаторите.

Тези изводи подчертават важноста на запазването на независимостта на одиторите, за да се осигури високо качество на одиторските услуги и за да се гарантира, че нефинансовите доклади, като тези за климатичните промени, са надеждни и съответстват на очакванията на заинтересованите страни.

В друго изследване направено от Lento и Yeung (2023) се разглежда как присъединяването на независими одиторски фирми към международни мрежи и асоциации влияе върху тяхната независимост и качеството на одита на китайския пазар. Авторите установяват, че фирмите, които се присъединяват към по-големи, по-формализирани мрежи, демонстрират по-високо качество на одиторските услуги и по-високи одиторски такси. Това предполага, че такива мрежи налагат по-строги изисквания за независимост и контрол върху одиторската дейност, което води до по-обективни и надеждни одиторски заключения.

Независимостта на одиторите, подсилена от строгите изисквания на международните мрежи, намалява риска от конфликт на интереси и увеличава доверието на заинтересованите страни в одиторските доклади.

Други автори Al Shbail, Jaradat, Al-Hawamleh, Hamdan и Alsartawi (2023) подчертават, че дистанционният одит може да постави под въпрос способността на одиторите да останат независими и обективни, поради ограниченото взаимодействие с клиентите и възможните технологични ограничения. Въпреки това, авторите акцентират върху значението на професионалния скептицизъм като ключов елемент за запазване на независимостта на одиторите. Те посочват, че одиторите, които проявяват висок професионален скептицизъм, са по-способни да се справят с предизвикателствата на дистанционния одит, като търсят допълнителни доказателства и остават критични към предоставената информация, независимо от липсата на физическо присъствие. Поддържането на независимостта на одиторите в такива условия е от решаващо значение за гарантиране на обективността на одиторските заключения и за минимизиране на риска от компрометиране на качеството на одита.

Magri и Marchini (2024) разглеждат как независимостта на одиторите може да намали информационните асиметрии между кредиторите и длъжниците, което улеснява процеса на одобрение на планове за реструктуриране.

Авторите откриват, че компании, които използват одиторски фирми с високо ниво на независимост, имат по-голям успех в съдебните процедури за реструктуриране на дългове. Това се дължи на факта, че независимите одитори са в състояние да предоставят обективни и надеждни одиторски заключения, които повишават доверието на кредиторите и улесняват постигането на споразумение. Освен това, авторите подчертават, че независимостта на одиторите е свързана с тяхната способност да

действат безпристрастно, дори когато са подложени на натиск от страна на клиентите, което е особено важно в контекста на финансово нестабилни компании.

От друга страна Chen, Feng, Kou и Liu (2024) разглежда как независимостта на одиторите влияе на качеството на одита и съответно на кариерното им развитие след фалит на дадена одиторска фирма. Авторите установяват, че одиторите, които поддържат високи нива на независимост и качествено изпълнение на одиторските си задължения, са по-успешни в привличането на нови клиенти и в намирането на работа в по-големи и реномирани одиторски фирми след фалита на предишната си компания. Това подчертава значението на независимостта като критичен фактор за професионалната репутация на одиторите и за тяхната способност да се адаптират и да продължат своята кариера в условията на несигурност.

Rompotis и Balios (2023) подчертават, че одиторската независимост е пряко свързана с качеството на одита, като намалява вероятността за възникване на конфликт на интереси и увеличава доверието на заинтересованите страни. Независимите одитори са по-способни да изпълняват задълженията си без външно влияние, което е от съществено значение за предоставяне на точни и обективни одиторски заключения. Авторите посочват, че компаниите, които разчитат на независими одитори, се радват на по-добри финансови резултати, тъй като качеството на одита пряко влияе върху доверието на инвеститорите и акционерите. Високото ниво на независимост в одиторската практика също така гарантира, че одиторите могат да идентифицират и докладват нередности и потенциални финансови злоупотреби, което е ключов фактор за поддържане на корпоративната отчетност и прозрачност.

В друго изследване изготвено от Ege и Stuber (2022) се разглеждат предизвикателствата пред одиторската независимост в контекста на застрахователната индустрия. Те установяват, че в определени случаи одиторите могат да проявяват склонност към "меки" решения, като позволяват на клиентите си да манипулират финансовите отчети с цел избягване на отчитане на загуби.

Тази практика поставя под въпрос независимостта на одиторите, тъй като те може да са мотивирани от желанието да запазят или увеличат пазарния си дял, вместо да спазват стриктно професионалните стандарти. Изследването подчертава, че одиторската независимост е от ключово значение за запазването на доверието в одиторските услуги и за поддържането на високото качество на одита.

Независимостта на одиторите е основен принцип, който гарантира обективността и интегритета на одиторския процес. В изследването си Cho, Kwon и Krishnan (2021) разглеждат практиката на *lowballing* – предлагане на по-ниски одиторски такси с цел привличане на нови клиенти – и нейното влияние върху качеството на одита и независимостта на одиторите. Авторите изследват дали тази практика може да компрометира независимостта на одиторите, като ги поставя в ситуация, в която да се опитват да възстановят първоначалните си загуби чрез предоставяне на услуги с по-ниско качество или чрез други компромиси с обективността.

Въпреки че съществуват опасения, че възстановяването на първоначалните отстъпки може да доведе до понижаване на качеството на одита, изследването не открива убедителни доказателства в подкрепа на тази хипотеза.

Авторите заключават, че практиката на *lowballing* не води автоматично до компрометиране на независимостта на одиторите, но съществуват рискове, които трябва да бъдат взети под внимание. Основният извод е, че одиторите трябва да се стремят да поддържат своята независимост и професионален скептицизъм, дори когато са под натиск да възстановят финансовите загуби от ниските такси в началото на одиторските ангажименти. Това е от съществено значение за запазване на доверието в одиторския процес и за поддържането на високи стандарти на одиторските услуги.

Yu и Huang (2023) разглеждат как натискът върху времето и капацитета на одиторските фирми може да повлияе на качеството на одита.

Авторите установяват, че одиторските фирми с по-голям капацитет са в състояние да поддържат по-високо качество на одита. Това подчертава значението на независимостта на одиторите, тъй като тя позволява на одиторите да работят без натиск, който може да компрометира тяхната обективност.

Когато одиторите не са обременени с прекомерно натоварване и разполагат с достатъчно ресурси, те могат да се фокусират върху предоставянето на независими и надеждни заключения, които са в интерес на акционерите и другите заинтересовани страни.

В изследването на Lin и Yen (2022) авторите изследват как влиянието на ротацията на одиторите върху качеството на финансовото отчитане и ключовите

одиторски въпроси (КАМ) влияе върху независимостта на одиторите. Авторите установяват, че ротацията на одитори може да доведе до по-разнообразни и обективни оценки на рисковете, отразени в промените в КАМ. Това показва, че ротацията играе важна роля за укрепване на независимостта на одиторите, като предотвратява прекомерното обвързване с клиентите и предоставя нови перспективи в оценката на одиторските рискове. Тази практика може да помогне за избягване на конфликт на интереси и за запазване на професионалната обективност.

В друго изследване направено от Deng, Zhang и Liu (2023) се разглежда как социалните връзки между одиторите, базирани на общ роден град, могат да повлияят на качеството на одита в Китай. Авторите установяват, че когато одиторите имат връзки с колеги от един и същ роден град, това може да компрометира тяхната независимост. Тези връзки могат да отслабят взаимния контрол и професионалната скептичност, които са ключови за осигуряване на висококачествен одит. В резултат на това социалните връзки могат да доведат до по-ниско качество на одита, като улесняват потенциален конфликт на интереси и намаляване на ефективността на одиторските проверки.

Изследването също така подчертава, че този негативен ефект е по-слаб в големите одиторски фирми, където има по-строги вътрешни контроли и процеси, насочени към поддържане на независимостта на одиторите. В контекста на по-строг външен контрол, например от страна на регулаторни органи, връзките по роден град също имат по-малко влияние върху качеството на одита.

Това изследване показва, че социалните фактори могат да играят значителна роля в поддържането или компрометирането на одиторската независимост и подчертава значението на вътрешните политики и външния контрол за запазване на високи стандарти в професията.

Notbohm и Valencia (2021) анализират въздействието на ограниченията, въведени от РСАОВ през 2006 г., които забраняват предоставянето на определени данъчни услуги от одиторите на техните клиенти. Тези ограничения са насочени към минимизиране на потенциалните конфликти на интереси, които биха могли да компрометират независимостта на одиторите и да повлияят негативно на качеството на одита. Авторите установяват, че след въвеждането на тези ограничения, качеството на одита се подобрява значително, което се проявява в намаляване на финансовите преразглеждания и

увеличаване на случаите на модифицирани одиторски становища. Тези резултати показват, че когато одиторите са по-малко обременени с допълнителни консултантски роли, те са по-склонни да запазят своята обективност и да предоставят независими и достоверни одиторски заключения. Независимостта на одиторите е от ключово значение за поддържането на доверието в одиторските услуги и за осигуряване на прозрачност в корпоративното управление.

От своя страна Harris и Williams (2020) подчертават, че спазването на изискванията за независимост е от съществено значение за поддържането на високи стандарти в одиторската практика. Когато одиторите са свободни от всякакви финансови или лични връзки с клиентите си, те могат да предоставят обективни и независими оценки, което укрепва доверието в одиторските процеси. Авторите отбелязват, че независимостта на одиторите не само защитава интересите на акционерите, но и поддържа целостта на финансовите пазари като цяло.

В допълнение, те разглеждат как независимостта на одиторите може да бъде подложена на натиск в малки и средни одиторски фирми, където личните и професионални връзки с клиентите могат да бъдат по-силни, което подчертава необходимостта от строги вътрешни политики за поддържане на независимостта.

Persakis и Iatridis (2016) разглеждат връзката между независимостта на одиторите и качеството на одита в контекста на различни нива на защита на инвеститорите в различни страни.

Авторите подчертават, че в условията на финансовата криза от 2008 г., одиторите, които оперират в страни с по-слаба защита на инвеститорите, са показали по-ниско качество на одита, което подчертава значението на независимостта като критичен фактор за поддържане на високи професионални стандарти дори в условия на икономическа нестабилност. Те отбелязват, че независимостта на одиторите е още по-важна в периоди на криза, когато натискът върху одиторите може да бъде значително по-висок.

В изследването на Wang, Qian и Wang (2024) се разглежда как качеството на одита, което е тясно свързано с независимостта на одиторите, влияе върху иновационната активност на фирмите. Висококачественият одит, осъществен от независими одитори, намалява информационната асиметрия между управлението на

фирмите и инвеститорите, като по този начин подобрява процеса на вземане на решения и улеснява иновационните инициативи.

Независимостта на одиторите е от ключово значение, тъй като им позволява да предоставят обективни оценки на финансовите отчети, което създава доверие сред инвеститорите и подпомага стратегическото развитие на фирмите.

Aobdia (2019) разглежда разликите между оценките на одиторското качество от регулаторни органи като РСАОВ и вътрешните оценки на самите одиторски фирми.

Изследването подчертава, че външните оценки, направени от независими органи, играят съществена роля в потвърждаването на обективността и независимостта на одиторите. Независимите оценки служат като допълнителен механизъм за контрол, който гарантира, че одиторите изпълняват задълженията си без външни влияния, което е от съществено значение за поддържането на високи професионални стандарти.

От друга страна Zahid, Taran, Khan и Chersan (2023) акцентират върху значението на одиторската независимост, особено в контекста на одити, извършвани от големите одиторски компании като Big Four. Авторите подчертават, че висококачествените одити, които се отличават с независимост, играят критична роля в намаляването на информационната асиметрия и подобряването на корпоративната прозрачност. Независимостта на одиторите позволява те да изпълняват своите задължения без външен натиск, като предоставят обективни и надеждни финансови оценки. Това е от съществено значение за поддържането на доверието на инвеститорите, особено в контекста на ESG (екологични, социални и управленски) практики, където прозрачността и отчетността са особено важни.

Изследването на Alhababsah (2019) разкрива, че компаниите с правителствена собственост обикновено демонстрират по-висока степен на независимост на одиторите, тъй като правителствата имат стратегически интерес да поддържат високи стандарти на отчетност и прозрачност. Тази независимост е особено важна в контекста на привличането на чуждестранни инвестиции и запазването на доверието на международните финансови институции.

Правителствената собственост не само улеснява назначаването на независими одитори, но също така гарантира, че одиторите могат да изпълняват своите задължения без да бъдат подлагани на натиск от страна на ръководството на компанията или други

заинтересовани страни. Това създава условия, при които одиторите могат да запазят своята обективност и да предоставят непредубедени оценки и заключения, което е от съществено значение за запазването на доверието във финансовите отчети на компаниите (Alhababsah, 2019).

В същото време, Alhababsah (2019) отбелязва, че когато собствениците нямат достатъчно опит или ресурси за ефективно наблюдение на одиторския процес, това може да доведе до компромис с независимостта на одиторите.

Тази липса на независимост може да намали качеството на одита, тъй като одиторите могат да бъдат подложени на влияние или натиск да представят финансовата информация по начин, който е в полза на определени заинтересовани страни, вместо да отразява обективно финансовото състояние на компанията.

Yuan, Zhang и Zhu (2023) разглеждат как географската привързаност на одиторите към местата, където са учили, може да повлияе върху тяхната независимост и професионален скептицизъм. Изследването показва, че когато одиторите и техните клиенти се намират в същия географски район (град или провинция), има тенденция към увеличаване на таксите за одит, което може да е свързано с приемане на по-снизходителни одиторски решения. Това подкрепя хипотезата за „фамилиарност“, според която одиторите могат да станат по-малко скептични и по-склонни да приемат финансови отчети с възможни манипулации, когато са свързани с клиентите си чрез географски връзки (Yuan et al., 2023).

Това намаляване на професионалния скептицизъм и възможността за компромиси с качеството на одита подчертават значимостта на независимостта на одиторите като ключов фактор за надеждността на одиторските заключения. Изследването също така показва, че тази тенденция е по-силно изразена сред по-малките одиторски фирми, които са по-склонни да толерират манипулации в отчетите на клиентите си, за да запазят бизнеса си. Това може да доведе до по-ниско качество на одиторските услуги и до по-високи рискове за инвеститорите и другите заинтересовани страни (Yuan et al., 2023).

Alsmady (2022) разглежда значението на независимостта на одиторите за качеството на одита като според него високото качество на външния одит, което се свързва с наемането на независими одитори, е от решаващо значение за намаляване на

конфликта на интереси между мениджърите и акционерите. Независимите одитори са в състояние да предоставят обективни и надеждни финансови отчети, което увеличава доверието на инвеститорите и намалява разходите за мониторинг. Изследването показва, че независимостта на одиторите играе ключова роля в укрепването на корпоративното управление и в подобряването на финансовата прозрачност на компаниите.

Alsmady (2022) подчертава, че компаниите, които наемат независими и висококвалифицирани одитори, се радват на по-високо качество на финансовото отчитане, което е от съществено значение за тяхното успешно представяне на пазарите в страните от GCC.

Разкритията в PCAOB Part II доклада подчертават опасността от компрометиране на независимостта на одиторите, особено когато те предоставят както одиторски, така и не одиторски услуги на същите клиенти. Икономическата зависимост от клиентите може да намали способността на одиторите да поддържат необходимото ниво на професионален скептицизъм и обективност, което е от съществено значение за качеството на одита (Ahn, Akamah & Shu, 2021).

Разкритите недостатъци върху контрола на качеството засилват тези опасения, като показват неспособността на одиторите да се противопоставят на управленските решения и да осигурят независима и обективна оценка на финансовите отчети.

Това е особено тревожно, тъй като нарушаването на независимостта на одиторите може да доведе до ситуации, в които те не са в състояние да идентифицират или докладват за съществени грешки или измами, което от своя страна компрометира доверието във финансовите отчети на компаниите. В този контекст, поддържането на одиторска независимост е от решаващо значение за гарантиране на прозрачност и отчетност във финансовата отчетност (Ahn et al., 2021).

Carlisle, Yu и Church (2022) също така разглеждат влиянието на недостатъчната реакция на малките одиторски фирми към критиките на PCAOB върху тяхната независимост. Авторите отбелязват, че когато тези фирми не успеят да подобрят своите системи за качествен контрол, те често стават икономически зависими от клиенти, които не изискват високо качество на одиторските услуги. Тази зависимост може да доведе до компрометиране на независимостта на одиторите, тъй като те могат да бъдат подложени

на натиск от страна на клиентите да смекчат своите оценки или да направят компромиси с одиторските стандарти. В резултат на това, неуспехът да се отговори на критиките на РСАОВ може да подкопае способността на одиторите да поддържат обективност и да предоставят надеждни одиторски заключения.

Mohapatra, Elkins, Lobo и Chi (2022) разглеждат как регистрацията на одиторски фирми в РСАОВ влияе върху независимостта на одиторите. Въпреки че РСАОВ няма директни правомощия да инспектира одиторски фирми, регистрирани в Китай, самият акт на регистрация сигнализира за ангажимент към по-високи стандарти за качество и независимост. Авторите установяват, че фирмите, които са регистрирани в РСАОВ, показват подобрения в качеството на одита, което предполага, че тези фирми се стремят да запазят своята независимост и репутация в глобалната среда. Това е особено важно в контекста на Китай, където правната и институционалната среда са по-слаби. Одиторите в тези фирми са по-малко склонни да правят компромиси с независимостта си, за да не навредят на своята глобална репутация и да не загубят важни клиенти (Mohapatra et al., 2022).

Donelson, Ege, Imdieke и Maksymov (2020) изследват как разширяването на консултантските услуги в рамките на Big 4 може да повлияе негативно върху независимостта на одиторите. Авторите посочват, че когато одиторските фирми предоставят значителни консултантски услуги на своите клиенти, това може да създаде икономически зависимости, които компрометират способността на одиторите да останат независими и обективни в своите проверки. Тази икономическа зависимост може да окаже натиск върху одиторите да поддържат добри отношения с клиентите, дори, ако това изисква компромиси с качеството на одита. В допълнение, фокусът върху комерсиализмът и генерирането на приходи в консултантските практики може да доведе до пренебрегване на основните одиторски функции и да подкопае „културата“ на независимост в рамките на фирмата (Donelson et al., 2020).

Nguyen, Vu и Yin (2020) отбелязват, че когато одиторите се фокусират върху осигуряването на високо качество на финансовите отчети, това може да доведе до ситуации, в които те се опитват да наложат консервативен подход към отчетността. В резултат на това, мениджърите могат да бъдат принудени да се фокусират върху краткосрочни резултати, за да избегнат конфликт с одиторите, което може да компрометира дългосрочната им независимост и обективност. Тази динамика

подчертава сложната връзка между поддържането на високо качество на одита и запазването на независимостта на одиторите (Nguyen et al., 2020).

В своя статия Asar (2023) отбелязва, че културните норми в страната, в която е разположен филиалът на международна одиторска фирма, могат да повлияят на степента на независимост на одиторите. Например, в култури с висока степен на уважение към авторитети и социалните йерархии, одиторите може да се чувстват подложени на натиск да се съобразяват с желанията на клиентите или на местното ръководство, което може да компрометира тяхната независимост. Това културно влияние може да доведе до отклонения от глобалните стандарти за независимост, наложени от централата на одиторската фирма, което може да повлияе на обективността и надеждността на одиторските заключения (Asar, 2023).

Според изследване направено от Li, Liu, Ye и Yu (2023) се посочва, че по-големите одиторски групи са по-малко склонни да правят компромиси с независимостта си, тъй като имат повече клиенти и следователно по-малка зависимост от всеки отделен клиент. Това позволява на тези групи да запазят своята обективност и да не се поддават на натиск от страна на клиенти, които биха искали да манипулират финансовите отчети. Авторите подчертават, че по-големите „групи“ одитори могат да си позволят да бъдат по-независими и да се фокусират върху поддържането на високи одиторски стандарти, което в крайна сметка води до по-високо качество на одита (Li et al., 2023).

Независимостта в одиторската професия е един от основните стълбове на качествения одит, като липсата на независимост може сериозно да компрометира обективността и професионалния скептицизъм на одиторите. Анализиранията изследвания разглеждат множество детерминанти, които могат да повлияят на одиторската независимост, включително продължителността на отношенията между одитора и клиента, икономическата зависимост на одиторската фирма от определен клиент, както и социалните и културни връзки между страните.

Автори като Svanberg и Öhman (2015) подчертават, че продължителните взаимоотношения между одитора и клиента могат да доведат до липса на професионална дистанция и да намалят нивото на критичност при оценката на финансовите отчети. От друга страна, изследванията на Alaalamri et al. (2023) посочват, че икономическата зависимост от клиента също е сериозен риск за независимостта, тъй като одиторите

могат да бъдат склонни да избягват конфликти с цел запазване на бизнес взаимоотношенията.

Rompotis и Valios (2023) изследват културните и социални влияния върху одиторската независимост, като отбелязват, че близки социални връзки между одитори и клиенти често водят до компромиси в качеството на одита. Те подчертават необходимостта от стриктно спазване на международните стандарти и регулации, които да гарантират висока степен на професионална независимост.

Независимостта на одиторите е ключов фактор за гарантиране на обективността и професионалния скептицизъм в одиторския процес. Анализирания изследвания показват, че поддържането на независимост е сложен процес, който изисква внимателно управление на множество рискове, включително икономическата зависимост на одиторите от клиентите, продължителността на взаимоотношенията между тях и социалните фактори, които могат да компрометират тяхната обективност.

Изследванията на Svanberg и Öhman (2015) и Yuan et al. (2023) подчертават, че близките взаимоотношения между одиторите и техните клиенти, независимо дали се основават на дългогодишно сътрудничество или на географски и културни фактори, могат да доведат до намалена критичност и до риск от одобряване на счетоводни практики, които не отговарят напълно на регулаторните изисквания. Тези компромиси не само подкопават доверието в одиторските услуги, но и увеличават риска от пропуски в идентифицирането на финансови нередности.

От друга страна, Lento и Yeung (2023) и Notbohm и Valencia (2021) подчертават, че присъединяването към международни мрежи и следването на строги регулаторни изисквания подобряват независимостта на одиторите. Регулаторните мерки като ротацията на одиторите (Lin & Yen, 2022) и ограниченията върху предоставянето на консултантски услуги (Donelson et al., 2020) също се оказват ефективни инструменти за ограничаване на потенциални конфликти на интереси. Въпреки това, тези мерки трябва да бъдат прилагани балансирано, тъй като ротацията на одитори може да доведе до загуба на специфични знания за клиентите, а строгите ограничения върху допълнителните услуги могат да намалят цялостната стойност на одиторските ангажименти.

Изследвания като тези на Magri и Marchini (2024) показват, че независимите одитори играят важна роля в намаляването на информационната асиметрия между компаниите и техните инвеститори и кредитори. Когато одиторите са напълно независими, те могат да осигурят обективни заключения, които улесняват достъпа на компаниите до капитал и укрепват доверието във финансовите пазари.

Persakis и Iatridis (2016) изтъкват, че независимостта на одиторите е още по-важна в периоди на икономическа нестабилност, когато мениджърите на компаниите са подложени на натиск да манипулират отчетите си, за да представят по-благоприятна финансова картина. В този контекст, независимостта на одиторите се превръща в ключов елемент за поддържането на прозрачност и отчетност.

В допълнение, Chen et al. (2024) установяват, че независимостта на одиторите не само влияе върху качеството на финансовите отчети, но и върху тяхната кариерна устойчивост. Одиторите, които поддържат високи стандарти за независимост, са по-склонни да изградят стабилна и успешна кариера, дори в случай на фалит на техните фирми.

Поддържането на одиторската независимост е сложен процес, който изисква комбинация от регулаторни мерки, корпоративна етика и професионален скептицизъм. Стриктното спазване на стандартите за независимост е критично за гарантирането на прозрачността и достоверността на финансовите отчети, което от своя страна засилва доверието на инвеститорите, регулаторите и широката общественост в одиторската професия. Усилията за запазване на независимостта трябва да бъдат съчетани с механизми за контрол на качеството и управление на рисковете от конфликт на интереси, за да се гарантира, че одиторските услуги остават обективни, надеждни и в съответствие с най-високите професионални стандарти.

В заключение може да се каже, че различните аспекти на одиторската независимост имат пряко въздействие върху качеството на одита. Изследванията показват, че поддържането на професионална дистанция, минимизиране на икономическата зависимост и избягването на социални връзки с клиентите са критични за осигуряване на обективен и качествен одит. Спазването на строгите регулации и стандарти за одиторска независимост е основен инструмент за защита на инвеститорите и обществото от некоректна финансова отчетност.

Глава 2: Анализ на детерминантите, влияещи върху качеството

2.1 Методология на изследването

С цел задълбочен анализ на детерминантите и факторите, определящи качеството на одита, в настоящото изследване е проведено анкетно проучване, което осигурява емпирични данни за възприятията на професионалистите в сферата на одиторските услуги. Изследването е реализирано през август 2024 г. чрез структурирана онлайн анкета, в която са взели участие 79 респонденти, включващи практикуващи одитори, мениджъри, директори и собственици на одиторски фирми.

Анализираната извадка представлява приблизително 12% от генералната съвкупност на регистрираните активни одитори в България (общо около 650 лица). Този дял може да се счита за представителен, като дава основание да се твърди, че получените резултати са близки до реалните тенденции в сектора.

Структурата на анкетното проучване:

Анкетата е съставена от 27 въпроса, групирани в три основни категории:

- 1. Демографски характеристики** – анализират се ключови променливи като възраст, пол, образование, професионален опит и позиция в организацията.
- 2. Детерминанти на качеството** – изследват се основните фактори, които оказват влияние върху качеството на одита, сред които:
  - **Работна среда** (физически и организационни условия, натовареност, баланс между личен и професионален живот).
  - **Етични стандарти** (принципи, възприемане на професионалната етика и механизми за прилагането ѝ).

- **Професионална компетентност** (квалификация, продължаващо обучение, практически опит).
  - **Независимост на одиторите** (степен на влияние от външни фактори, регулаторен натиск, вътрешни политики).
3. **Оценка на качеството на одита** – включва три ключови индикатора:
- **Субективна самооценка** на одиторите за качеството на техните услуги.
  - **Възприемана удовлетвореност на клиентите** (според одиторите).
  - **Оценка** на нивото на одиторските услуги в сравнение с конкурентите на пазара.

Обоснованост на методологичния подход

Предпочетеният метод за онлайн анкетиране е избран с оглед на удобството за респондентите и възможността за достигане до по-широк кръг от професионалисти в сектора. Допълнително, той позволява бърза обработка на данните и намалява риска от грешки при ръчно въвеждане.

Данните от анкетното проучване са подложени на статистически анализ чрез софтуера **IBM SPSS Statistics 26**, като са приложени различни аналитични методи за проверка на значимостта на факторите и тяхната корелация с качеството на одиторските услуги.

За постигане на по-обективна и пълна картина на състоянието на качеството на одита в България, резултатите от анкетата са допълнени със сравнителен анализ на инспекционните доклади на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО) за периода 2022–2024 г.. По този начин се осигурява двустранен подход:

- **Субективна гледна точка** – чрез възприятията на одиторите за качеството на техните услуги.
- **Обективна гледна точка** – чрез официалните доклади на регулатора, които оценяват съответствието с международните одиторски стандарти (МОС).

Методологията на настоящото изследване осигурява цялостен, многопластов анализ на факторите, влияещи върху качеството на одиторските услуги. Чрез комбиниране на анкета сред практикуващи одитори, сравнителен анализ на докладите на КПНРО и

статистически анализ на детерминантите, изследването предлага емпирично обосновани изводи за качеството на одита в България.

Резултатите от този подход са надеждна основа за формулиране на препоръки, насочени към подобряване на вътрешните контролни механизми, повишаване на професионалната квалификация и оптимизиране на регулаторната среда.

Таблица 1. Структура на въпросите от анкетата

ГРУПА ВЪПРОСИ		ВЪПРОСИ	СИМВОЛНО ОЗНАЧЕНИЕ
Демографски въпроси		Въпроси 1-8	Група D
Детерминанти на качеството	Работни условия	Въпроси 9-12	Група W
	Етични стандарти	Въпроси 13-16	Група X
	Професионална компетентност	Въпроси 17-20	Група Y
	Независимост на одиторите	Въпроси 21-24	Група Z
Качество на одита		Въпроси 25-27	Група Q

Демографските характеристики дават информация с която да се добие по-ясна представа за анкетираните одитори и по-конкретно тяхната възраст, пол, образование, трудов стаж и др.

Въпросите свързани с детерминантите на качеството са разпределени в четири групи: работни условия, етични стандарти, професионална компетентност, независимост на одиторите. Всяка детерминанта е съставена от четири частни детерминанти в същия смислов контекст, които да я изследват по-пълно и по-подробно.

Последната група въпроси измерват пряко или непряко качеството на одит, като тяхната насоченост е представена в три направления – качеството на одит според одиторите, удовлетвореността на клиентите (според одиторите) и оценка на нивото на одиторските услуги спрямо конкурентите на пазара.

За определяне на детерминантите, които влияят върху качеството на одит са използвани последните две групи въпроси използвайки следния концептуален модел.

Фигура 2. Концептуален модел на изследването

Първа стъпка

Показателите, с които ще се оцени качеството на одит могат да се категоризират като *директни* и *индиректни*. В **първата категория** попада един от трите въпроса, който е свързан с директна оценка на одиторите за качеството на услугите, които предлагат. По този начин, макар и с ясната представа, че въпросът няма да е напълно обективен ще се добие представа за субективното мнение за равнището на качеството на одит, което предоставят предприятията. Във **втората категория** попадат два въпроса. Първия е свързан с удовлетвореността на клиентите (според одиторите).

Предположението е, че колкото по-удовлетворени са клиентите, толкова по-висококачествени са одиторските услуги. За съжаление на практика е изключително трудно и почти невъзможно да се направи взаимовръзка между оценката на одиторите и

оценката на клиентите чрез две независими изследвания, обвързващи се с имената на одиторските компании. Затова като компромисен вариант тази оценка е направена отново от одиторите с идеята, че когато трябва да оценят клиентската удовлетвореност, тази оценка не е насочена директно спрямо тяхното качество и те биха били поискани в своите отговори. Това ще даде възможност да се направи една косвена (непряка) оценка на качеството на одит и да се сравни с директната такава. Втория е свързан със субективното усещане на одитора за неговата позиция спрямо останалите конкуренти на пазара. Когато предприятието предлага високо качество на одит, одиторите в него знаят това и ще посочват по-високо ниво спрямо останалите конкуренти.

Тези самооценки имат своето място сред анализите и въпреки, че са самооценки, могат да се третират като база и ориентир, за качеството на одит. Резултати от подобни самооценки, например публикуват Европейското социално изследване³ и изследвания на Евростат⁴, касаещи щастието на населението. Те почиват именно на такива самооценки на хората по отношение на това до колко са щастливи и до колко са удовлетворени от живота, което ни дава ориентир за най-щастливата нация.

Втора стъпка

Детерминантите, чието влияние ще бъде изследвано в анализа произлиза от литературния преглед. Всички те са с доказано от литературния обзор влияние върху качеството. Агрегирани са в четири групи: работни условия, етични стандарти, професионална компетентност, независимост на одиторите.

Таблица 2. Детерминанти за оценка на качеството на одит

Детерминанта	Код	Конкретни детерминанти
„Работна среда“	W1	Колко често изпитвате прекомерно натоварване на работа във Вашата одиторска фирма?
	W2	Как оценявате подкрепата и ресурсите, предоставяни от фирмата, за да изпълните задачите си като одитор?
	W3	Колко често изпитвате стрес в рамките на одиторската си дейност?

³ <https://www.europeansocialsurvey.org/findings/europeans-wellbeing/measuring-wellbeing>

⁴ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240115-1>

Детерминанта	Код	Конкретни детерминанти
	W4	Как оценявате баланса си между личния и професионалния живот в професията на одитор?
„Етични стандарти“	X1	Колко добре разбирате и спазвате професионалните стандарти на одита?
	X2	Колко често срещате етични дилеми в професионалната си практика като одитор и как ги решавате?
	X3	Каква е вашата оценка за конфиденциалността на одиторите във Вашата фирма?
	X4	Колко често се провеждат обучения и/или дискусии по етични въпроси във Вашата фирма?
„Професионална компетентност“	Y1	Каква е Вашата теоретична подготовка в областта на одита?
	Y2	Колко често участвате в продължаващо обучение и развитие на уменията си като одитор?
	Y3	Как оценявате своята професионална компетентност в областта на одита?
	Y4	Какви са възможностите за кариерно развитие и напредък във Вашата фирма?
„Независимост на одиторите“	Z1	Как оценявате независимостта на одиторите във Вашата фирма?
	Z2	Колко често се сблъсквате с конфликт на интереси в работата си като одитор?
	Z3	Как оценявате подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите?
	Z4	Как оценявате политиките и процедурите на Вашата фирма, които подкрепят независимостта на одиторите?

Всяка детерминанта е съставена от четири частни детерминанти, които дават пълна представа за общата детерминанта.

Трета стъпка и четвърта стъпка

С изключение на демографските, всички останали въпроси от анкетната карта (трите за оценка на качеството и детерминантите) са построени с градация в отговорите си, които като структура изглеждат по следния начин:

Въпрос X:

[ранг]

Въпрос Y:

A. Много ниско

[1]

A. Никога

В.	Ниско	[2]	В.	Рядко
С.	Средно	[3]	С.	Понякога
Д.	Високо	[4]	Д.	Често
Е.	Много висока	[5]	Е.	Винаги

Градацията им е възходяща и затова на първия отговор “Много ниско”/“Никога“, може условно да се постави ранг (число) 1, увеличавайки се с всеки следващ отговор.

По този начин, макар отговорите да са думи, градацията ни позволява да се изчисли средна аритметична величина и тя да има познавателно значение. Колкото по-висока е средната, толкова повече отговорите на одиторите се доближават до отговор „Много висока“/“Винаги“. Това позволява да се правят сравнения по различните въпроси и да се отчете на кои от тях одиторите приписват най-високи/най-ниски оценки.

За да бъде улеснена интерпретацията, средните нива ще бъдат представени в процентно изражение. За тази цел, получената средна трябва да се раздели на максималния ранг за дадения въпрос (и да се умножи по 100). Така се получава процент измерен от 0% до 100%. Колкото стойността е по-близко до 100%, толкова одиторите са посочвали във все по-голяма степен максимално високия ранг на въпроса. При стойност 100%, всички одитори без изключение са посочили максималния ранг на дадения въпрос. Формулно, това може да се представи по следния начин:

$$\bar{X}_i = \frac{\sum n_{ij} \cdot A_{ij}}{\sum n_{ij}} \quad (1.1)$$

Където:

$\bar{X}_i$ – средно ниво за i-тия въпрос;

A_{ij} – j-тият отговор на i-тия въпрос (j = А, В, С, D или Е);

n_{ij} – броя на одиторите посочили j-тият отговор на i-тия въпрос.

След като се изчисли среден ранг на всеки въпрос, тази средна се съотнася към максималния ранг. Така се получава процентната стойност:

$$\bar{\%}_i = \frac{\bar{X}_i}{Max_i} \cdot 100 \quad (1.2)$$

Където:

$\bar{\%}_i$ – средно ниво на съгласие на одиторите по i-тия въпрос измерено в процент;

Max_i – максимален ранг на i-тия въпрос.

Сравнимостта ще бъде осъществена благодарение на статистическата техника проверка на хипотези. Това е вероятностна проверка, която преминава през следните етапи:

1. Дефиниране на нулева (H_0) и алтернативна (H_1) хипотеза – нулевата хипотеза H_0 означава липса на значима разлика. Докато H_1 означава наличие на статистически значима разлика.
2. Определяне на нивото на значимост – всички проверки ще бъдат направени при риск за грешка от 5% ($\alpha = 0,05$) и вероятност за сигурност от 95%.
3. Избор на метод (статистически критерий) – изхожда се от целта на изследването и проверката. Използвания статистически методи за проверка на хипотези в изследването е непараметричен тест при 2 на брой независими извадки (2 Independent Samples – Mann-Whitney test) за проверка на разлика между тях.
4. Чрез статистически софтуер се изчислява равнище на значимост (p-value) – това е границата където се приема или отхвърля нулевата хипотеза.
5. Вземане на решение – ако равнището на значимост (p-value) е по-голяма от приетата на втория етап грешка (α), се приема нулевата хипотеза. Ако равнището на значимост е по-малко или равно на приетата на втория етап грешка, се приема алтернативната хипотеза.

Статистическите методи са приложени със статистически софтуер IBM SPSS Statistics 26 при 5% риск за грешка, а графичното представяне е осъществено с помощта на Excel 2016.

Пета стъпка

Смята се, че одитите извършени от предприятия от голямата четворка имат високо качество на одит, затова тези предприятия ще служат като еталон за да разберем кои са детерминантите на които се крепи качеството им на одит.

Първо обаче е необходимо да се докаже, че съществува разлика в качеството на одит между голямата четворка и останалите предприятие и тя е в полза на голямата четворка. Това ще се изясни при сравнение между двата вида предприятия от въпросите на група Q. Ако такава се установи, тогава ще се провери при кои детерминанти също ще бъде открита разлика в полза на голямата четворка. Предположението е, че именно

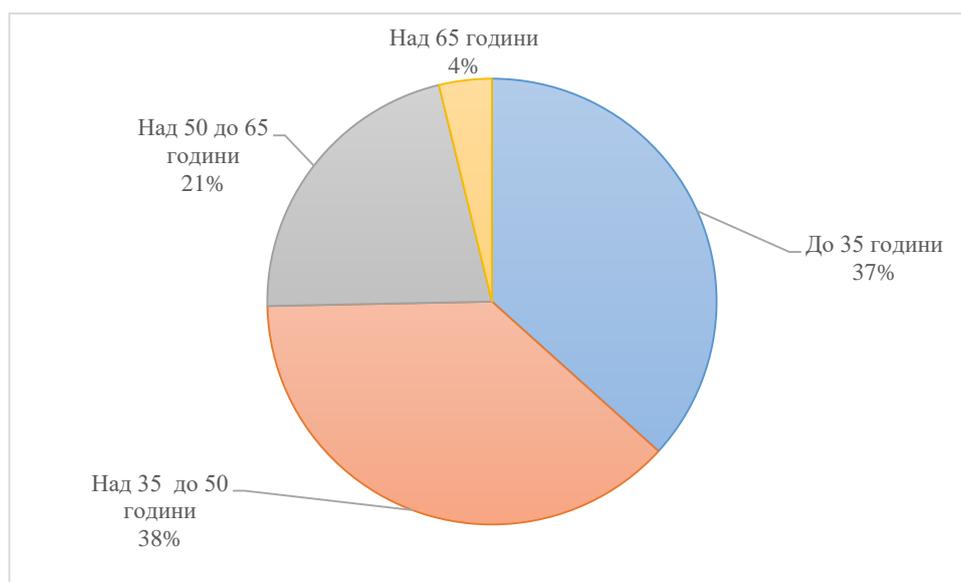
тези детерминанти са ключови за одиторите от голямата четворка за да се открият пред останалите предприятия и да изградят такава репутация за висококачествен одит.

За правилна интерпретация на детерминантите, предварително ще бъде определена връзката им с качеството на одит. Например честотата на стрес, която изпитват одиторите има обратна връзка с качеството на одит, защото по-високи нива на стрес водят до намаляване на качеството на одит.

2.2 Демографски въпроси от анкетната карта (Въпроси от група D)

Преди да започне същинския анализ, ще се разгледат няколко демографски въпроси, заложи в анкетната карта. Те ще ни дадат по-добра представа за структурата и характеристиките на извадката.

Фигура 3. Разпределение на одиторите по възраст (в %)

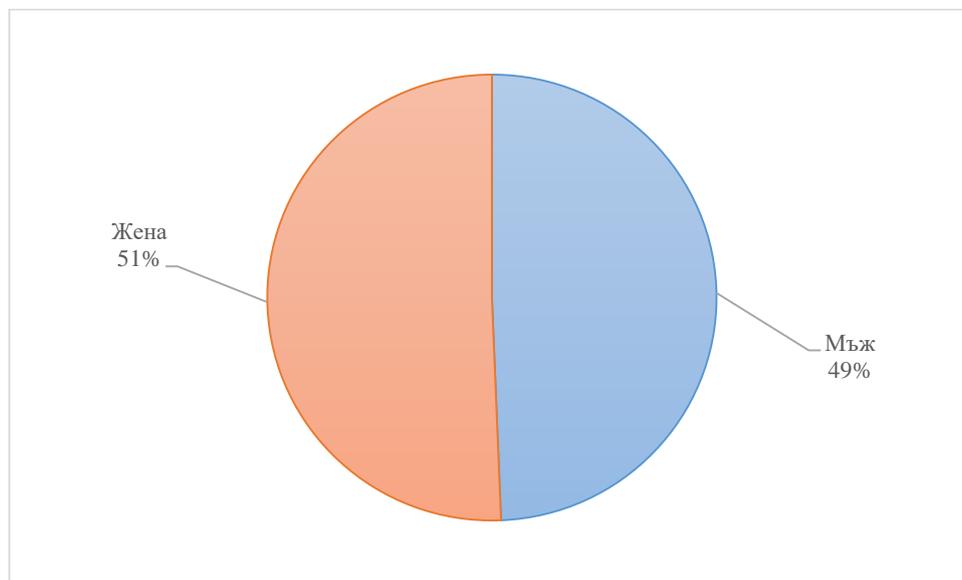
Във възрастовата група до 35 години се намират 37% от общия брой анкетиранни лица. Това предполага, че одиторската професия е привлекателна за по-млади специалисти, които наскоро са завършили образованието си и са в началото на кариерата си. Най-голям дял от одиторите са на възраст над 35 до 50 години. Те заемат 38% от извадката. Хората в тази възрастова категория са достигнали средата на кариерата си и вероятно вече заемат важни позиции в компаниите в които работят. Обединявайки горните две групи може да се каже, че $\frac{3}{4}$ от анкетираните са на възраст до 50 години и представляват основния работен фонд в одиторската практика. Процента на анкетираните в граници над 50 до 65 години възлиза на 21%. Процента не е малък, но

сигнализира за необходимост от планиране за предаване на знания и опит към по-младите поколения.

Много малка част от одиторите са над 65 години и все още упражняват одиторска практика (4%). Това е очаквано, тъй като повечето хора в тази възрастова група вероятно са вече пенсионирани.

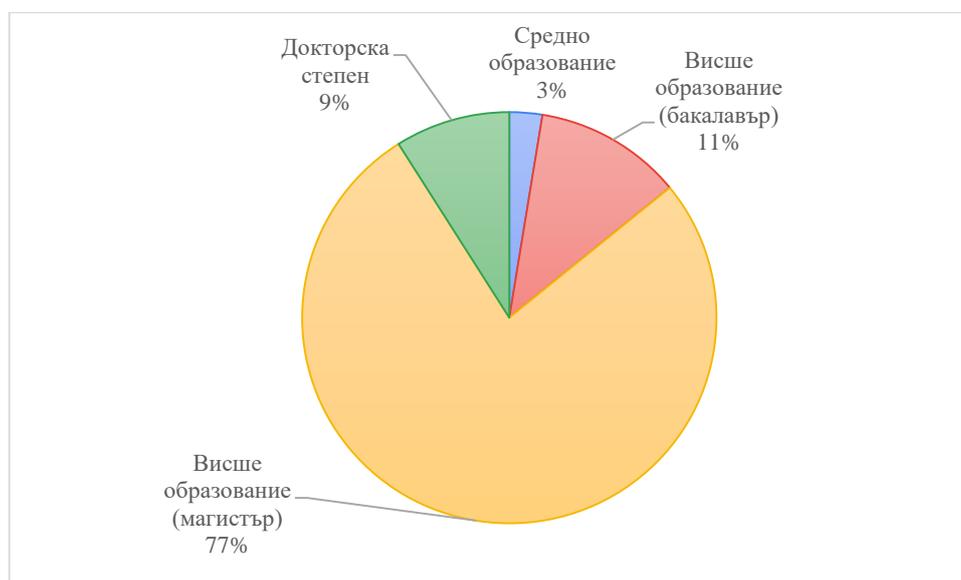
Данните за разпределението на одиторите по пол показват почти равномерно разпределение между мъже и жени, като жените са с 51% в сравнение с 49% за мъжете. Това съотношение демонстрира балансирано представителство на двата пола в одиторската професия, което е знак за равнопоставеност в сектора.

Фигура 4. Разпределение на одиторите по пол (в %)

Един от респондентите не е дал отговор на този въпрос, избирайки опция „Предпочитам да не казвам“.

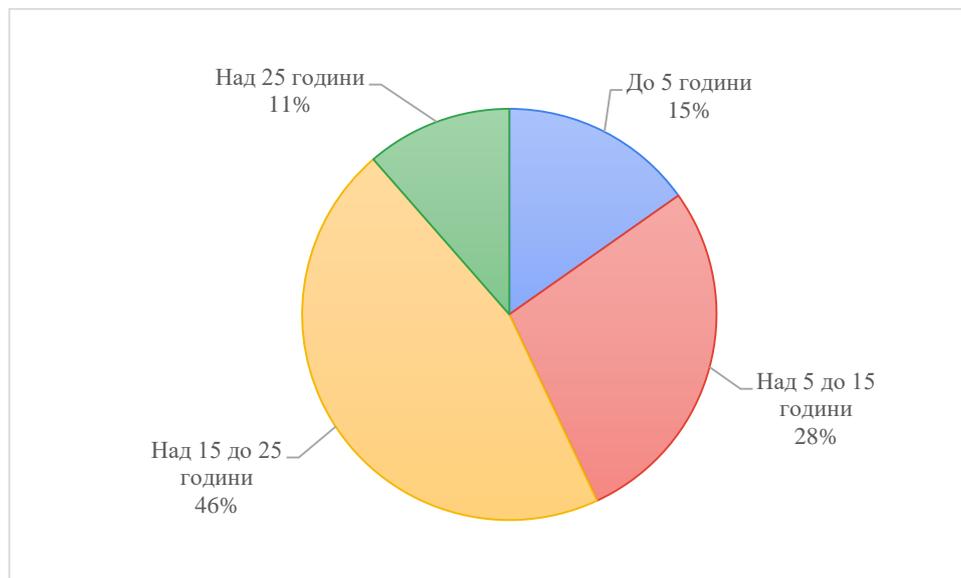
Фигура 5. Разпределение на одиторите по образование (в %)

Разпределението на одиторите по образование показва, че преобладаващата част от тях имат висше образование на ниво магистър (77%). Това подчертава важността на задълбоченото академично обучение за успешна кариера в одиторството. Малък дял от анкетираните са посочили средно образование (3%). Този факт не съответства на изискванията на чл. 13 от Закона за независимия финансов одит (ЗНФО), според който лицата, извършващи независим финансов одит, трябва да притежават висше образование. Тезу=у респонденти всъщност заемат позиции като помощник одитори, които в момента продължават своето обучение и придобиват необходимия професионален опит, за да могат в бъдеще да изпълняват функциите на одитори съгласно законовите изисквания. Бакалавърска степен притежават 12% от одиторите, което показва, че ниските нива на образование са по-малко подходящи за професията. Също така, 9% от одиторите притежават докторска степен, което демонстрира висока степен на специализация и академична подготовка в тази област.

Тук един от респондентите е предпочел да не посочи нивото си на образование и е оставил този въпрос непопълнен.

Фигура 6. Разпределение на одиторите по професионален опит в одиторската област (в %)

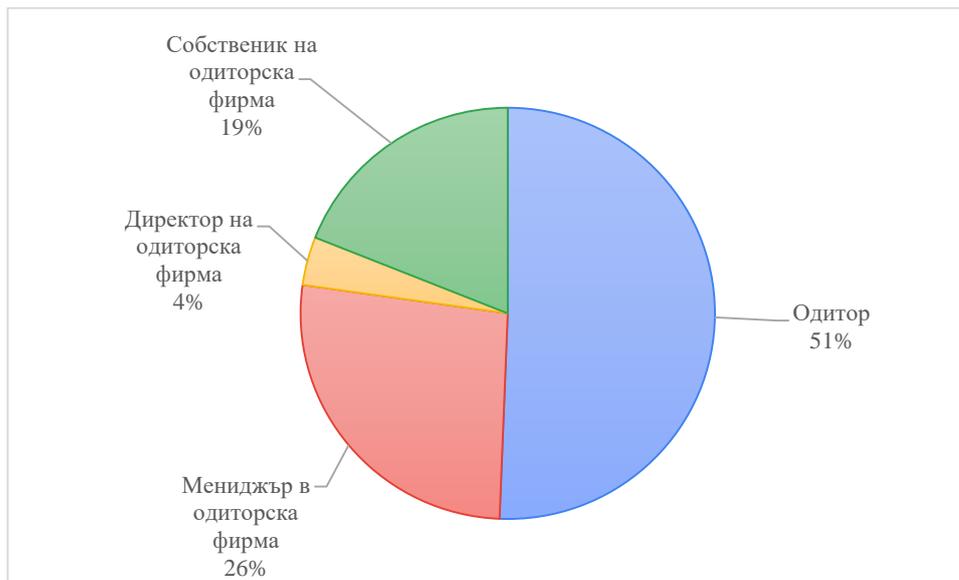

Разпределението на одиторите по трудов стаж показва, че най-големият дял (46%) са тези с опит между 15 и 25 години. Това индикира за значителна професионална стабилност и натрупване на солиден опит в сектора.

Следващата по големина група (28%) са одиторите с между 5 и 15 години стаж, което може да се свърже с активното развитие на кариерата им. Младите одитори с до 5 години опит представляват 15%. Това са нови кадри, които навлизат в професията. Най-малък е делът на одиторите с над 25 години опит (11%), което е знак за по-ниска численост на много дългогодишните професионалисти или за тяхното преминаване към други роли в сектора, а може би и излизане извън него.

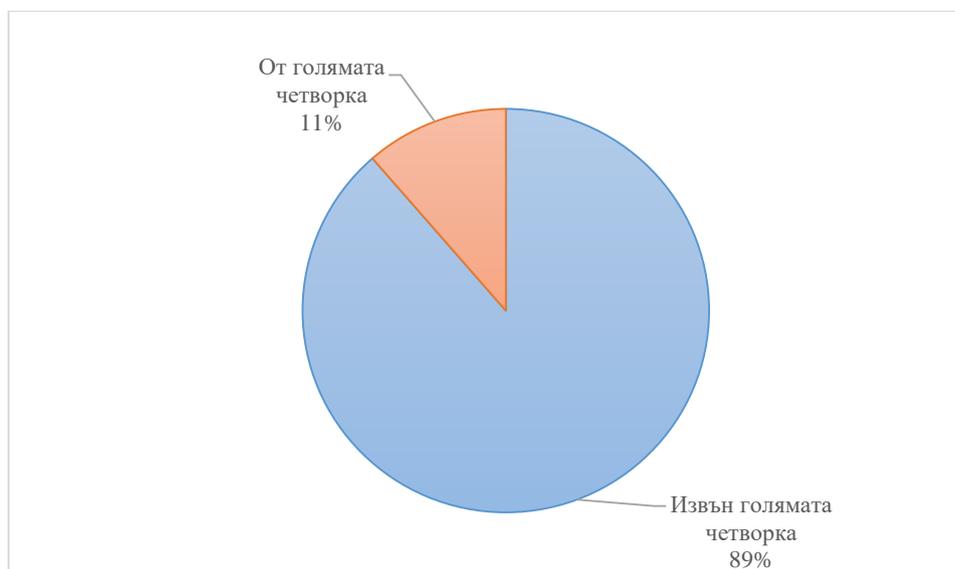
Разпределението на одиторите по работна позиция показва, че половината (50%) заемат позицията на одитор, което е основната оперативна роля в тази професия. Мениджърите в одиторски фирми съставляват значителен дял от 26%, което показва наличие на доста опитни професионалисти, които ръководят екипи и проекти. Собствениците на одиторски фирми представляват 19%. Най-малък е делът на директорите на одиторски фирми (4%), което е очаквано, тъй като това са най-висшите управленски позиции, които по природа са и най-малко на брой.

Фигура 7. Разпределение на одиторите по работна позиция (в %)

Разпределението на одиторите според одиторската фирма, в която работят, показва, че по-голямата част (89%) работят в компании извън голямата четворка.

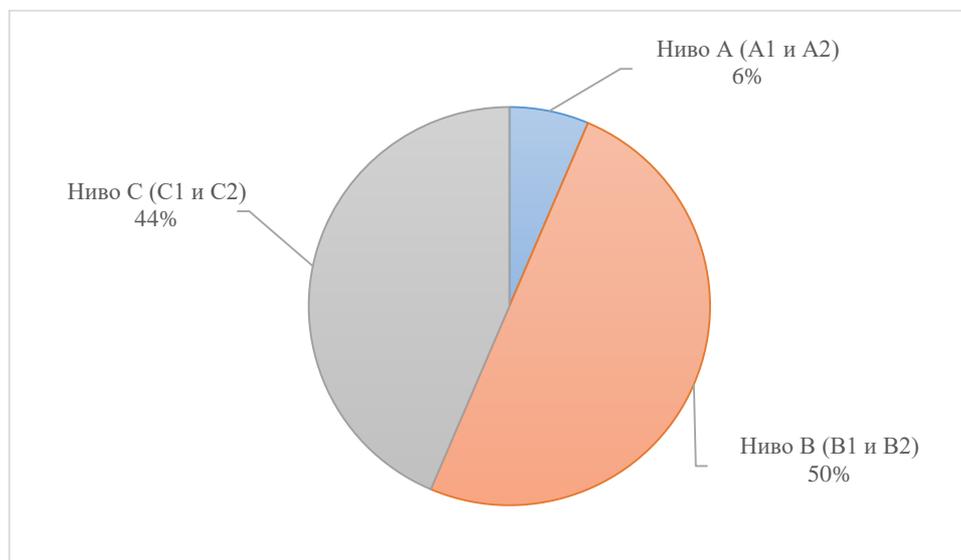
Фигура 8. Разпределение на одиторите според одиторската фирма в която работят (в %)

Около 11% от одиторите в извадката работят в компании от голямата четворка (PwC, Deloitte, EY или KPMG). По-начало тези фирми са малко на брой и достъпа до такива респонденти е много ограничен. Освен това отговаряемостта е доста ниска. За

сравнение – от активно регистрираните одитори в страната 650, одиторите от голямата четворка са около 40 (6%) и в извадката те са по-силно застъпени.⁵

Фигура 9. Разпределение на одиторите според нивото им на владеене на чужд език (в %)

Разпределението на одиторите според нивото им на владеене на чужд език показва, че най-голям дял от тях (50%) са на ниво „В“, което обикновено се свързва със средно до напреднало ниво на владеене на език. Това предполага, че одиторите могат да комуникират работно на чужд език, което е важно за международни клиенти и проекти. Нивото „С“, което представлява високо или почти свободно владеене на език, се среща при 44% от одиторите. Това подчертава значителен брой професионалисти с високи езикови умения. Само 6.4% от одиторите са на ниво „А“. Това означава, че те имат само базови познания по чужд език, което вероятно ги ограничава за развитие към международната среда.

2.3 Оценка на надеждността и валидността на скалата

Оценката на надеждността на скалата е измерена с коефициент за консистентност между детерминантите на одита, базирайки се на коефициента алфа на Кронбах (Cronbach's alpha coefficient), а валидността на конструкцията е измерена с теста на

⁵ <https://www.ides.bg/%d1%80%d0%b5%d0%b3%d0%b8%d1%81%d1%82%d1%8a%d1%80-%d0%b4%d0%b5%d1%81/%d1%80%d0%b5%d0%b3%d0%b8%d1%81%d1%82%d1%80%d0%b8%d1%80%d0%b0%d0%bd%d0%b8-%d0%be%d0%b4%d0%b8%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8/>

Кайзер-Мейер-Олкин (Kaiser-Meyer-Olkin Test) за извадкова адекватност. Резултатите от двете проверки трябва да надхвърлят коефициент 0,50.

Таблица 3. Резултати от проверката на тестовете за надеждност и валидност

	Брой променливи в групата	Cronbach's α	Kaiser-Meyer- Olkin
Детерминанти влияещи върху качеството на одит	16	0.869	0.828
Оценка на качеството на одита	3	0.777	

Общата надеждност измерена с коефициент алфа на Кронбах е доста по-голяма от 0,50, което означава, че е налице добра консистентност на детерминантите, използвани за оценка на качеството на одит. Извадковата адекватност, изчислена въз основа на теста на Кайзер-Майер-Олкин, също значително надхвърля 0,50, което означава, че адекватността на конструкцията също е повече от добра.

За показателите за оценка на качеството на одит също е направена проверка за консистентност, която показва, че трите показателя достатъчно добре могат да се използват за оценка на качеството на одит.

2.4 Оценка на качеството (Въпроси от група Q)

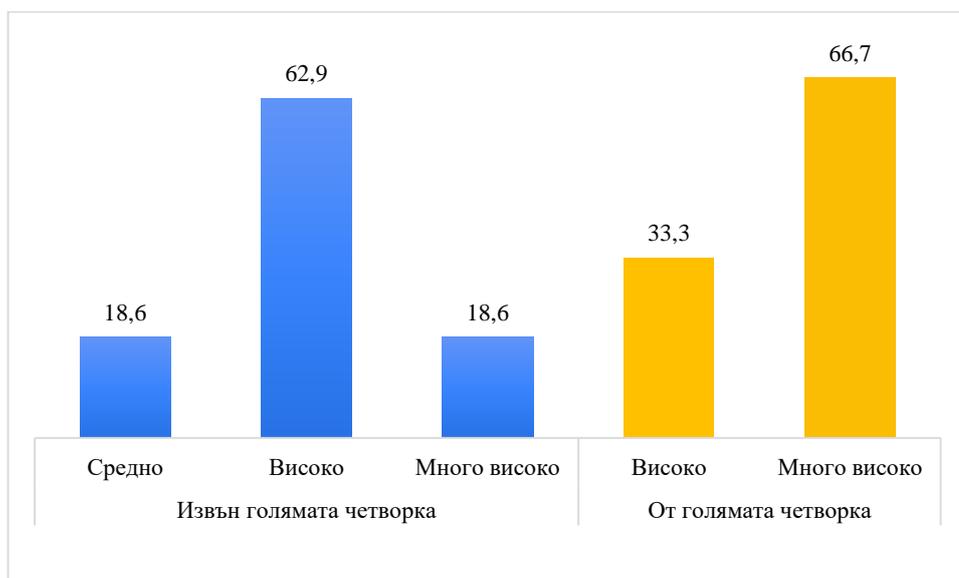
Оценката на качеството на одита е измерена чрез три показателя. Единият показател е директен и пита респондентите за тяхната субективна оценка за качеството на одиторските услуги, които предоставя тяхната фирма. Другите два са непреки. Първият от тях оценява нивото на удовлетвореност на клиентите от одиторските услуги. Вторият измерва качеството спрямо останалите конкуренти на пазара. Целта е да се провери по няколко начина, има ли разлика в качеството на одит според вида на компанията.

а. Как оценявате качеството на одиторските услуги, предоставяни от Вашата фирма? (Q1)

Този въпрос от анкетата има за цел да установи какво е качеството на одиторските услуги, посредством одиторите работещи в тях. Предполага се, че съобразно цялата заобикаляща среда на фирмата те изграждат обща оценка за нивото на услугите, които тя предоставя. Това ниво е измерено по следния начин:

Възможните отговори на въпрос Q1 са:	[ранг]
A. Много ниско	[1]
B. Ниско	[2]
C. Средно	[3]
D. Високо	[4]
E. Много високо	[5]

Фигура 10. Разпределение на одиторите според оценката им за качество на одит на компанията, в която работят (в %)

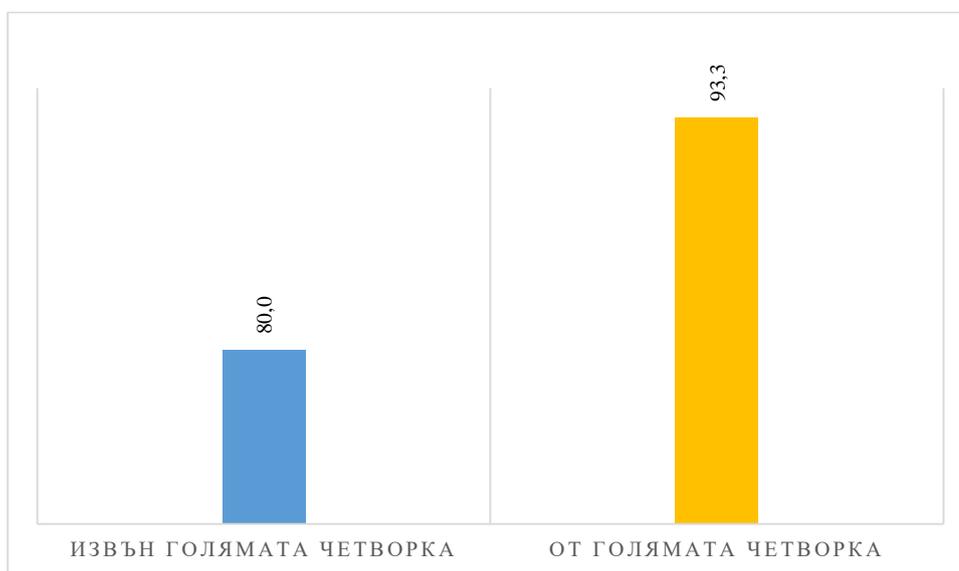

При одиторите извън голямата четворка най-голяма част (62,9%) смятат, че качеството на одит на тяхната фирма е на „високо“ ниво. Това предполага, че голяма част от одиторите са доволни от своята работа и от стандартите на одитните процедури. Останалите 37,2% са разпределени поравно, като едната половина (18,6%) смятат, че качеството на одит в тяхната фирма е „много високо“, а другата част смятат (18,6%), че то е „средно“.

При одиторите от голямата четворка струпването на отговори е концентрирано само в две групи, като почти $\frac{2}{3}$ от одиторите дават най-високата възможна оценка за качеството на фирмата в която работят – „много висока“. Останалата $\frac{1}{3}$ смятат, че качеството в тяхната фирма е „висока“. Вижда се, че одиторите от голямата четворка оценяват по-високо своето качество.

Използвайки посочените рангове за въпрос Q1 е изчислена средна оценка за качеството на двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-високо оценено е качеството на одиторските услуги.

Фигура 11. Оценка на качеството на одиторските услуги в зависимост от вида на компанията, в която работят одиторите (изразено в %)

Използвайки формула (1.1) от методологията са изчислени средните оценки на качество за водещите одиторски компании и за компаниите извън тях.

За водещите одиторски компании:

$$\bar{X}_i = \frac{\sum n_{ij} \cdot A_{ij}}{\sum n_{ij}} \quad (1.1)$$

Където:

$\bar{X}_i$ – средно ниво за i -тия въпрос;

A_{ij} – j -тият отговор на i -тия въпрос ($j = A, B, C, D$ или E);

n_{ij} – броя на одиторите посочили j -тият отговор на i -тия въпрос.

Както се вижда от фигура 11, одиторите от голямата четворка са дали само два отговора „високо“ и „много високо“ ниво на качеството. „Висока“ оценка са дали 3-ма одитори, което превърнато в проценти от общия им брой представлява 33,3% (3/9). Останалите 6-ма одитори представляват 66,7% (6/9) и са дали „Много висока“ оценка. Всеки въпрос се претегля с броя на одиторите, които са го посочили:

Възможните отговори на въпрос Q1 са:	A _{ij} [ранг]	n _{ij} [брой одитори]	A _{ij} · n _{ij} [произведение]
F. Много ниско	[1]	[0]	= 0
G. Ниско	[2]	[0]	= 0
H. Средно	[3]	[0]	= 0
I. Високо	[4]	[3]	= 12
J. Много високо	[5]	[6]	= 30

Замества се във формулата:

$$\bar{X}_{Q1} = \frac{\sum n_{ij} \cdot A_{ij}}{\sum n_{ij}} = \frac{1 \cdot 0 + 2 \cdot 0 + 3 \cdot 0 + 4 \cdot 3 + 5 \cdot 6}{9} = \frac{42}{9} = 4,67$$

След като се изчисли средната оценка на качеството на одиторите от голямата четворка, тази средна оценка се превръща в процентно изразение посредством формула (1.2) от описаната методика:

$$\bar{\%}_i = \frac{\bar{X}_i}{Max_i} \cdot 100 \quad (1.2)$$

Където:

$\bar{\%}_i$ – средно ниво на съгласие на одиторите по i-тия въпрос измерено в процент;

Max_i – максимален ранг на i-тия въпрос.

В случая на въпрос Q1 максималния ранг е 5 и след като заместим във формулата получаваме:

$$\bar{\%}_i = \frac{4,67}{5} \cdot 100 = 93,3\%$$

Аналогично се изчислява средния процент на качество на одиторските услуги и за предприятията извън голямата четворка. По същата методика са изчислени и въпроси Q2 и Q3, както и въпросите за детерминантите W, X, Y и Z.

Средната оценка на качеството на одиторските услуги в извадката, измерена в проценти възлиза на 81,5%, което означава доста по-високо качество от средното теоретично такова (50%).

Одиторите, работещи в компании от голямата четворка, имат по-висока оценка на качеството си на одит (93,3%) в сравнение с колегите си извън голямата четворка (80,0%). Дали обаче качеството на одит на голямата четворка се различава статистически значимо от качеството на одит извън голямата четворка, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Самооценката за качеството на одиторските услуги от голямата четворка и извън нея е едно и също;

H₁: Самооценката за качеството на одиторските услуги на одиторите от голямата четворка и извън нея е различно.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 4. Резултати от проверка за качеството на одиторските услуги на одиторите в голямата четворка и извън нея

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
Q1	%	80.0 ^A	93.3 ^A	p=0.003
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=0,3\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистическа значима разлика в качеството на одиторските услуги на одиторите от голямата четворка и извън нея и тя е в полза на голямата четворка. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%.

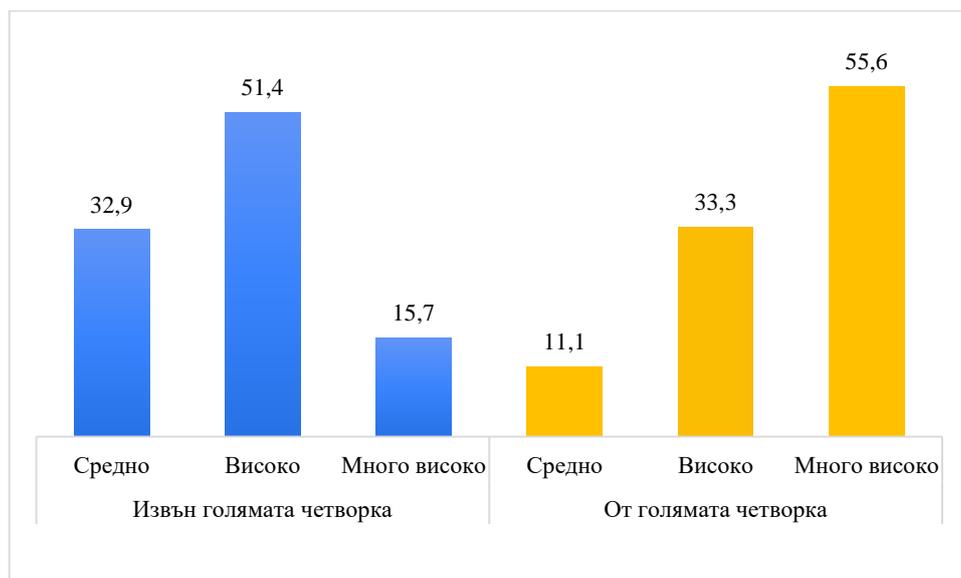
б. Как бихте оценили нивото на удовлетвореност на клиентите от одиторските услуги, предоставяни от вашата фирма? (Q2)

Този въпрос от анкетата има за цел да установи какво според одиторите е нивото на удовлетвореност на клиентите от тяхната фирма. Предполага се, че качеството на одиторските услуги рефлектира върху удовлетвореността на клиентите. Когато клиентът остане доволен, това често се дължи на качествено свършената работа. Удовлетвореността на клиентите е измерена по следния начин:

Възможните отговори на въпрос Q2 са:	[ранг]
A. Много ниско	[1]
B. Ниско	[2]
C. Средно	[3]
D. Високо	[4]
E. Много високо	[5]

При одиторите извън голямата четворка малко над половината (51,4%) одитори смятат, че клиентите са „високо“ удовлетворени от тяхната фирма. 15,7% от одиторите смятат, че техните клиенти са „много високо“ удовлетворени. Останалите 32,9% от клиентите са удовлетворени на „средно“ ниво.

Фигура 12. Удовлетвореността на клиентите от качество на одит според вида на компанията (в %)

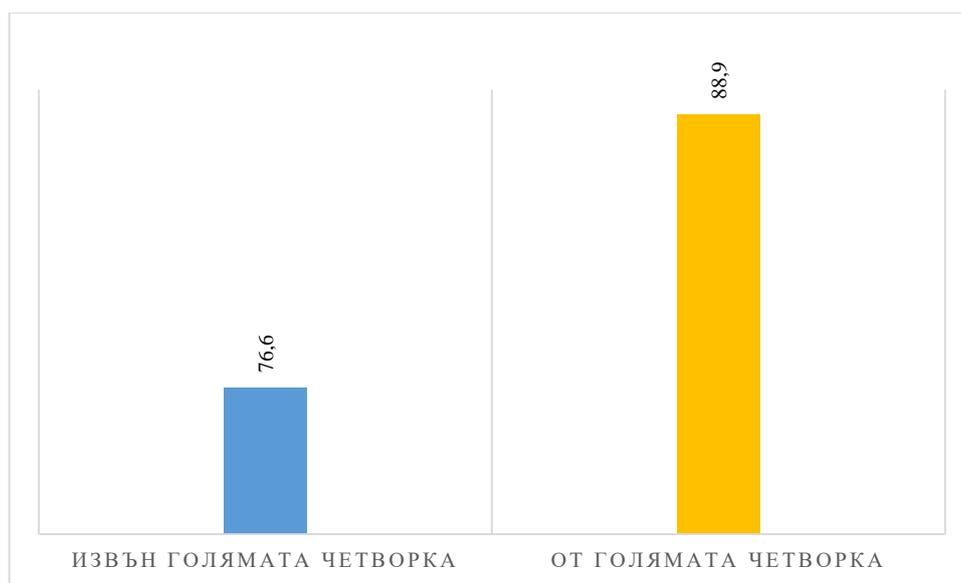
При одиторите от голямата четворка струпането на отговори е концентрирано във възможно най-високата удовлетвореност от клиенти – „много високо“. В тази група попад мнението на 55,6% от одиторите. Останалите 44,4% са разпределени с „висока“ степен на удовлетвореност (33,3%) и със „средно“ ниво на удовлетвореност (11,1%).

Използвайки посочените рангове за въпрос Q2 е изчислена средна удовлетвореност от клиентите на двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение.

В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-високо удовлетворени са клиентите и по-високо е качеството на одиторските услуги.

Средната оценка на удовлетвореност на клиентите, измерена в проценти възлиза на 78,0%, което означава доста по-високо удовлетвореност от средната теоретична такава (50%). Одиторите, работещи в компании от голямата четворка, имат по-висока удовлетвореност от клиентите (88,9%) в сравнение с колегите си извън голямата четворка (76,6%). Дали обаче удовлетвореността на клиентите при голямата четворка се различава от удовлетвореността на клиентите извън голямата четворка, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Фигура 13. Удовлетвореност на клиентите в зависимост от вида на компанията (изразено в %)

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Самооценка на удовлетвореността на клиентите от одиторските услуги от голямата четворка и извън нея е едно и също;

H₁: Самооценка на удовлетвореността на клиентите от одиторските услуги от голямата четворка и извън нея е различно.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 5. Резултати от проверка за удовлетвореност на клиентите във водещите одиторски компании и извън тях

Проверявани группи Анкета	Хара- ктери- стика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
Q2	%	76.6 ^А	88.9 ^Б	p=0.017
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

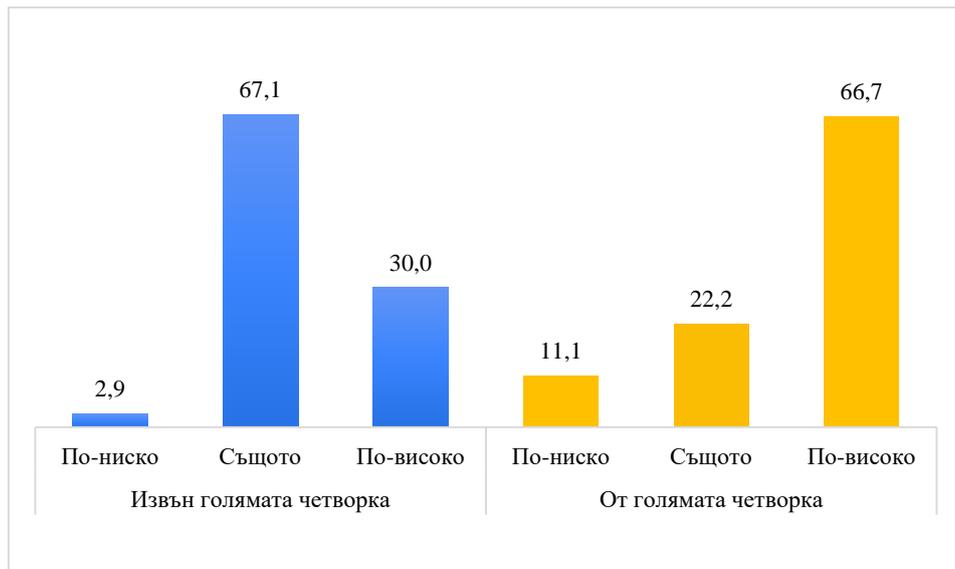
Равнището на значимост от статистическия тест ($p=1,7\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистическа значима разлика в удовлетвореност на клиентите от одиторските услуги на одиторите от голямата четворка и извън нея и тя е в полза на голямата четворка. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%.

в. Как оценявате качеството на одиторските си услуги, спрямо конкурентите на пазара? (Q3)

Този въпрос от анкетата има за цел да установи къде поставят одиторите своята компания спрямо конкурентните фирми на пазара по отношение на качеството на одиторските си услуги. Когато одиторите имат висока самооценка за компанията в която работят спрямо останалите конкуренти, това означава че те като цяло са доволни от условията на труд, организацията на работа и други, и наистина реализират високо ниво на качествени одиторски услуги. Оценката на качеството спрямо конкурентите е измерена по следния начин:

Възможните отговори на въпрос Q3 са:	[ранг]
А. По-ниско	[1]
В. Същото	[2]
С. По-високо	[3]

Фигура 14. Оценка на качество на одит спрямо конкурентите според вида на компанията (в %)

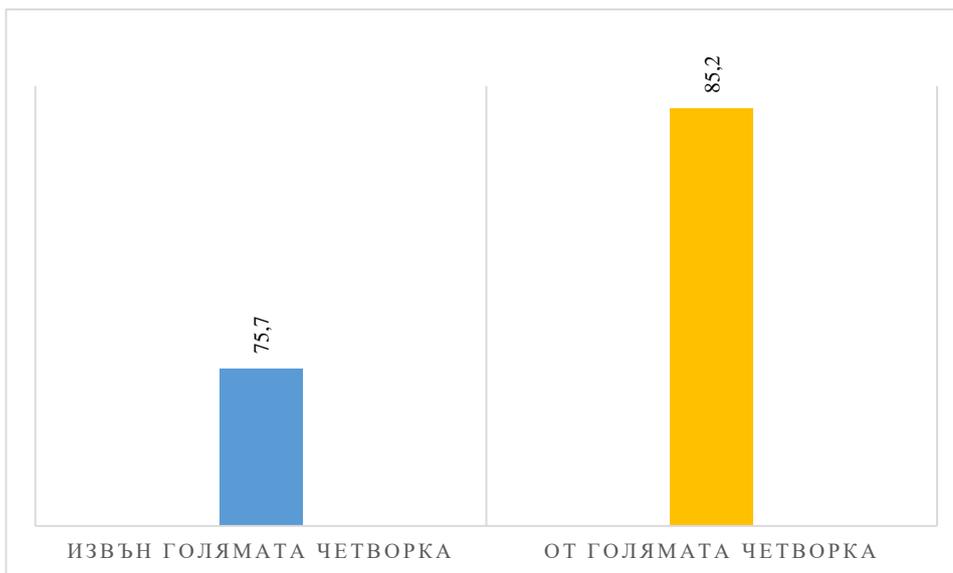

При одиторите извън водещите одиторски компании близо $\frac{2}{3}$ (67,1%) считат, че качеството на одиторските услуги е на „същото“ ниво като това на конкурентите. Този резултат предполага, че значителна част от клиентите възприемат услугите като конкурентоспособни, без да виждат значителна разлика между тях и другите на пазара. 30.0% от потребителите оценяват одиторските услуги като „по-висококачествени“ от конкурентите. Това е солиден процент, показващ, че около $\frac{1}{3}$ от потребителите виждат реално предимство в предлаганите услуги.

При одиторите от водещите одиторски компании също $\frac{2}{3}$ (66,7%) считат обаче, че качеството одиторските услуги е на „по-високо“ ниво от това на конкурентите. Това е много висок процент, което показва, че голямо мнозинство от одиторите виждат услугите като превъзхождащи тези на конкурентите.

Използвайки посочените рангове за въпрос Q3 е изчислена средна оценка на качеството на одит спрямо конкурентите на двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-висока е субективната оценка на качеството на одит спрямо конкурентите и обикновено наистина качеството на одиторските услуги е по-високо.

Фигура 15. Качество на одит спрямо конкурентите в зависимост от вида на компанията (изразено в %)

Средната оценка за качеството на одит спрямо конкурентите, измерена в проценти възлиза на 76,8%, което означава доста по-висока оценка за качеството от средната теоретична такава (50%). Одиторите, работещи в компании от голямата четворка, имат по-ниска самооценка за качеството си на одит (75,7%) в сравнение с колегите си от голямата четворка (85,2%). Дали обаче самооценката на одиторите при голямата четворка се различава от самооценката на одиторите извън голямата четворка, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Мнението за качеството на одит спрямо конкурентите от голямата четворка и извън нея е едно и също;

H₁: Мнението за качеството на одит спрямо конкурентите от голямата четворка и извън нея е различно.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 6. Резултати от проверка за мнението за качеството на одит спрямо конкурентите във водещите одиторски компании и извън тях

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
Q2	%	75.7 ^A	85.2 ^A	p=0.088
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=8,8\%$) е по-голямо от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно няма статистически значима разлика в самооценката за качеството на одит на одиторите от голямата четворка и извън нея, което означава, че всеки мисли, че е по-добър от конкурентите. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%.

След направената проверка се оказва, че два от трите показатели отчитат значима разлика между водещите одиторски компании и останалите компании. Това са качеството на одит и удовлетвореността на клиентите. Въпреки, че не намира статистическа разлика, със своята значимост от 8,8%, третият показател е много близко до границата от 5% за да открие такава. В обобщение може да се каже, че разлика в оценката за качеството на одит между водещите одиторски компании и останалите компании има. Това ни позволява да се приложи иновативен подход, с който да се проверят 16 доказани от литературата фактора и да се определи кои от тях имат важно значение и са ключови детерминанти за по-високото ниво на качество на одит на водещите компании. Това ще се провери в следващия раздел.

2.5 Детерминанти на качеството

А. Детерминанта на качеството – „Работна среда“ (Въпроси от група W)

Детерминантата „Работна среда“, е представлявана от четири частни детерминанти, които измерват как тя влияе на качеството на одита.

Таблица 7. Въпроси от анкетата за детерминанта „Работна среда“

W	Детерминанта „Работна среда“	Връзка с качеството
W1	Колко често изпитвате прекомерно натоварване на работа във Вашата одиторска фирма?	-
W2	Как оценявате подкрепата и ресурсите, предоставяни от фирмата, за да изпълните задачите си като одитор?	+
W3	Колко често изпитвате стрес в рамките на одиторската си дейност?	-
W4	Как оценявате баланса си между личния и професионалния живот в професията на одитор?	+

Направено е следното допускане за начина на влияние на всяка от детерминантите върху качеството.

Между *прекомерното натоварване* и качеството на одит има обратна зависимост, защото по-честото натоварване води до намалена ефективност, а оттам и до по-ниско качество на работа. Между *подкрепата и ресурсите*, предоставяни от фирмата за изпълнение на задачите и качеството съществува права зависимост. По-добрата подкрепа и ресурси водят до по-високо качество на работата. Между *стреса* и качеството на одита има обратна зависимост, защото по-честият стрес компрометира обективността и намалява качеството на работа. Между *личния и професионалния живот*, и качеството на одита има права зависимост, защото по-добрият баланс обикновено води до по-висока продуктивност и по-добро качество на работа.

Детерминантите са разгледани през призмата на одитори, работещи във фирма от водещите одиторски компании и одитори, работещи извън тази група. Тъй като двете групи се състоят от различни одитори и ранговете, с които се измерват отговорите са разположени на ординална скала, то за проверката на статистическата разлика между двете групи одитори в тази точка ще се използва непараметричен метод за разлика между две групи при независими извадки (Mann-Whitney Test).

а. Колко често изпитвате прекомерно натоварване на работа във Вашата одиторска фирма? (W1)

Този въпрос от анкетата има за цел да установи какво е усещането на одитора за натоварване в работата.

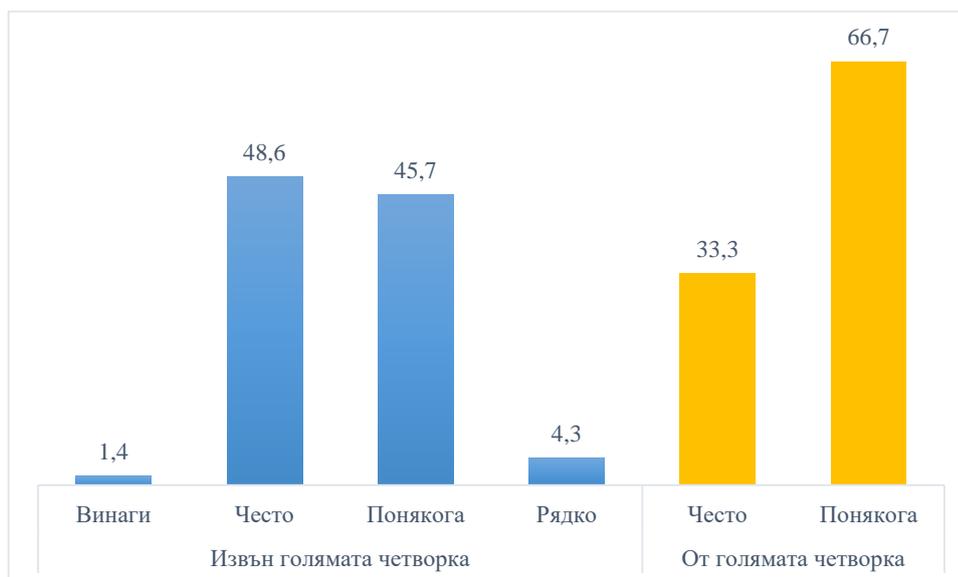
Ако той се чувства натоварен и пренатоварен, това влошава ефективността му и може сериозно да влоши неговото качество, което означава че този въпрос е с обратна зависимост с качеството на одита, а отговорите от анкетната карта са аранжирани по следния начин:

Възможните отговори на въпрос W1 са:	[ранг]
A. Никога	[1]
B. Рядко	[2]
C. Понякога	[3]
D. Често	[4]
E. Винаги	[5]

При одиторите извън голямата четворка почти половината (48,6%) отговарят, че са „често“ натоварени, което показва, че интензивността на работата в тази професия е висока. „Понякога“ натоварени са почти същия процент от одиторите – 45,7%. Може би

при тях има известна вариация в работното натоварване, вероятно дължаща се на сезона работа. „Винаги“ натоварени са 1,4% от одиторите, което е сравнително малък процент от подизвадката. В другата крайност „рядко“ натоварени са 4,3% от одиторите.

Фигура 16. Разпределение на одиторите според нивото им на натоварване в работа в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

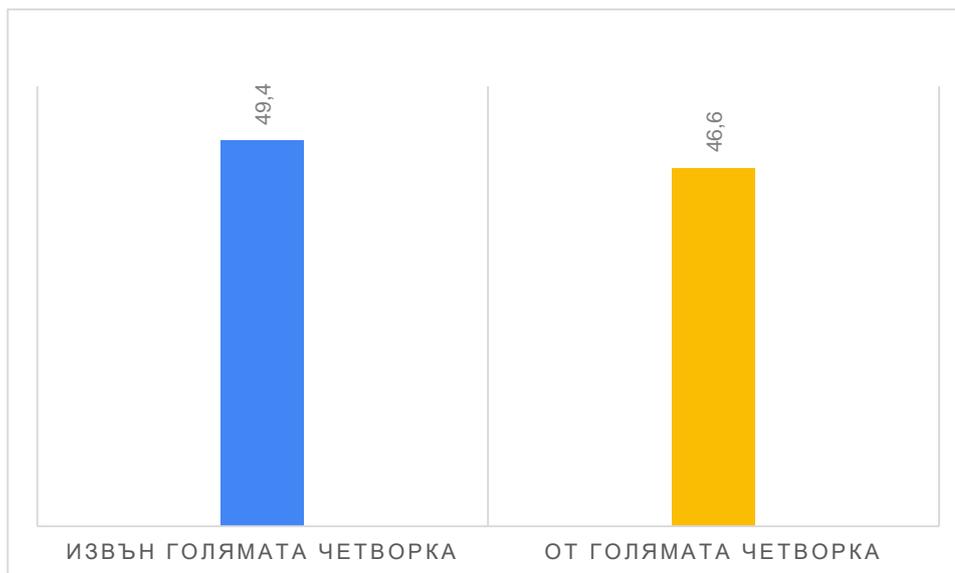

При одиторите от голямата четворка натоварването като, че ли изглежда по-малко. При тях преобладаващият отговор е „понякога“. Така са отговорили 2/3 от анкетираните – 66,7%. Останалата 1/3 част от одиторите (33,3%) са дали отговор „често“.

Тези данни сочат, че за по-голямата част от одиторите натоварването е честа реалност, което може да влоши психичното им здраве и да доведе до „прегриване“, ако не се вземат навременни мерки за неговото подобряване.

Използвайки посочените рангове за въпрос W1 е изчислена средна стойност на натоварване в работата на двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-ниско е натоварването на одиторите, което ще води до по-високо качество на одита.

Фигура 17. Ниво на натоварване на одиторите, в зависимост от вида на компанията, в която работят (изразено в %)

Средната натовареност на одиторите в извадката, измерена в проценти възлиза на 49,2%, което означава натоварване наполовина от техния капацитет. Одиторите, работещи в компании от водещите одиторски компании, имат по-ниско натоварване (46,6%) в сравнение с колегите си извън голямата четворка (49,4%). Това може да се дължи на наличието на повече ресурси, по-големи екипи и по-добре структурирани процеси, което улеснява управлението на работата и намалява индивидуалното натоварване. Дали обаче натоварването на одиторите от и извън водещите одиторски компании се различава, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀: Натоварването на одиторите от и извън водещите одиторски компании е едно и също;

H₁: Натоварването на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различно.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 8. Резултати от проверка за разликата между натоварването на одиторите от и извън водещите одиторски компании

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
W1	%	50.6 ^A	53.3 ^A	p=0.434
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=43,4\%$) е по-голямо от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно няма статистически значима разлика в натоварването на одиторите от голямата четворка и извън нея. Доколкото такава разлика се наблюдава, тя има незакономерен характер. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. В обобщение може да се каже, че натоварването не може да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

б. Как оценявате подкрепата и ресурсите, предоставяни от фирмата, за да изпълните задачите си като одитор? (W2)

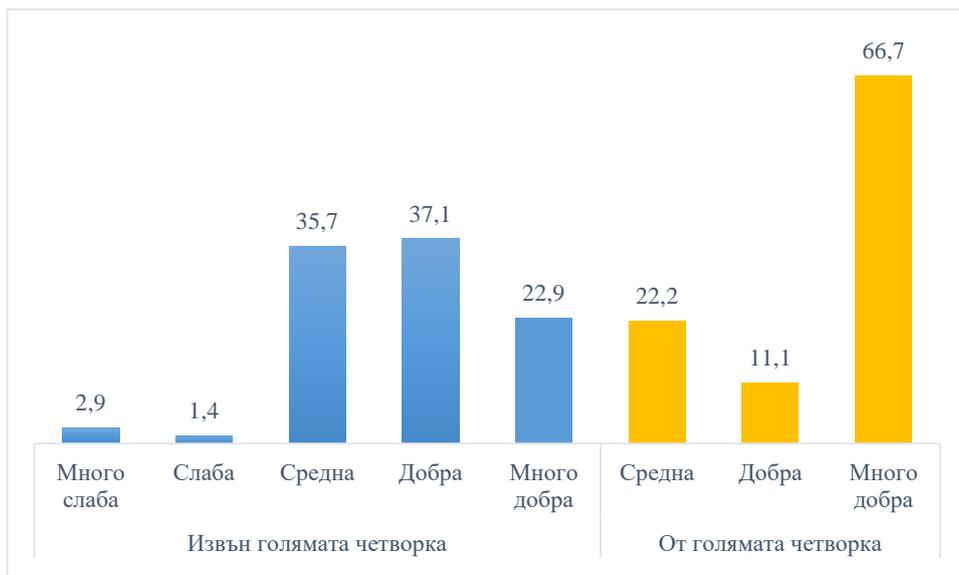
Този въпрос от анкетата има за цел да установи какво е усещането на одитора за подкрепа от страна на фирмата, за да изпълнява задачите си в работата. По-добрата подкрепа и ресурси водят до по-високо качество на работата и одит. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос W2 са:	[ранг]
A. Много слаба	[1]
B. Слаба	[2]
C. Средна	[3]
D. Добра	[4]
E. Много добра	[5]

При одиторите извън водещите одиторски компании почти 1/4 (22,9%) отговарят, че имат „много добра“ подкрепа и ресурси, което допринася за повишена мотивация на работното място. „Добра“ и „средна“ подкрепа получават почти еднакъв процент от анкетиранияте – съответно 37,1% и 35,1%. „Слаба“ и „много слаба“ подкрепа събират само 1,4% и 2,9% от одиторите. Такива ниски оценки са проблематични, защото водят до намалена мотивация и влошаване на качеството на одит.

При одиторите от водещите одиторски компании подкрепата изглежда по-осезаема. При тях преобладаващият отговор е „много добра“. Така са отговорили 2/3 от анкетиранияте – 66,7%. Останалата част от одиторите са отговорили „добра“ (11,1%) и „средна“ (22,2%) подкрепа“.

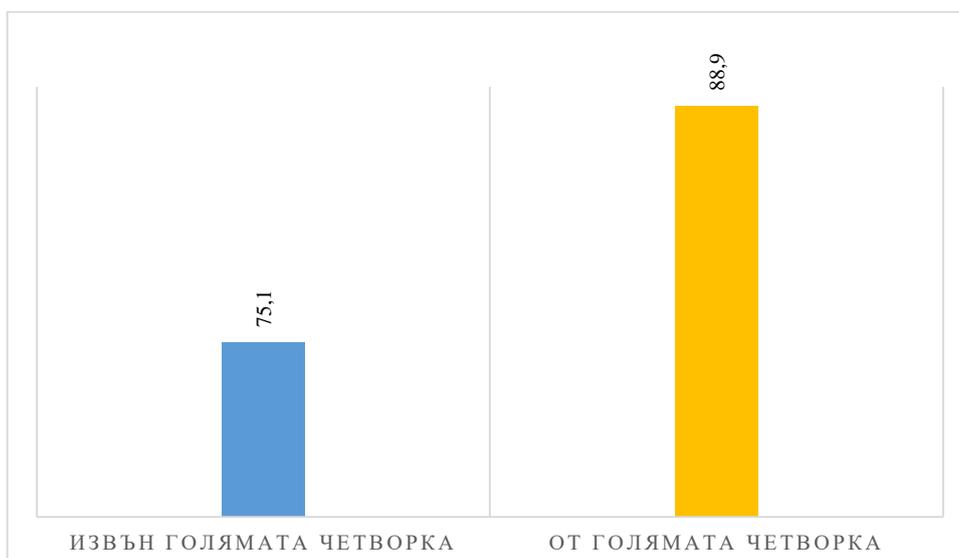
Фигура 18. Разпределение на одиторите според нивото им на подкрепа в работа в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

Одиторите от голямата четворка се радват на значително по-високи нива на подкрепа в работата, като цели 67% от тях усещат „много добра“ подкрепа, спрямо 23% извън четворката. Тези разлики може да се дължи на по-добра организационна структура, ресурсите и управлението на екипите.

Използвайки посочените рангове за въпрос W2 е изчислена средна стойност на подкрепа в работата на двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-висока е подкрепата и ресурсите на одиторите, което ще води до по-високо качество на одита.

Фигура 19. Ниво на подкрепа на одиторите, в зависимост от вида на компанията, в която работят (изразено в %)

Средната подкрепа според одиторите в извадката, измерена в проценти възлиза на 76,7%, което означава усещане за подкрепа в размер $\frac{3}{4}$ от максимума ѝ или още казано усещане за подкрепа над средното ниво (50%). Одиторите, работещи във водещите одиторски компании, имат по-висока подкрепа и ресурси (88,9%) в сравнение с колегите си извън голямата четворка (75,1%). Това се дължи на мащаба на фирмите от голямата четворка. Дали обаче подкрепата и ресурсите на одиторите от голямата четворка се различават от подкрепата и ресурсите на одиторите извън голямата четворка, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Подкрепата и ресурсите на одиторите от и извън водещите одиторски компании са едни и същи;

H₁: Подкрепата и ресурсите на одиторите от и извън водещите одиторски компании са различни.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 9. Резултати от проверка за разликата между подкрепата и ресурсите на одиторите във водещите одиторски компании и извън нея

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
W2	%	75.1 ^A	88.9 ^B	p=0.036
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

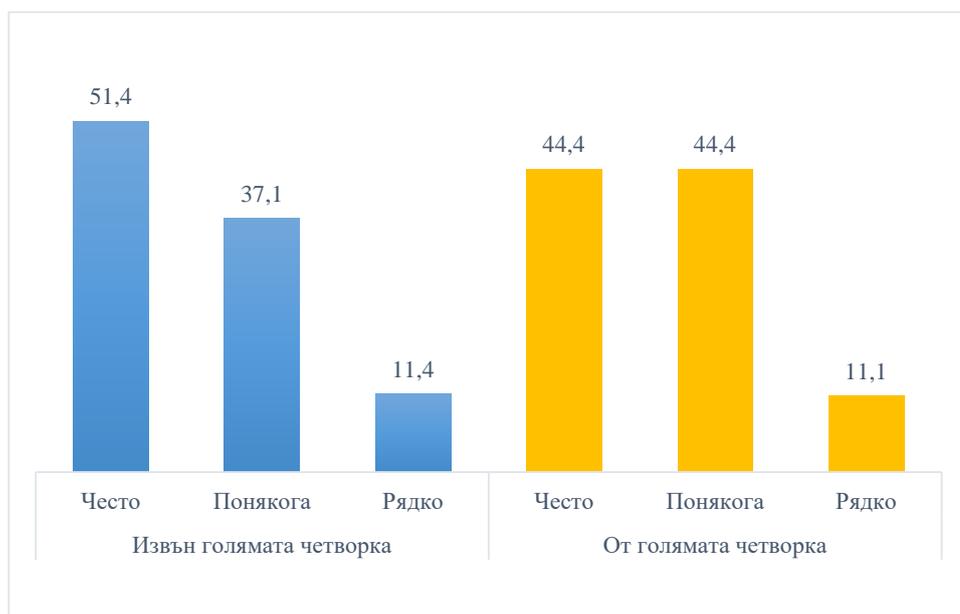
Равнището на значимост от статистическия тест ($p=3,6\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистически значима разлика в подкрепата и ресурсите на одиторите от голямата четворка и извън нея и тя е в полза на одиторите от водещите одиторски компании. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. В обобщение може да се каже, че подкрепата може да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

в. Колко често изпитвате стрес в рамките на одиторската си дейност? (W3)

Този въпрос от анкетата има за цел да установи колко често одиторите изпитват стрес, докато изпълняват задачите си в работата. По-малко стрес води до по-високо качество на работата и одит, което означава че този въпрос е с обратна зависимост с качеството на одита, а отговорите от анкетната карта са аранжирани по следния начин:

Възможните отговори на въпрос W3 са:	[ранг]
A. Винаги	[1]
B. Често	[2]
C. Понякога	[3]
D. Рядко	[4]
E. Никога	[5]

Фигура 20. Разпределение на одиторите според нивото им на стрес в работа в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

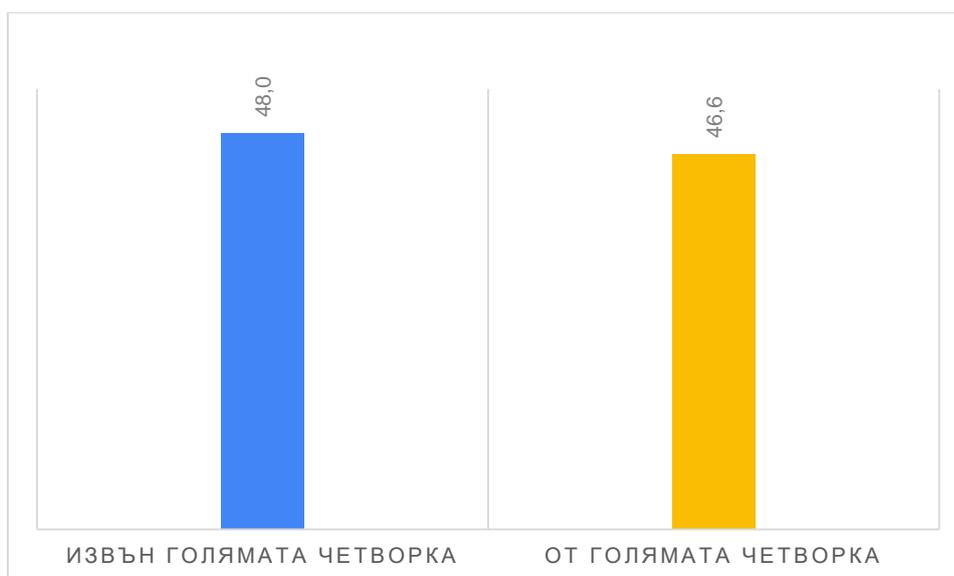
При одиторите извън водещите одиторски компании повече от половината (51,4%) отговарят, че „често“ изпитват стрес в работата.

Това отново потвърждава интензитета на работа в тази професия. „Понякога“ стрес изпитват 37,1% от одиторите. Стресът при тях вероятно е епизодичен и е свързан с определени периоди и задачи. Малък процент (11,4%) посочват „рядко“ усещане за стрес, което показва, че за някои одитори работната среда е по-спокойна или имат по-добри механизми за справяне със стреса.

При одиторите от голямата четворка стресът ги съпътства „често“ (44,4%) или „понякога“ (44,4%). Останалата част от одиторите са отговорили, че „рядко“ изпитват стрес. Може би те са по-добре адаптирани към стресовите ситуации и заобикалящата ги работна среда.

Използвайки посочените рангове за въпрос W3 е изчислена средни стойност за ниво на стрес в работата на двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-ниско е нивото на стрес, което ще води до по-високо качество на одита.

Фигура 21. Ниво на стрес на одиторите, в зависимост от вида на компанията, в която работят (изразено в %)

Средното ниво на стрес според одиторите в извадката, измерена в проценти възлиза на 47,8%, което означава нива на стрес е около средното ниво (50%). Одиторите, работещи във водещите одиторски компании имат по-нисък стрес (46,6%) в сравнение с колегите си извън голямата четворка (48,0%).

Дали обаче стреса на одиторите от голямата четворка се различава от стреса на одиторите извън голямата четворка, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Нивата на стрес на одиторите от и извън водещите одиторски компании са едни и същи;

H₁ : Нивата на стрес на одиторите от и извън водещите одиторски компании са различни.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 10. Резултати от проверка за разликата между подкрепата и ресурсите на одиторите във водещите одиторски компании и извън тях

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
W3	%	52.0 ^A	53.3 ^A	p=0.745
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=74,5\%$) е по-голямо от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно няма статистически значима разлика в нивата на стрес на одиторите от голямата четворка и извън нея. Доколкото такава разлика се наблюдава, тя има случаен характер. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. В обобщение може да се каже, че стреса **не може** да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

г. Как оценявате баланса си между личния и професионалния живот в професията на одитор? (W4)

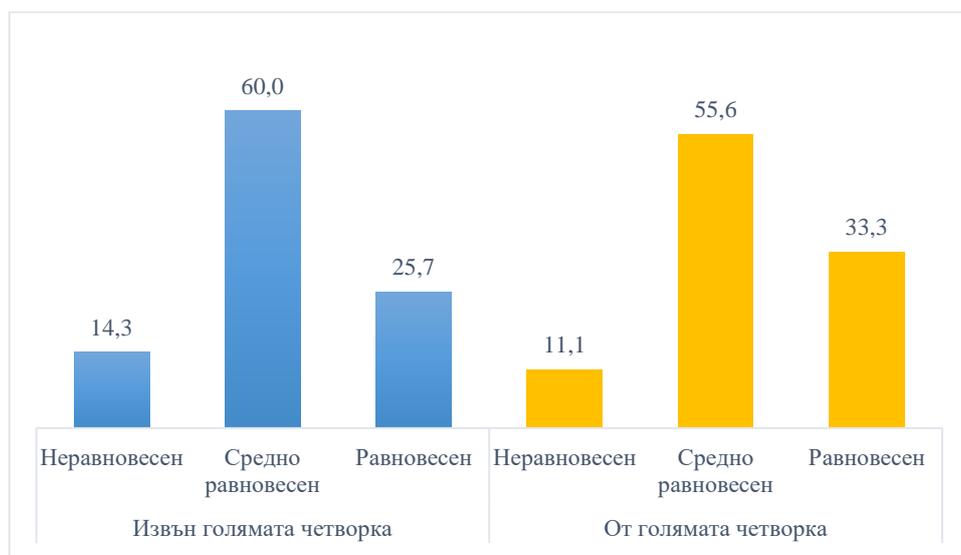
Този въпрос от анкетата има за цел да установи успяват ли одиторите да постигнат баланс между личния и професионалния живот. По-добрият баланс води до по-висока продуктивност, а оттам и до по-добро качество. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос W4 са:	[ранг]
A. Много неравновесен	[1]
B. Неравновесен	[2]
C. Средно равновесен	[3]
D. Равновесен	[4]
E. Много равновесен	[5]

При одиторите извън голямата четворка най-голям процент (60,0%) отговарят, че постигат „средно равновесен“ баланс между личния и професионалния живот. Макар да не изпитват сериозни затруднения, тези одитори все пак се сблъскват с някои предизвикателства в постигането на оптимално равновесие. Около $\frac{1}{4}$ (25,7%) успяват да постигнат „равновесен“ начин на живот между ангажименти и лично пространство. Малък дял одитори (14,3%) смятат, че имат „неравновесен“ баланс.

При одиторите от водещите одиторски компании картината е много подобна. Най-голям процент (55,6%) отговарят, че постигат „средно равновесен“ баланс между личния и професионалния живот. Точно $\frac{1}{3}$ (33,3%) успяват да постигнат „равновесен“ начин на живот между ангажименти и лично пространство. Малък дял одитори (11,1%) смятат, че имат „неравновесен“ баланс.

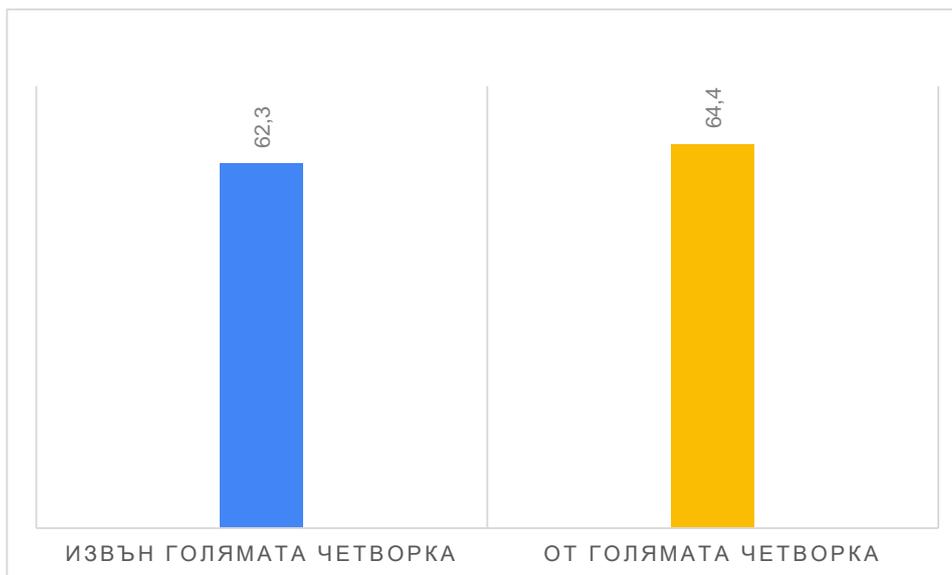
Фигура 22. Разпределение на одиторите според баланса между личен и професионален живот в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

Използвайки посочените рангове за въпрос W4 е изчислена средни стойност на баланс между личен и професионален живот на двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-висок е баланса, което ще води до по-високо качество на одита.

Средното ниво на баланс според одиторите в извадката, измерена в проценти възлиза на 62,5%, което означава ниво на баланс е малко над средното ниво (50%). Одиторите, работещи в компании от голямата четворка, имат по-добър баланс (64,4%) в сравнение с колегите си извън водещите одиторски компании (62,3%). Тази разлика може да се дължи на много фактори, но един от тях несъмнено е по-добра подкрепа от работодателя. Нещо, което беше доказано в полза на голямата четворка малко по-горе. Дали обаче баланса на одиторите от водещите одиторски компании се различава от баланса на одиторите извън тях, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Фигура 23. Ниво на баланс на одиторите, в зависимост от вида на компанията, в която работят (изразено в %)

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Балансът между личен и професионален живот на одиторите от и извън водещите одиторски компании е един и същ;

H₁: Балансът между личен и професионален живот на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различен.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 11. Резултати от проверка за разликата между баланса на одиторите в голямата четворка и извън нея

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
W4	%	62.3 ^A	64.4 ^A	p=0.622
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=62,2\%$) е по-голямо от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно няма статистически значима разлика в баланса на одиторите от голямата четворка и извън нея. Доколкото такава разлика се наблюдава, тя има случаен характер. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. В обобщение може да се каже, че баланса между личен и професионален живот **не може** да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

Б. Детерминанта на качеството – „Етични стандарти“ (Въпроси от група X)

Детерминантата „Етични стандарти“, е представявана от четири частни детерминанти, които измерват как тя влияе на качеството на одита.

Таблица 12. Въпроси от анкетата за детерминанта „Етични стандарти“

X	Детерминанта „Етични стандарти“	Връзка с качеството
X1	Колко добре разбирате и спазвате професионалните стандарти на одита?	+
X2	Колко често срещате етични дилеми в професионалната си практика като одитор и как ги решавате?	-
X3	Каква е вашата оценка за конфиденциалността на одиторите във Вашата фирма?	+
X4	Колко често се провеждат обучения и/или дискусии по етични въпроси във Вашата фирма?	+

Направено е следното допускане за начина на влияние на всяка от детерминантите върху качеството.

Между *разбиране и спазване* на стандартите и качеството на одит има права зависимост, защото по-доброто разбиране и спазване води до по-висока компетенция и морал, а оттам и до по-високо качество на работа. Между честотата на срещане на *етични дилеми* и качеството съществува обратна зависимост, защото по-честите етични дилеми могат да затруднят вземането на решения и да намалят качеството на одита.

Между *конфиденциалността на одиторите* и качеството на одита има права зависимост, защото по-високата конфиденциалност подобрява доверието и качеството на одита. Между провеждането на *обучения/дискусии по етични въпроси* и качеството на одита има права зависимост, защото честите обучения и дискусии подобряват осведомеността, а оттам и качеството на работа.

Детерминантите са разгледани през призмата на одитори, работещи във фирма от водещите одиторски компании и одитори, работещи извън тази група. Тъй като двете групи се състоят от различни одитори и ранговете, с които се измерват отговорите са разположени на ординална скала, то за проверката на статистическата разлика между двете групи одитори в тази точка ще се използва непараметричен метод за разлика между две групи при независими извадки (Mann-Whitney Test)..

а. Колко добре разбирате и спазвате професионалните стандарти на одита? (X1)

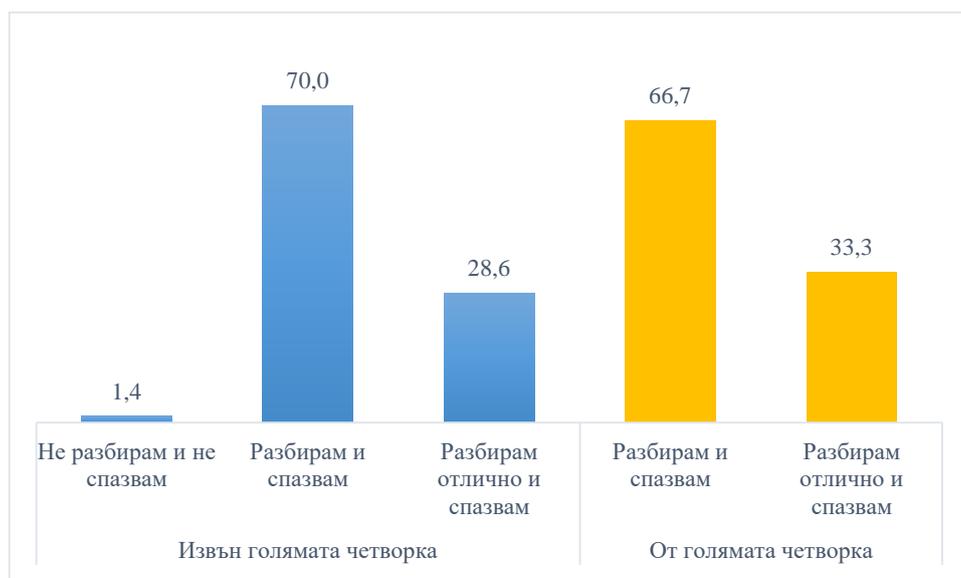
Този въпрос от анкетата има за цел да установи доколко одиторите разбират и спазват професионалните стандарти. Когато одиторите са добре запознати със стандартите, те могат да прилагат най-добрите практики и методологии, което води до по-прецизна и надеждна оценка, и до повишаване на качеството. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина, по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос X1 са:	[ранг]
A. Не разбирам и не спазвам	[1]
B. Разбирам, но не спазвам	[2]
C. Разбирам и спазвам	[3]
D. Разбирам отлично и спазвам	[4]

При одиторите извън водещите одиторски компании значителна част (70,0%) отговарят, че „разбират и спазват“ професионалните стандарти, което е положителен индикатор за качеството на одиторската работа. Това означава, че мнозинството от одиторите прилагат адекватни практики и следват установените норми. Одиторите, които „разбират отлично и спазват“ стандартите са 28,6%. Много малък процент (1,4%) „не разбират и не спазват“ стандартите, което може да представлява риск за качеството на одитите, които извършват.

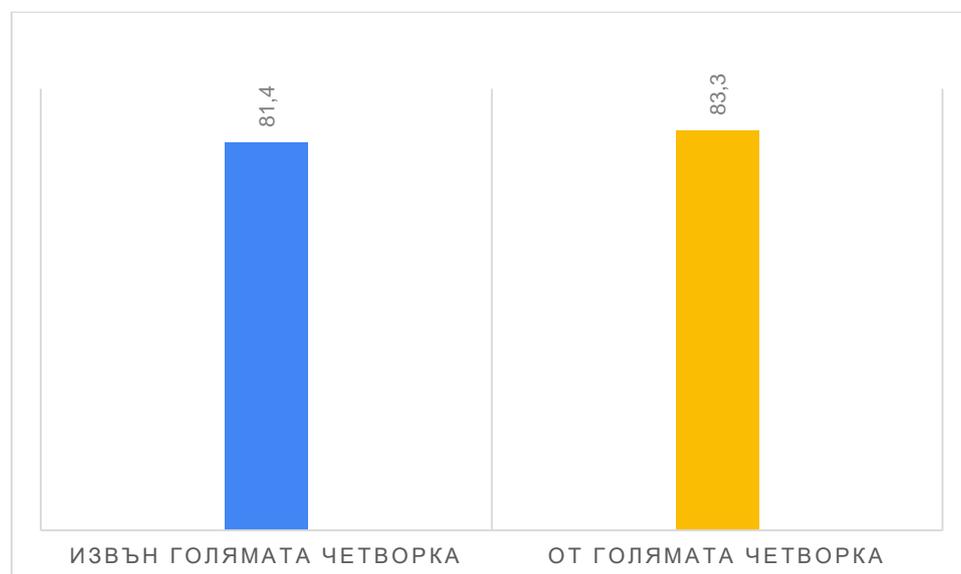
При одиторите от водещите одиторски компании има струпване само при два от отговорите. Точно $\frac{2}{3}$ от тях отговарят, че „разбират и спазват“ професионалните стандарти. Останалата $\frac{1}{3}$ (33,3%) „разбират отлично и спазват“ стандартите. Това свидетелства за високо ниво на компетентност и професионализъм. Тези одитори вероятно предоставят изключително точни и надеждни одиторски услуги.

Фигура 24. Разпределение на одиторите според разбирането и спазването на професионалните стандарти в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

Използвайки посочените рангове за въпрос X1 е изчислена средни стойност на разбирането и спазването на професионалните стандарти на двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-високо е разбирането и спазването на професионалните стандарти, което ще води до по-високо качество на одита.

Фигура 25. Ниво на разбиране и спазване на професионалните стандарти в зависимост от вида на компанията, в която работят одиторите (изразено в %)

Средното ниво на разбиране и спазване на професионалните стандарти според одиторите в извадката, измерена в проценти възлиза на 81,6%, което означава ниво на разбиране и спазване доста над средното ниво (50%).

Одиторите, работещи в компании от голямата четворка, имат малко по-добро разбиране и спазване на стандартите (83,3%) в сравнение с колегите си извън голямата четворка (81,4%). Дали обаче разбирането и спазването на стандартите от водещите одиторски компании се различава от разбирането и спазването на одиторите извън тях, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀: Нивото на разбиране и спазване на професионалните стандарти на одиторите от и извън водещите одиторски компании е едно и също;

H₁: Нивото на разбиране и спазване на професионалните стандарти на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различно.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 13. Резултати от проверка за разликата между нивото на разбиране и спазване на професионалните стандарти на одиторите във водещите одиторски компании и извън тях

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
X1	%	81.4 ^A	83.3 ^A	p=0.728
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=72,8\%$) е по-голямо от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно няма статистически значима разлика в нивото на разбиране и спазване на професионалните стандарти на одиторите от голямата четворка и извън нея. Доколкото такава разлика се наблюдава, тя има случаен характер. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. В обобщение може да се каже, че разбирането и спазването на професионалните стандарти **не може** да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

б. Колко често срещате етични дилеми в професионалната си практика като одитор и как ги решавате? (X2)

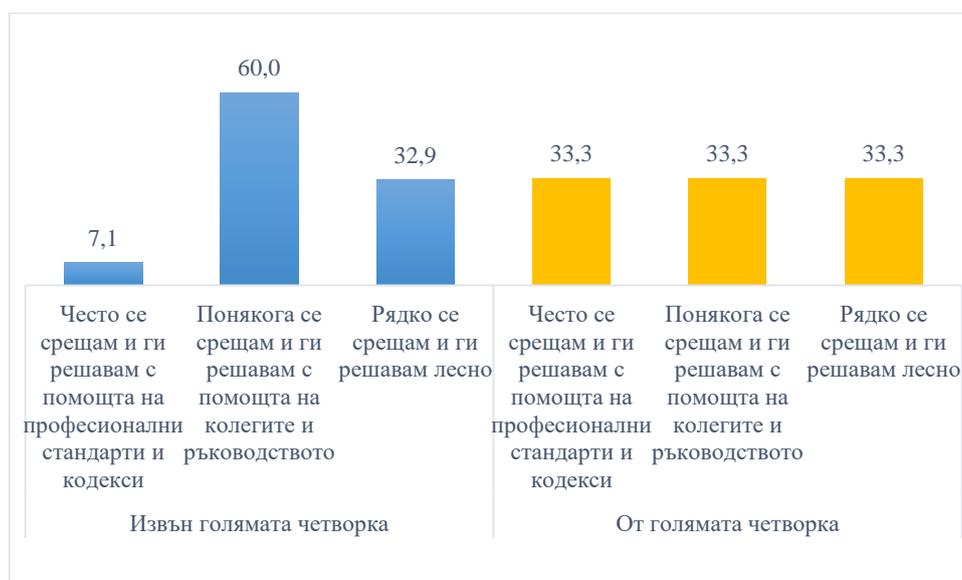
Този въпрос от анкетата има за цел да установи колко често одиторите се срещат с етични дилеми и как ги решават. Когато одиторите се срещат често с етични дилеми,

се създава риск от компрометиране на независимостта и обективността на одитора, което води до влошаване на качеството на одита.

Това означава, че този въпрос е с обратна зависимост с качеството на одита, а отговорите от анкетната карта са аранжирани по следния начин:

Възможните отговори на въпрос X2 са:	[ранг]
A. Често се срещам и ги решавам с помощта на професионални стандарти и кодекси	[1]
B. Понякога се срещам и ги решавам с помощта на колегите и ръководството	[2]
C. Рядко се срещам и ги решавам лесно	[3]
D. Не съм срещал/а етични дилеми	[4]

Фигура 26. Разпределение на одиторите според етични дилеми в професионалната си практика и начините им за решаване в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

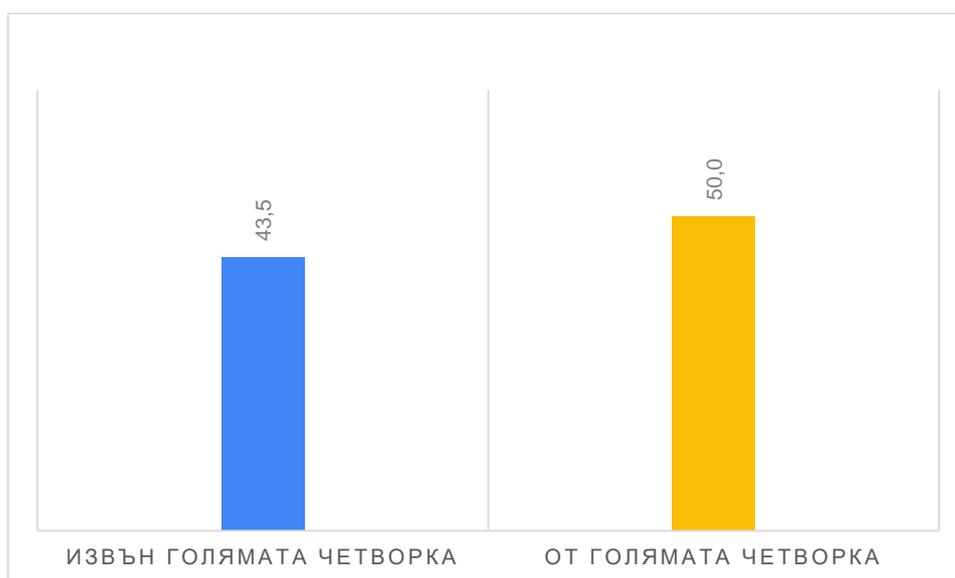
При одиторите извън водещите одиторски компании значителна част (60,0%) отговарят, че „понякога се срещат с етични дилеми и ги решават с помощта на колегите и ръководството“. Около $\frac{1}{3}$ „рядко срещат етични дилеми и ги решават лесно“. Това може да предполага по-спокойна работна среда или висока лична компетентност. Малък дял от одиторите (7.1%) „често се сблъскват с етични дилеми, но успяват да ги решат с помощта на професионални стандарти и кодекси“.

При одиторите от водещите одиторски компании картината е равномерна. Няма преобладаващ отговор и всички проценти са еднакви (33,3%).

В цялата извадка няма одитор, който да не се е срещал с етична дилема и да е посочил отговор „Не съм срещал/а етични дилеми“. Това дава основание да се предполага, че респондентите са били честни в отговорите си.

Използвайки посочените рангове за въпрос X2 е изчислена средна стойност на срещане с етични дилеми и тяхното решаване за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-висока лична компетентност проявява одитора, което води до по-високо качество на одита.

Фигура 27. Честота на срещане с етични дилеми в зависимост от вида на компанията, в която работят одиторите (изразено в %)

Средната рядкост на срещане с етични дилеми в извадката, измерена в проценти възлиза на 44,3%, което означава ниво на срещане малко под средното (50%). Одиторите, работещи в компании извън водещите одиторски компании се срещат по-рядко с етични дилеми (43,5%) в сравнение с одиторите от голямата четворка (50,0%). Дали честотата на срещане с етични дилеми от водещите одиторски компании се различава от честотата на одиторите извън тях, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Честотата на срещане с етични дилеми на одиторите от и извън водещите одиторски компании е едно и също;

H₁ : Честотата на срещане с етични дилеми на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различно.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 14. Резултати от проверка за разликата между честотата на срещане на етични дилеми на одиторите в голямата четворка и извън нея

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
X2	%	56.4 ^A	50.0 ^A	p=0.345
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=34,5\%$) е по-голямо от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно няма статистически значима разлика в честотата на срещане с етични дилеми и начините за тяхното решение на одиторите от голямата четворка и извън нея.

Доколкото такава разлика се наблюдава, тя има случаен характер. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. В обобщение може да се каже, че честотата на срещане с етични дилеми **не може** да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

в. Каква е вашата оценка за конфиденциалността на одиторите във Вашата фирма? (X3)

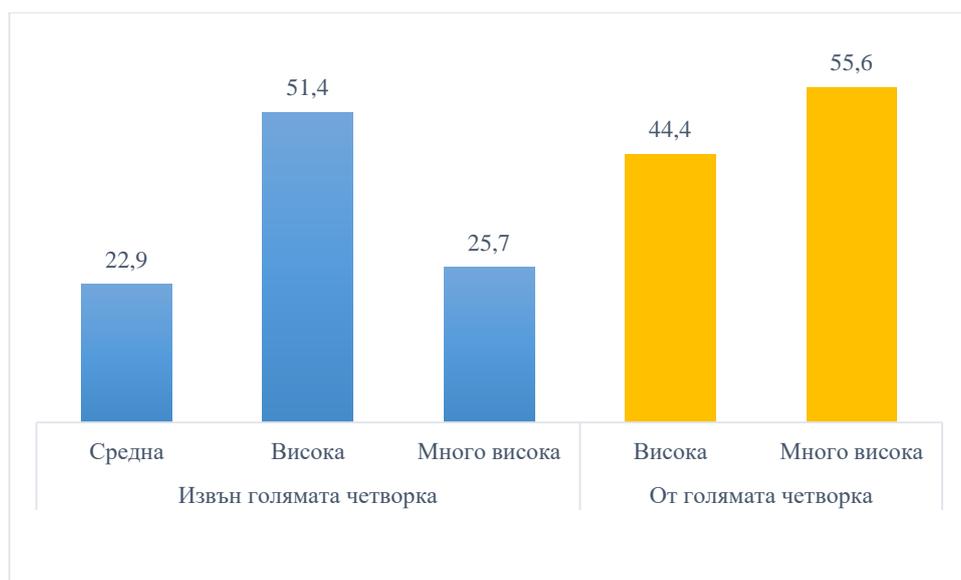
Този въпрос от анкетата има за цел да установи оценката на одиторите за конфиденциалността им. По-висока конфиденциалност подобрява доверието и качеството на одита. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос X3 са:	[ранг]
A. Много ниска	[1]
B. Ниска	[2]
C. Средна	[3]
D. Висока	[4]
E. Много висока	[5]

При одиторите извън водещите одиторски компании повече от половината (51,4%) отговарят, че има „висока“ конфиденциалност на одиторите в тяхната фирма. Това означава, че мнозинството от одиторите спазват сериозно поверителността на информацията, с която работят, което е от критично значение за доверието и

професионализма в одитите. Почти $\frac{1}{4}$ от одиторите (25,7%) смятат, че спазват конфиденциалността на „много високо ниво“. Те прилагат най-добрите практики за защита на чувствителната информация. Останалата част (22,9%) оценяват нивото на конфиденциалност като „средно“. Това подчертава нуждата от допълнителни усилия за повишаване на стандартите в тази област.

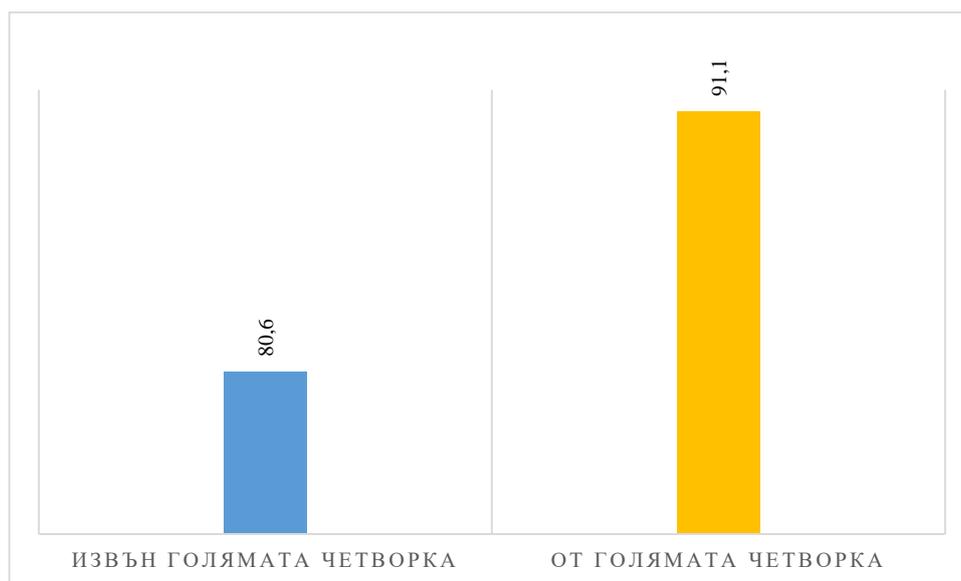
Фигура 28. Разпределение на одиторите според оценката им за конфиденциалност в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

При одиторите от водещите одиторски компании имаме дадени само две разновидности на отговор. Най-голям процент (55,6%) отговарят, че конфиденциалността е „много висока“, а останалата част (44,4%) смятат, че конфиденциалността на одиторите е „висока“. Тази тенденция е положителна и демонстрира високо ниво на професионализъм в сферата на одита

Използвайки посочените рангове за въпрос X3 е изчислена средна стойност на конфиденциалност за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова повече се укрепва доверието в одиторската работа, което води и до по-високо качество на одита.

Фигура 29. Оценка на конфиденциалност на одиторите в зависимост от вида на компанията, в която работят одиторите (изразено в %)

Средното ниво на конфиденциалност на одиторите в извадката, измерена в проценти, възлиза на 81,8%, което означава, че нивото на спазване на конфиденциалност е доста над средното (50%). Одиторите, работещи в компании от водещите одиторски компании, имат по-високо ниво на спазване на конфиденциалност (91,1%) в сравнение с колегите си извън голямата четворка (80,6%). Дали обаче конфиденциалността от голямата четворка се различава от конфиденциалността на одиторите извън голямата четворка, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Нивото на конфиденциалност на одиторите от и извън водещите одиторски компании е едно и също;

H₁: Нивото на конфиденциалност на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различно.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 15. Резултати от проверка за разликата между нивото на конфиденциалност на одиторите в голямата четворка и извън нея

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
X3	%	80.6 ^A	91.1 ^B	p=0.034
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=3,4\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистически значима разлика в нивото на

конфиденциалност на одиторите от голямата четворка и извън нея. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. В обобщение може да се каже, че нивото на конфиденциалност **може** да се счита за ключов фактор влияещ върху качеството на одит.

г. Колко често се провеждат обучения и/или дискусии по етични въпроси във Вашата фирма? (X4)

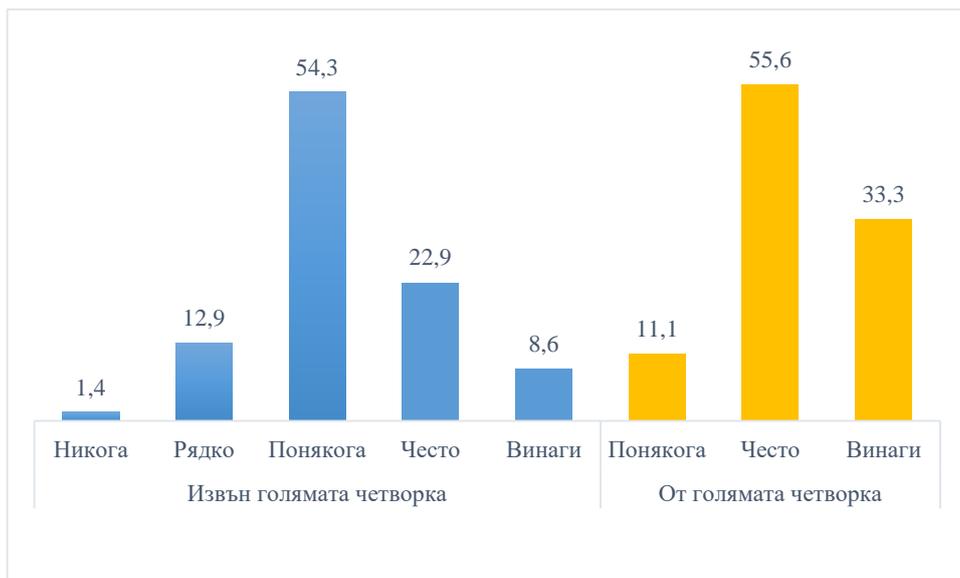
Този въпрос от анкетата има за цел да установи колко често се провеждат обучение или дискусии по етични проблеми. Честите обучения/дискусии подобряват осведомеността на одиторите и качеството им на работа. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина, по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос X4 са:	[ранг]
A. Никога	[1]
B. Рядко	[2]
C. Понякога	[3]
D. Често	[4]
E. Винаги	[5]

При одиторите извън водещите одиторски компании повече от половината (54,3%) отговарят, че провеждат обучения по етични въпроси само „понякога“. Това показва, че тези обучения са непостоянни и по-скоро се провеждат само при определени обстоятелства. Одиторите, които са обучавани „често“ са 22,9%. Малка част от одиторите (8,6%) са отговорили, че при тях „винаги“ се провеждат такива обучения, което е индикация за редовно обновяване на знанията. За съжаление 1,4% от одиторите „никога“ не провеждат обучения/дискусии по етични проблеми.

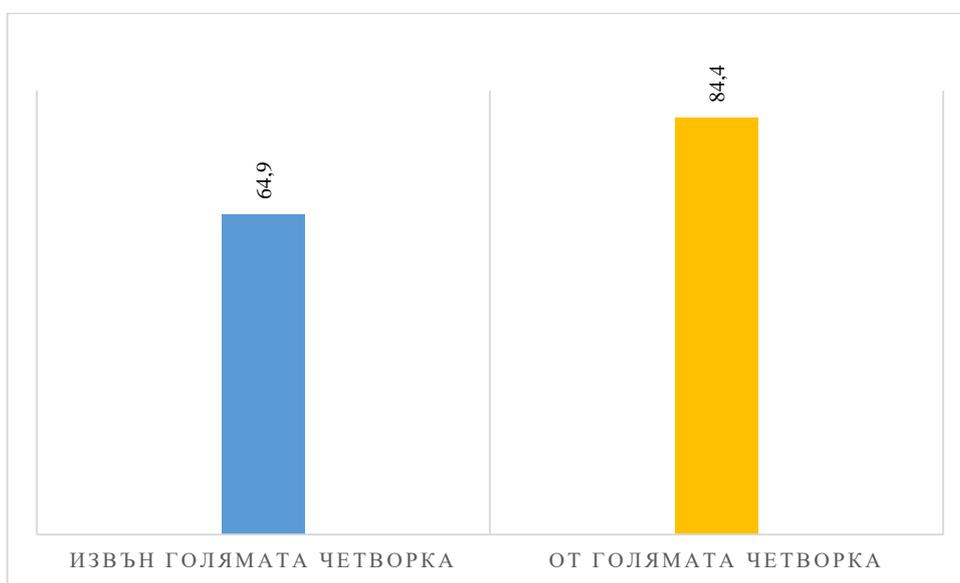
При одиторите от водещите одиторски компании най-голям процент (55,6%) отговарят, че „често“ провеждат обучения/дискусии по етични проблеми. На второ място са одитори при които „винаги“ се провеждат такива обучения и на последно място с 11,1% са одитори, при които понякога се провеждат обучения в такава насока. Тенденцията, която се вижда, е че при голямата четворка има по-голям интензитет на провеждане на срещи, обучения или дискусии по етични проблеми.

Фигура 30. Разпределение на одиторите според честотата на провеждане на обучения/дискусии по етични въпроси в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

Използвайки посочените рангове за въпрос X4 е изчислена средни стойност на честота на провеждане на обучения/дискусии по етични проблеми за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-чести са били обученията/дискусиите, което води до по-високо качество на одита.

Фигура 31. Провеждане на обучения/дискусии по етични въпроси в зависимост от вида на компанията, в която работят одиторите (изразено в %)

Средното ниво на провеждане на обучения/дискусии по етични въпроси в извадката, измерена в проценти възлиза на 67,1%, което означава по-високо ниво на провеждане на обучения/дискусии от средното ниво (50%). Одиторите, работещи в компании от голямата четворка, имат по-високо ниво на провеждане на такива срещи

(84,4%) в сравнение с колегите си извън голямата четворка (64,9%). Дали обаче честотата на провежданите обучения/дискусии от водещите одиторски компании се различава от честотата на провежданите обучения/дискусии извън водещите одиторски компании, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Честотата на провежданите обучения/дискусии по етични въпроси на одиторите от и извън водещите одиторски компании е една и съща;

H₁: Честотата на провежданите обучения/дискусии по етични въпроси на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различна.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 16. Резултати от проверка за разликата между честотата на провежданите обучения/дискусии по етични въпроси на одиторите във водещите одиторски компании и извън тях

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
X4	%	64.9 ^A	84.4 ^B	p=0.001
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=0,1\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистически значима разлика в честотата на провежданите обучения/дискусии по етични въпроси на одиторите от водещите одиторски компании и извън тях. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. В обобщение може да се каже, че честотата на провежданите обучения/дискусии по етични въпроси може да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

В. Детерминанта на качеството – „Професионална компетентност“ (Въпроси от група Y)

Детерминантата „Професионална компетентност“, е представявана от четири частни детерминанти, които измерват как тя влияе на качеството на одита.

Таблица 17. Въпроси от анкетата за детерминанта „Професионална компетентност“

Y	Детерминанта „Професионална компетентност“	Връзка с качеството
---	--	---------------------

Y1	Каква е Вашата теоретична подготовка в областта на одита?	+
Y2	Колко често участвате в продължаващо обучение и развитие на уменията си като одитор?	+
Y3	Как оценявате своята професионална компетентност в областта на одита?	+
Y4	Какви са възможностите за кариерно развитие и напредък във Вашата фирма?	+

Направено е следното допускане за начина на влияние на всяка от частните детерминанти върху качеството.

Между *теоретичната подготовка* и качеството на одит има права зависимост, защото по-високото ниво на теоретична подготовка е свързано с по-висока професионална компетентност, а оттам и до по-високо качество на работа. Между *продължаващото обучение* и качеството съществува права зависимост, защото продължаващото обучение води до подобряване на уменията, което повишава качеството на одита. Между *професионалната компетентност* и качеството на одита има права зависимост, защото по-високата компетентност води до по-надеждни и точни одиторски оценки, а оттам до повишаване на качеството на одита.

Между *възможностите за кариерно развитие* и качеството на одита има права зависимост, защото по-добрите възможности мотивират служителите да подобряват качеството си.

Детерминантите са разгледани през призмата на одитори, работещи във фирма от водещите одиторски компании и одитори, работещи извън тази група. Тъй като двете групи се състоят от различни одитори и ранговете, с които се измерват отговорите са разположени на ординална скала, то за проверката на статистическата разлика между двете групи одитори в тази точка ще се използва непараметричен метод за разлика между две групи при независими извадки (Mann-Whitney Test)..

а. Каква е Вашата теоретична подготовка в областта на одита? (Y1)

Този въпрос от анкетата има за цел да установи до колко теоретично подготвени са одиторите в областта на одита. Когато одиторите са със солидна теоретична подготовка те прилагат най-добрите практики и решения, което води до по-прецизна и надеждна оценка, и до повишаване на качеството на одита.

Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос Y1 са:	[ранг]
A. Ограничена	[1]
B. Основна	[2]
C. Напреднала	[3]
D. Специализирана	[4]
E. Високо специализирана	[5]

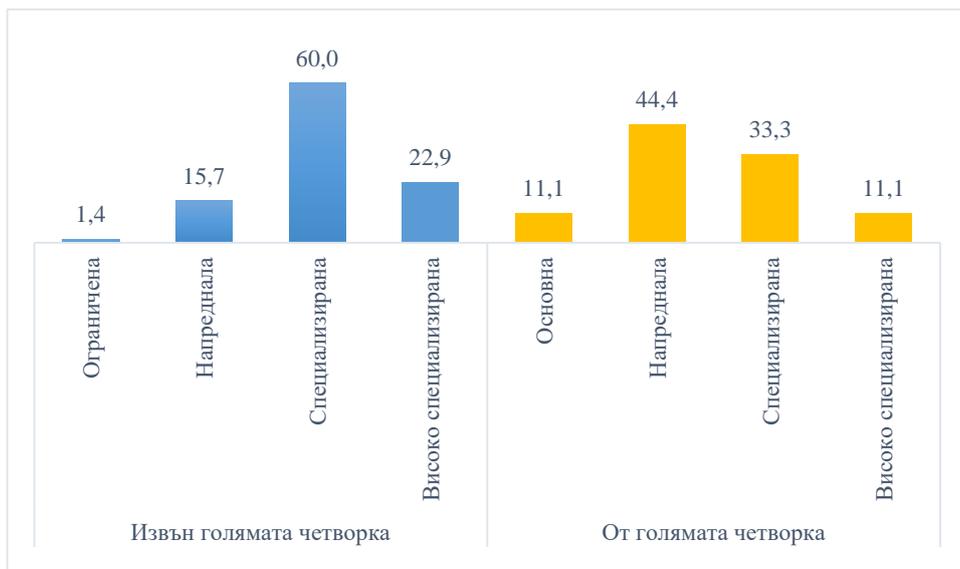
При одиторите извън водещите одиторски компании повечето одитори притежават „специализирана“ (60%) или „високо специализирана“ (22,9%) теоретична подготовка, което е положителен показател за качеството на одиторската работа. Въпреки това, малък процент от одиторите с „напреднала“ (15,7%) или „ограничена“ (1,4%) подготовка може да изискват допълнителни обучения за повишаване на тяхната професионална компетентност.

При одиторите от водещите одиторски компании най-голям процент (44,4%) притежават „напреднала“ теоретична подготовка. На второ място са одиторите със „специализирана“ подготовка (33,3%) и на четвърто и пето с 11,1% са одиторите с „основна“ и „високо специализирана“ подготовка.

Тенденцията, която се вижда, е че одиторите извън голямата четворка имат малко по-голяма теоретична подготовка в областта на одита.

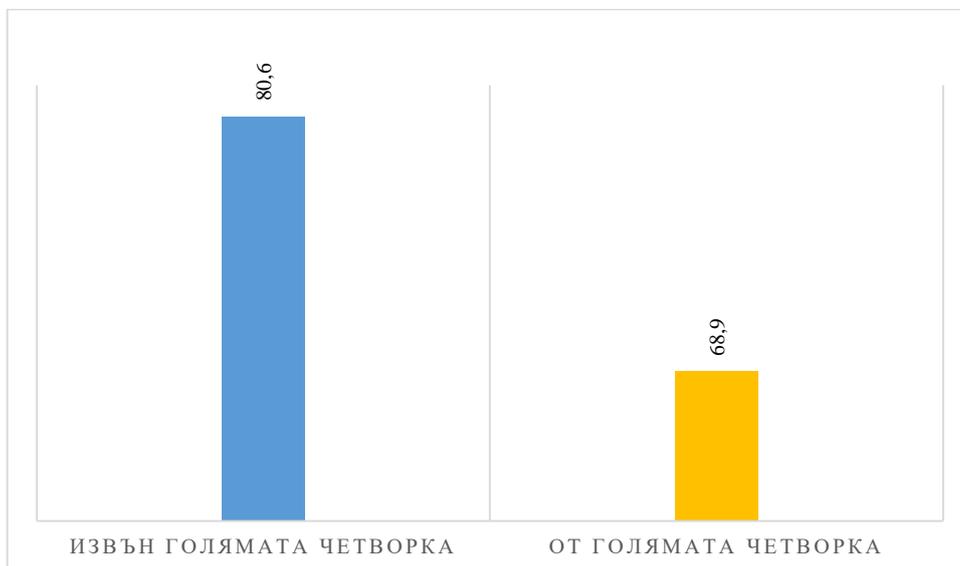
Използвайки посочените рангове за въпрос Y1 е изчислена средни стойност на теоретична подготовка за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова висока е теоретичната подготовка в областта на одита, което води и до по-високо качество на одита.

Фигура 32. Разпределение на одиторите според теоретичната им подготовка в зависимост от вида на компанията в която работят (в %)

Средното ниво на теоретична подготовка в извадката, измерена в проценти, възлиза на 79,2%, което означава доста по-високо ниво спрямо средното (50%). Одиторите, работещи в компании извън голямата четворка, имат по-високо ниво на теоретична подготовка (80,6%) в сравнение с колегите си от голямата четворка (68,9%).

Фигура 33. Оценка на теоретичната подготовка в зависимост от вида на компанията в която работят одиторите (изразено в %)

Това може да се дължи на стриктните срокове и натоварване при голямата четворка, при което често остава малко време за допълнителни теоретични изследвания. Дали обаче теоретичната подготовка на одиторите от водещите одиторски компании се различава от теоретичната подготовка на одиторите извън тях, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Теоретичната подготовка на одиторите от и извън водещите одиторски компании е една и съща;

H₁: Теоретичната подготовка на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различна.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 18. Резултати от проверка за разликата между теоретичната подготовка на одиторите в голямата четворка и извън нея

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
Y1	%	80.6 ^A	68.9 ^B	p=0.028
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=2,8\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистически значима разлика в теоретичната подготовка на одиторите от голямата четворка и извън нея и тя е в полза на одиторите извън четворката.

Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. В обобщение може да се каже, че теоретичната подготовка в областта на одита **може** да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

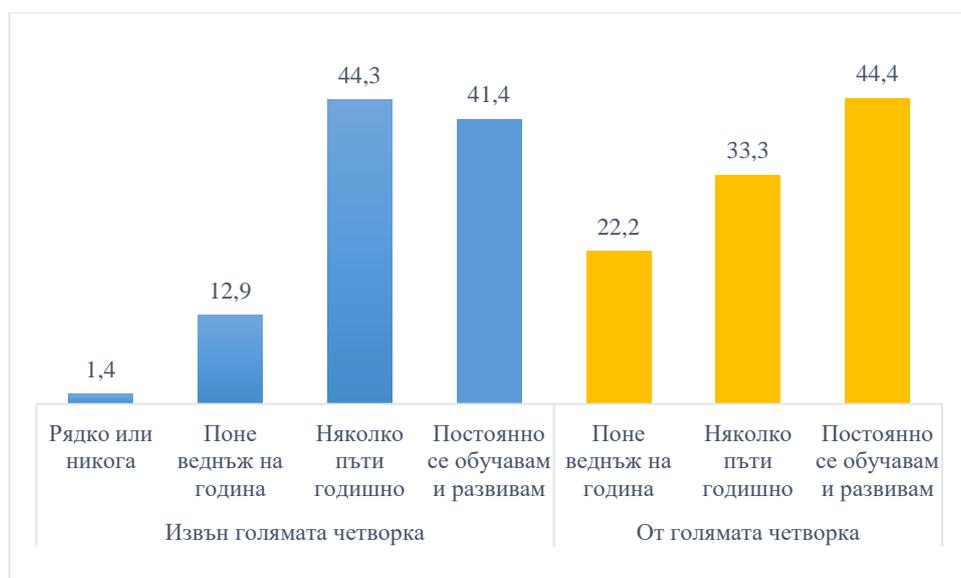
б. Колко често участвате в продължаващо обучение и развитие на уменията си като одитор? (Y2)

Този въпрос от анкетата има за цел да установи, дали одиторите осъществяват продължаващо обучение и развитие на уменията си. Това би довело до по-висока експертиза и до повишаване на качеството на одита. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина, по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос Y2 са:	[ранг]
A. Рядко или никога	[1]
B. Веднъж на две три години	[2]
C. Поне веднъж на година	[3]
D. Няколко пъти годишно	[4]
E. Постоянно се обучавам и развивам	[5]

При одиторите извън водещите одиторски компании 85,7% участват продължаващо обучение поне „няколко пъти годишна“ и по-често. От тях 41,4% се обучават „постоянно“, което показва постоянен стремеж за развитие. Останалата част от одиторите участват в такива обучения „поне веднъж в годината“ (12,9%) или дори „рядко или никога“ (1,4%).

Фигура 34. Разпределение на одиторите според честотата на участие в продължаващо обучение в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

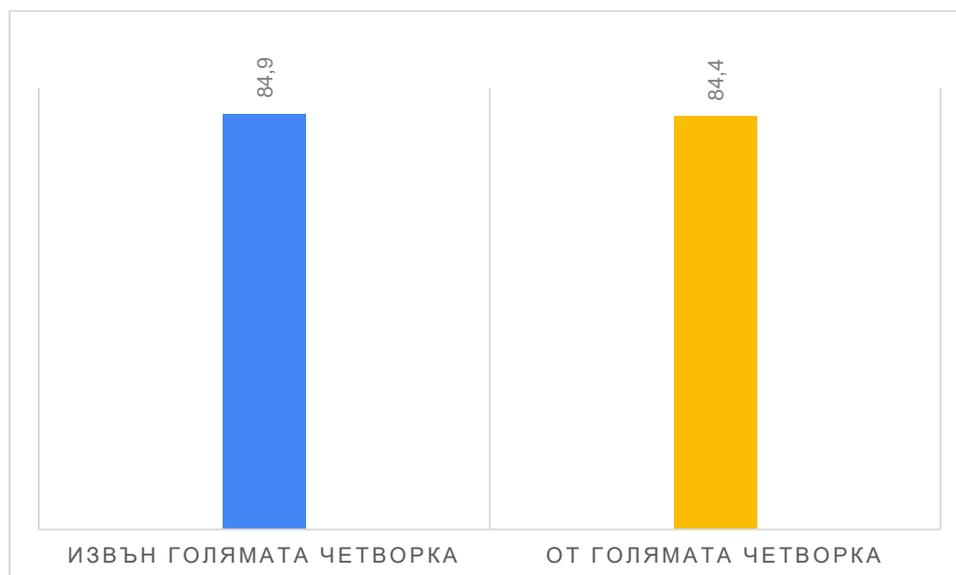
При одиторите от водещите одиторски компании най-голям процент (44,4%) „постоянно се обучават и развиват“. Точно $\frac{1}{3}$ от одиторите участват в обучения няколко пъти годишно. Останалите 22,2% участват в продължаващо обучение поне веднъж годишно.

Използвайки посочените рангове за въпрос Y2 е изчислена средни стойност на честота на участие в продължаващо обучение за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-често е участието в обучителни дейности, което води до по-високо качество на одита.

Средното ниво на честота на участие в продължаващо обучение в извадката, измерена в проценти възлиза на 84,8%, което означава доста по-високо ниво спрямо средното (50%).

Одиторите, работещи в компании извън голямата четворка, имат почти същата честота на участие в обучения (84,9%) както и колегите си от голямата четворка (84,4%).

Фигура 35. Участие в продължаващо обучение в зависимост от вида на компанията, в която работят одиторите (изразено в %)

Дали участието в продължаващо обучение от водещите одиторски компании се различава от участие в продължаващо обучение на одиторите извън тях, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Честотата на участие в продължаващо обучение на одиторите от и извън водещите одиторски компании е една и съща;

H₁: Честотата на участие в продължаващо обучение на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различна.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 19. Резултати от проверка за разликата между честотата на продължаващо обучение на одиторите в голямата четворка и извън нея

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
Y2	%	84.9 ^A	84.4 ^A	p=0.926
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест (p=92,6%) е по-голямо от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно няма статистически значима разлика в честата на

обучение и развитие на уменията на одиторите от голямата четворка и извън нея. Доколкото такава разлика се наблюдава, тя има случаен характер. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%.

В обобщение може да се каже, че продължаващото обучение **не може** да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

**в. Как оценявате своята професионална компетентност в областта на одита?
(Y3)**

Този въпрос от анкетата има за цел одиторите да самооценят своята професионална компетентност в областта на одита. По-високата компетентност позволява на одиторите да се справят по-добре и по-бързо в сложни ситуации, което повишава качеството им на одита. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос Y3 са:	[ранг]
A. Не се считам за компетентен/на	[1]
B. Имам основни знания и умения	[2]
C. Имам добри знания и умения	[3]
D. Имам високо ниво на опит и знания	[4]
E. Имам изключителна експертиза	[5]

При одиторите извън водещите одиторски компании над $\frac{3}{4}$ (78,6%) притежават „високо ниво на опит и знания“. Това означава, че повечето одитори са уверени в своите способности и имат достатъчно опит и професионална компетентност.

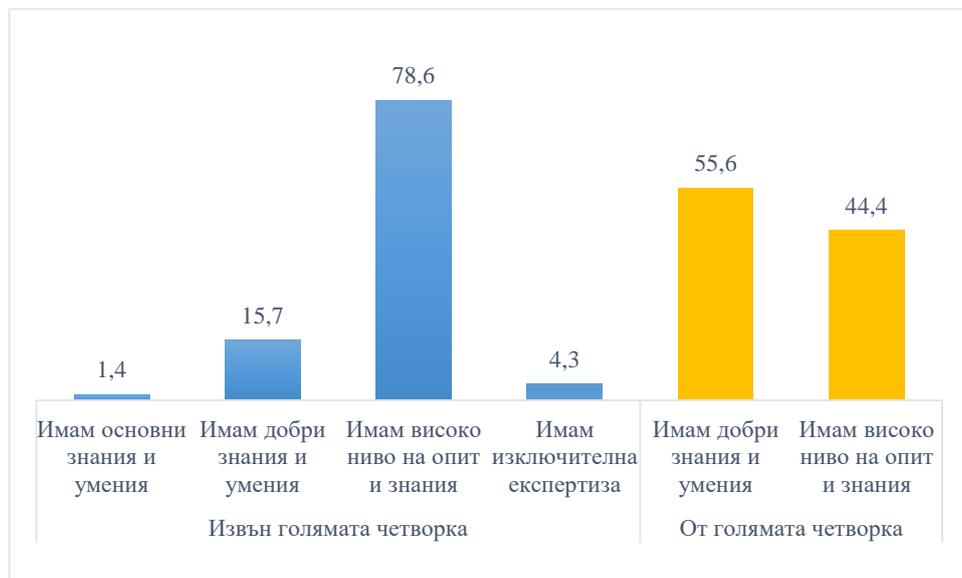
Друга част от тях (15,7%) имат „добри знания и умения“. „Изключителна експертиза“ имат 4,3% от одиторите, но най-малък е дялът на одитори с „основни знания и умения“ (1,4%), които ще имат нужда от значително осъвършенстване.

При одиторите от водещите одиторски компании няма такава разпръснатост и всички одитори са разпределени в две основни групи. Първата група одитори са с „добри знания и умения“ (55,6%), а втората са с „високо ниво на опит и знания“ (44,4%).

Използвайки посочените рангове за въпрос У3 е изчислена средни стойност на професионална компетентност за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение.

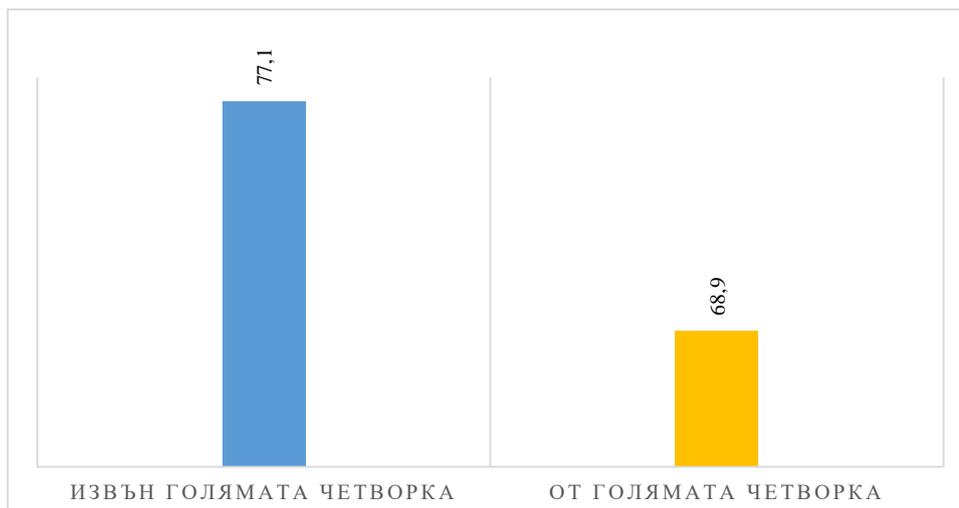
В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-висока е професионалната компетентност, което води до по-високо качество на одита.

Фигура 36. Разпределение на одиторите според професионалната си компетентност в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

Средната професионална компетентност в извадката, измерена в проценти възлиза на 76,2%, което означава доста по-високо ниво спрямо средното (50%). Одиторите, работещи в компании извън голямата четворка, имат по-висока професионална компетентност (77,1%) в сравнение с колегите си от голямата четворка (68,9%).

Фигура 37. Професионална компетентност в зависимост от вида на компанията, в която работят одиторите (изразено в %)

Една от причините за това е по-дълбокото разбиране на местния бизнес и регулациите, което позволява на тези одитори да предоставят по-специфични и адаптирани препоръки за своите клиенти.

Дали обаче професионалната компетентност на одиторите от водещите одиторски компании се различава от професионалната компетентност на одиторите извън тях, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Професионалната компетентност на одиторите от и извън водещите одиторски компании е една и съща;

H₁: Професионалната компетентност на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различна.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 20. Резултати от проверка за разликата между професионалната компетентност на одиторите във водещите одиторски компании и извън тях

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
УЗ	%	77.1 ^A	68.9 ^B	p=0.011
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=1,1\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистически значима разлика в професионалната компетентност на одиторите от голямата четворка и извън нея и тя е в полза на последните.

Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. Това може да се дължи на по-персонализиран подход към обучение и професионално развитие или изпълнение на по-широк кръг от задачи при одиторите извън четворката. В обобщение може да се каже, че професионалната компетентност **може** да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

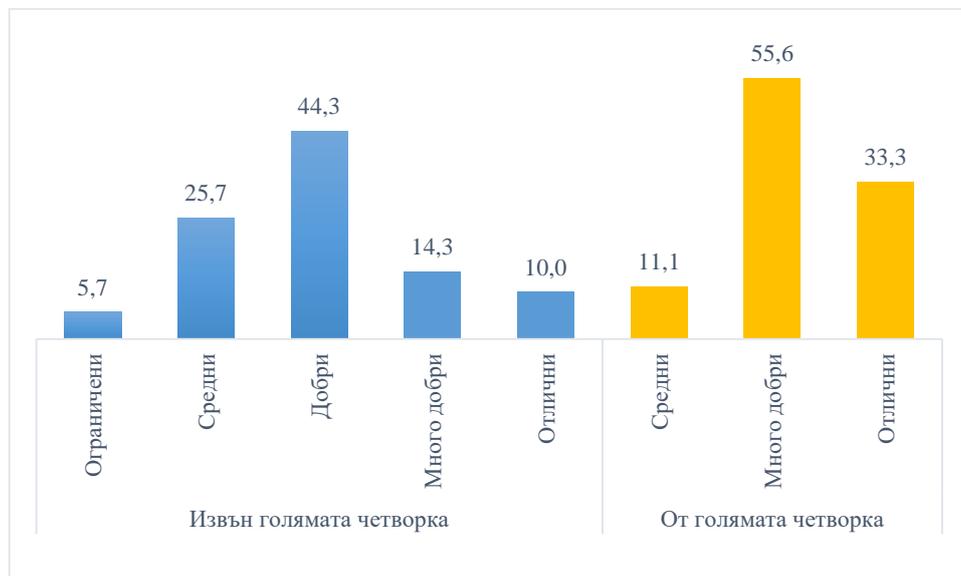
г. Какви са възможностите за кариерно развитие и напредък във Вашата фирма? (Y4)

Този въпрос от анкетата има за цел да оцени възможностите за кариерно развитие и напредък във фирмата според одиторите. По-високи възможности за развитие водят до по-висока мотивация за служителите да се усъвършенстват и да постигат по-високи резултати, което пък води до повишаване на качеството на одита. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос Y4 са:	[ранг]
A. Ограничени	[1]
B. Средни	[2]
C. Добри	[3]
D. Много добри	[4]
E. Отлични	[5]

При одиторите извън водещите одиторски компании почти половината от тях (44,3%) смятат, че имат „добри“ възможности за развитие. Почти ¼ (25,7%) оценяват тези възможности като „средни“, докато 14,3% ги намират за „много добри“, а 10,0% дори за „отлично“. Единствено 5,7% считат, че имат „ограничени“ възможности за кариерно израстване. Това показва, че повечето одитори възприемат перспективите си за професионално развитие като положителни.

Фигура 38. Разпределение на одиторите според възможностите за кариерно развитие в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

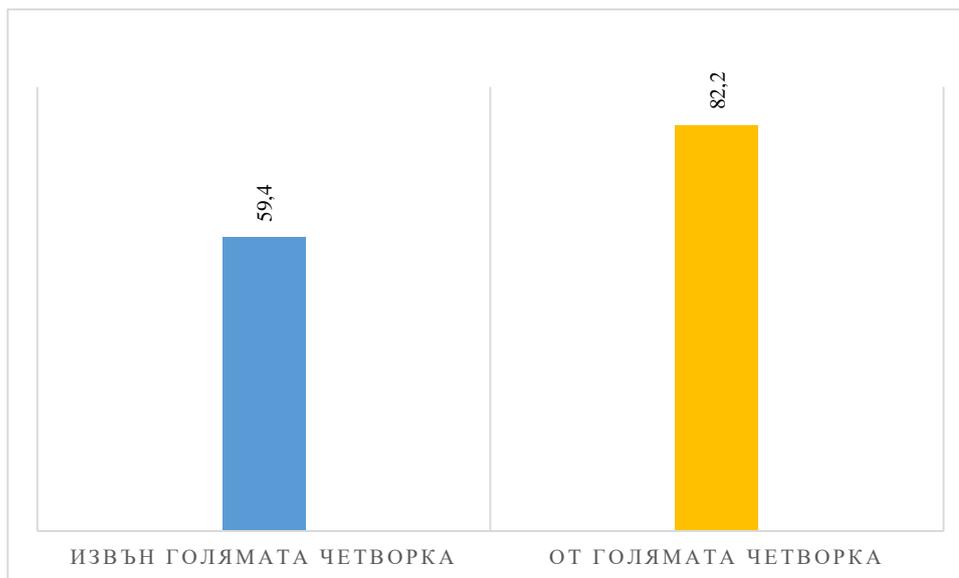

При одиторите от голямата четворка повече от половината смятат, че имат „много добри“ възможности за кариерно израстване. Точно $\frac{1}{3}$ смятат, че имат дори „отлични“ възможности за това и само 11,1% са посочили „средни“ възможности за кариерно израстване. Вижда се, че отговорите на одиторите от четворката са струпани около по-добрите възможности за кариерно развитие.

Използвайки посочените рангове за въпрос Y4 е изчислена средни стойност на кариерно развитие за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение.

В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-висока е оценената възможност за кариерно развитие, което води до по-високо качество на одита.

Фигура 39. Възможности за кариерно развитие в зависимост от вида на компанията, в която работят одиторите (изразено в %)

Средната възможност за кариерно развитие в извадката, измерена в проценти възлиза на 62,0%, което означава по-високо ниво спрямо средното (50%). Одиторите, работещи в компании извън голямата четворка, имат по-лоши възможности за кариерно израстване (59,4%) в сравнение с колегите си от голямата четворка (82,2%). Дали обаче кариерното израстване на одиторите от водещите одиторски компании се различава от кариерното израстване на одиторите извън тях, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Възможностите за кариерно развитие на одиторите от и извън водещите одиторски компании е едно и също;

H₁: Възможностите за кариерно развитие на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различно.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 21. Резултати от проверка за разликата между възможностите за кариерно развитие на одиторите във водещите одиторски компании и извън тях

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
Y4	%	59.4 ^A	82.2 ^B	p=0.003
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=0,3\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистически значима разлика във възможностите за кариерно развитие на одиторите от голямата четворка и извън нея и тя е в полза на голямата четворка. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. Това се дължи на мащаба на тези фирми, както и на ясно изразените им етапи и критерии за повишаване. В обобщение може да се каже, че възможностите за кариерно развитие може да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

Г. Детерминанта на качеството – „Независимост на одиторите“ (Въпроси от група Z)

Детерминантата „Независимост на одиторите“, е представлявана от четири частни детерминанти, които измерват как тя влияе на качеството на одита.

Таблица 22. Въпроси от анкетата за детерминанта „Етични стандарти“

Z	Детерминанта „Независимост на одиторите“	Връзка с качеството
Z1	Как оценявате независимостта на одиторите във Вашата фирма?	+
Z2	Колко често се сблъсквате с конфликт на интереси в работата си като одитор?	-
Z3	Как оценявате подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите?	+
Z4	Как оценявате политиките и процедурите на Вашата фирма, които подкрепят независимостта на одиторите?	+

Направено е следното допускане за начина на влияние на всяка от детерминантите върху качеството.

Между *независимостта* и качеството на одит има права зависимост, защото по-високата независимост е свързана с по-висока обективност и до по-високо качество на работа. Между *конфликтите* и качеството съществува обратна зависимост, защото по-честите конфликти на интереси могат да компрометират качеството на одита. Между *подкрепата на фирмата* и качеството на одита има права зависимост, защото по-добрата подкрепа за запазване на независимостта подобрява качеството на одита.

Между *политиките и процедурите за подкрепа* и качеството на одита има права зависимост, защото ефективните политики и процедури за подкрепа на независимостта водят до по-добро качество на одита.

Детерминантите са разгледани през призмата на одитори, работещи във фирма от водещите одиторски компании и одитори, работещи извън тази група. Тъй като двете групи се състоят от различни одитори и ранговете, с които се измерват отговорите са разположени на ординална скала, то за проверката на статистическата разлика между двете групи одитори в тази точка ще се използва непараметричен метод за разлика между две групи при независими извадки (Mann-Whitney Test).

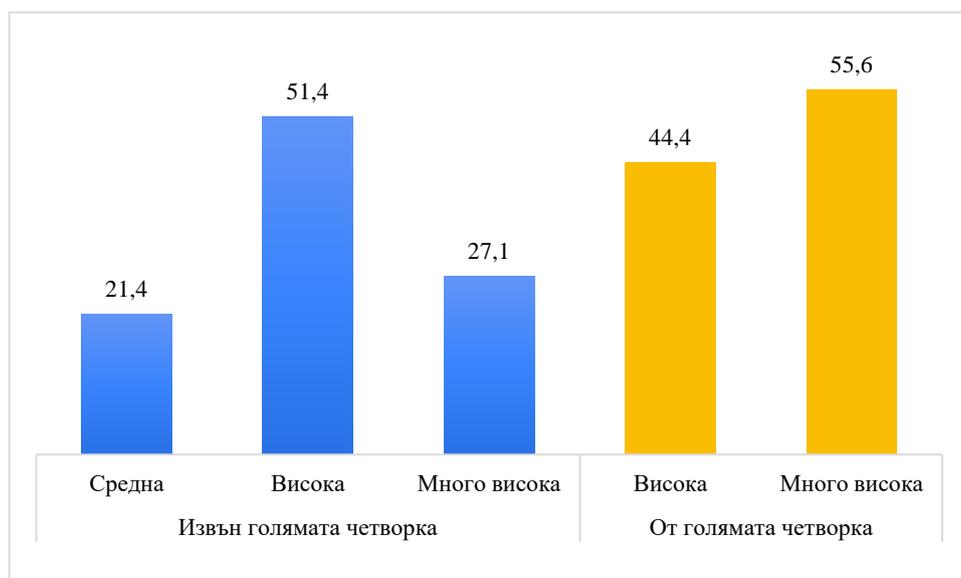
а. Как оценявате независимостта на одиторите във Вашата фирма? (Z1)

Този въпрос от анкетата има за цел да оцени независимостта на одиторите във фирмата. Когато одиторите действат независимо, те могат обективно да оценят финансовите отчети и вътрешния контрол на организацията без външен натиск или конфликти на интереси, което води до повишаване на доверието и по-високо качество на одит. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос Z1 са:	[ранг]
A. Много ниска	[1]
B. Ниска	[2]
C. Средна	[3]
D. Висока	[4]
E. Много висока	[5]

При одиторите извън водещите одиторски компании малко над половината (51,4%) се самооценяват като „високо“ независими, което показва, че по-голямата част от тях чувстват, че имат необходимата автономия за обективно извършване на одиторската дейност. Следващата група одитори оценяват независимостта си като „много висока“ (27,1%), което е показател за максимална степен на обективност. Малко над $\frac{1}{3}$ (21,4%) оценяват независимостта си като „средна“.

Фигура 40. Разпределение на одиторите според независимостта си и в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

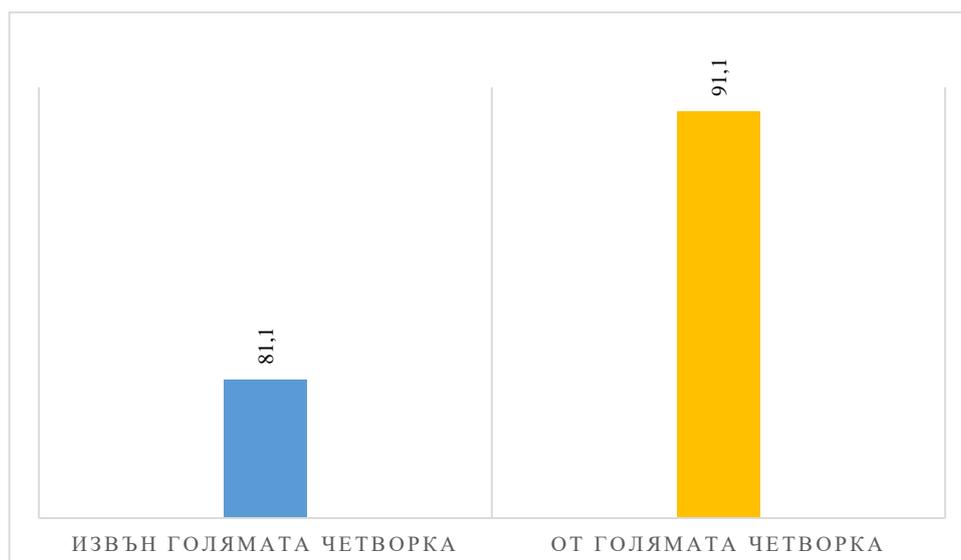

При одиторите от водещите одиторски компании всички отговори са разпределение в двете най-високи нива на независимост. Повече от половината (55,6%) смятат, че имат „много висока“, а останалите (44,4%) – „висока“ степен на независимост.

Използвайки посочените рангове за въпрос Z1 е изчислена средна стойност на оценка на независимостта за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-висока е оценената независимост на одиторите, което води до по-високо качество на одита.

Средната независимост в извадката, измерена в проценти възлиза на 82,3%, което означава по-високо ниво спрямо средното (50%). Одиторите, работещи в компании извън голямата четворка, имат по-ниска оценка на независимостта си (81,1%) в сравнение с колегите си от голямата четворка (91,1%). Дали обаче независимостта на одиторите от водещите одиторски компании се различава от независимостта на одиторите извън тях, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Фигура 41. Оценка на независимостта на одиторите в зависимост от вида на компанията, в която работят (изразено в %)

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Независимостта на одиторите от и извън водещите одиторски компании е едно и също;

H₁: Независимостта на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различно.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 23. Резултати от проверка за независимостта на одиторите в голямата четворка и извън нея

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
Z1	%	81.1 ^A	91.1 ^B	p=0.044
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

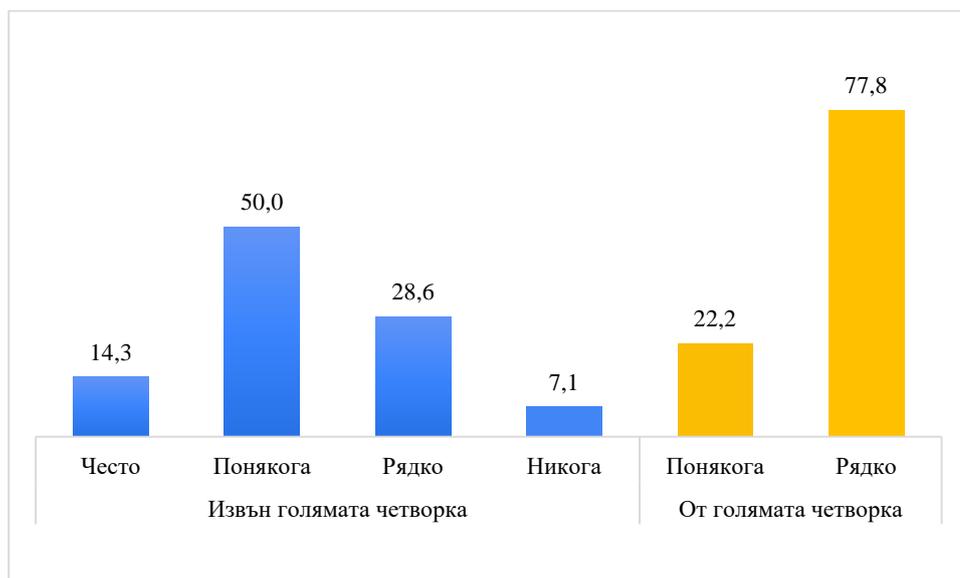
Равнището на значимост от статистическия тест ($p=4,4\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистически значима разлика в независимостта на одиторите от голямата четворка и извън нея и тя е в полза на голямата четворка. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. Разликата се дължи на строгите вътрешни политики на тези фирми. В обобщение може да се каже, че независимостта на одиторите може да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

б. Колко често се сблъсквате с конфликт на интереси в работата си като одитор? (Z2)

Този въпрос от анкетата има за цел да установи, дали одиторите се сблъскват с конфликт на интереси в работата си. Когато одитора има лични, финансови или други интереси свързани с клиента, това компрометира качеството на одит. Този въпрос е с обратна зависимост с качеството на одита, а отговорите от анкетната карта са аранжирани по следния начин:

Възможните отговори на въпрос Z2 са:	[ранг]
A. Винаги	[1]
B. Често	[2]
C. Понякога	[3]
D. Рядко	[4]
E. Никога	[5]

Фигура 42. Разпределение на одиторите според честотата на сблъскване с конфликта на интереси в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

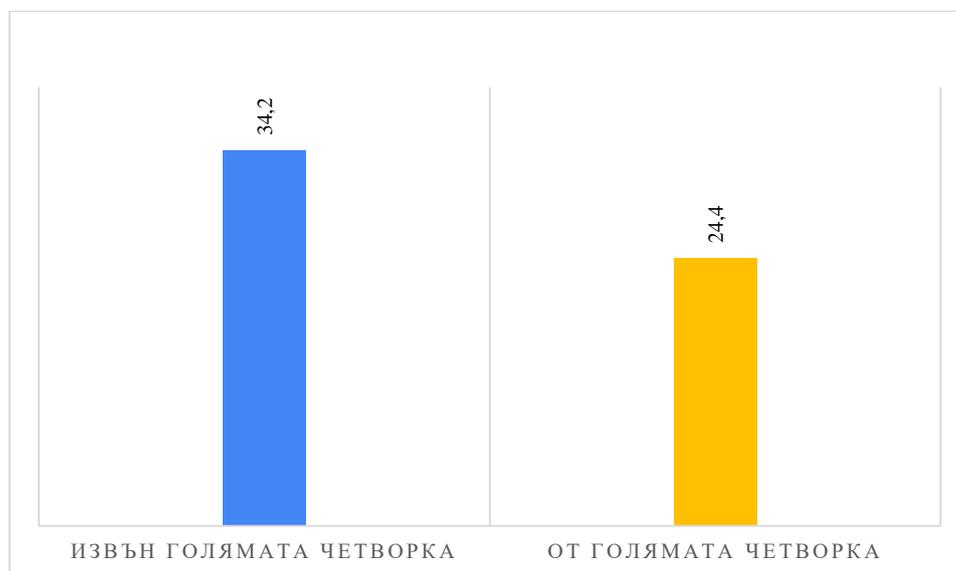
При одиторите извън водещите одиторски компании половината (50,0%) отговарят, че „понякога“ срещат конфликт на интереси в работата си. 28.6% се сблъскват „рядко“, а 7,1% „никога“ не се сблъскват с конфликт на интереси. За съжаление 14,3% от анкетираните са отговорили, че „често“ се сблъскват с такива конфликти. Тези данни показват, че конфликтът на интереси е сравнително често срещано предизвикателство в одиторската практика на тези одитори, което налага внимание към спазването на етичните норми и независимостта в работата.

При одиторите от водещите одиторски компании всички отговори са разпределение в двете групи. Почти $\frac{3}{4}$ от одиторите (77,8%) „рядко“ се срещат с конфликт на интереси. Останали $\frac{1}{4}$ от одиторите (22,2%) се срещат „понякога“ с такива конфликти.

Използвайки посочените рангове за въпрос Z2 е изчислена средни стойност на срещане с конфликт на интереси за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-рядка е срещата с такива конфликти, което води до по-високо качество на одита.

Средната честота на срещане на конфликт на интереси, измерена в проценти възлиза на 33,2%, което означава по-ниско ниво спрямо средното (50%). Одиторите, от голямата четворка по-рядко се срещат с конфликт на интереси (24,4%) в сравнение с колегите си извън нея (34,2%). Дали обаче честотата на срещане на конфликт на интереси на одиторите от водещите одиторски компании се различава от независимостта на одиторите извън водещите одиторски компании, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Фигура 43. Срещане с конфликти на интереси в зависимост от вида на компанията, в която работят (изразено в %)

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Честотата на срещане с конфликти на интереси на одиторите от и извън водещите одиторски компании е едно и също;

H1: Честотата на срещане с конфликти на интереси на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различно.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 24. Резултати от проверка за честота на срещане на конфликти на интереси на одиторите в голямата четворка и извън нея

Проверявани Анкета групи	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
Z2	%	65.7 ^A	75.6 ^B	p=0.037
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=3,7\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистически значима разлика в честотата на срещане с конфликти на интереси на одиторите от голямата четворка и извън нея и тя е в полза на одиторите извън голямата четворка. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. Разликата се дължи на строгите външни регулации и на големия брой одитори, което позволява разпределение на задачите по начин, който минимизира риска от конфликт на интереси при голямата четворка. В обобщение може да се каже, че конфликта на интереси може да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

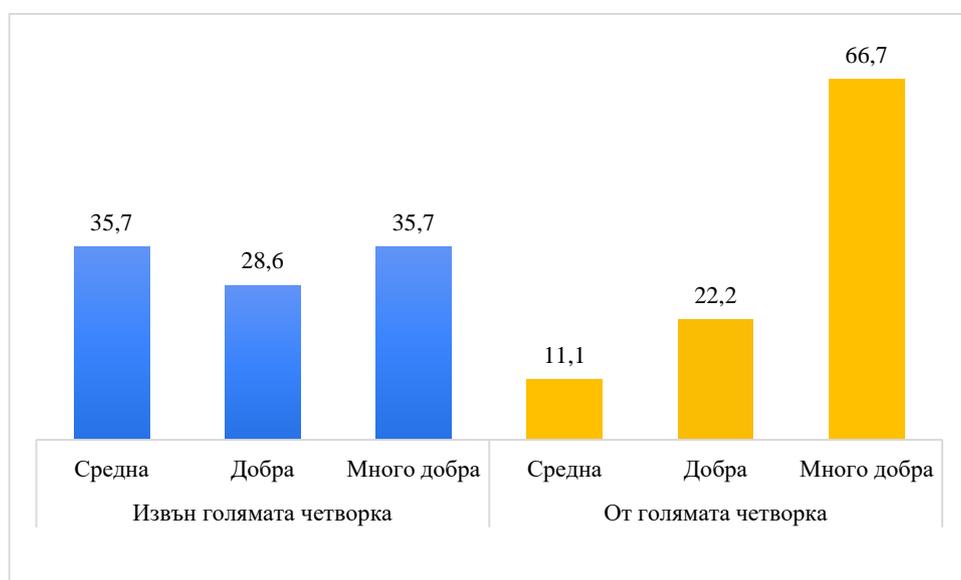
в. Как оценявате подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите? (Z3)

Този въпрос от анкетата има за цел да покаже каква е оценката на одиторите за фирмата, в която работят по отношение на подкрепата, която им оказва за запазване на независимостта им. Когато одиторите биват подкрепени относно своята независимост, те могат обективно да извършат одита, което повишава негово качество. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина по който са зададени в нея:

Възможните отговори на въпрос Z3 са:	[ранг]
A. Много слаба	[1]
B. Слаба	[2]
C. Средна	[3]
D. Добра	[4]
E. Много добра	[5]

При одиторите извън водещите одиторски компании разпределението е почти равномерно между три отговора. Малко над $\frac{1}{3}$ (35,7%) определят подкрепата на фирмата за запазване на независимостта им като „много добра“. Също толкова (35,7%) я определят като „средна“, а 28,6% от одиторите я класифицират като „добра“. Може да се каже, че повечето одитори (с „добра“ и „много добра“ оценка) усещат значителна подкрепа от своята фирма в запазването на независимостта им, което е ключово за качеството на одита.

Фигура 44. Разпределение на одиторите според подкрепата на фирмата за запазване на независимостта им в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

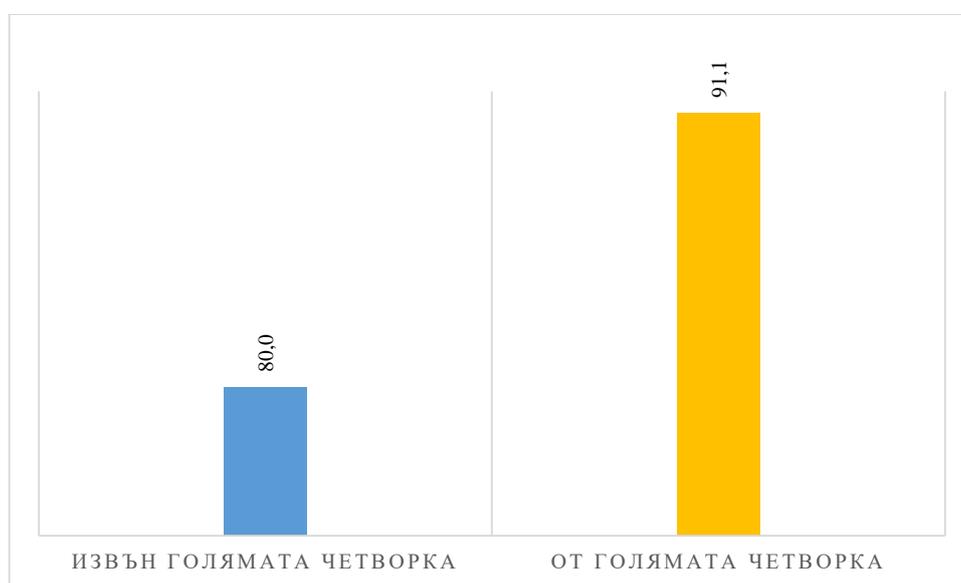
При одиторите от водещите одиторски компании има един силно преобладаващ отговор и това е „много добра“ подкрепа. Този отговор са посочили $\frac{2}{3}$ от анкетиранияте тук одитори. „Добра“ подкрепа са посочили 22,2%, а „средна“ – 11,1%. Вижда се, че одиторите от голямата четворка имат доста високо мнение за подкрепата на тяхната фирма за запазване на независимостта им.

Използвайки посочените рангове за въпрос Z3 е изчислена средна стойност на подкрепата на фирмата за запазване на независимостта за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-висока е подкрепата, което запазва независимостта и води до по-високо качество на одита.

Средната подкрепа за запазване на независимостта, измерена в проценти възлиза на 81,3%, което означава доста по-високо ниво спрямо средното (50%). Одиторите, от голямата четворка усещат по-висока подкрепа (91,1%) в сравнение с колегите си извън нея (80,0%).

Дали обаче фирмената подкрепа на одиторите от водещите одиторски компании се различава от фирмената подкрепа на одиторите извън тях, ще покаже статистическата проверка на хипотези.

Фигура 45. Подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите в зависимост от вида на компанията, в която работят (изразено в %)

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите от и извън водещите одиторски компании е една и съща;

H₁: Подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различна.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 25. Резултати от проверка за подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите в голямата четворка и извън нея

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
Z3	%	80.0 ^A	91.1 ^A	p=0.065
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=6,5\%$) е по-голямо от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно няма статистически значима разлика в подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите от голямата четворка и извън нея. До колкото такава се наблюдава, тя има незакономерен характер. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. Положителното е, че процента на фирмена подкрепа в двете групи одитори е много висок. В обобщение може да се каже, че подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите **не може** да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

г. Как оценявате политиките и процедурите на Вашата фирма, които подкрепят независимостта на одиторите? (Z4)

Този въпрос от анкетата има за цел да разкрие как одиторите оценяват политиките и процедурите на фирмата в която работят по отношение на независимостта. Когато политиките са ефективни и наистина подкрепят независимостта на одиторите, това повишава качество на одит. Тъй като този въпрос е с права зависимост с качеството на одита, отговорите от анкетната карта остават по начина по който са зададени в нея:

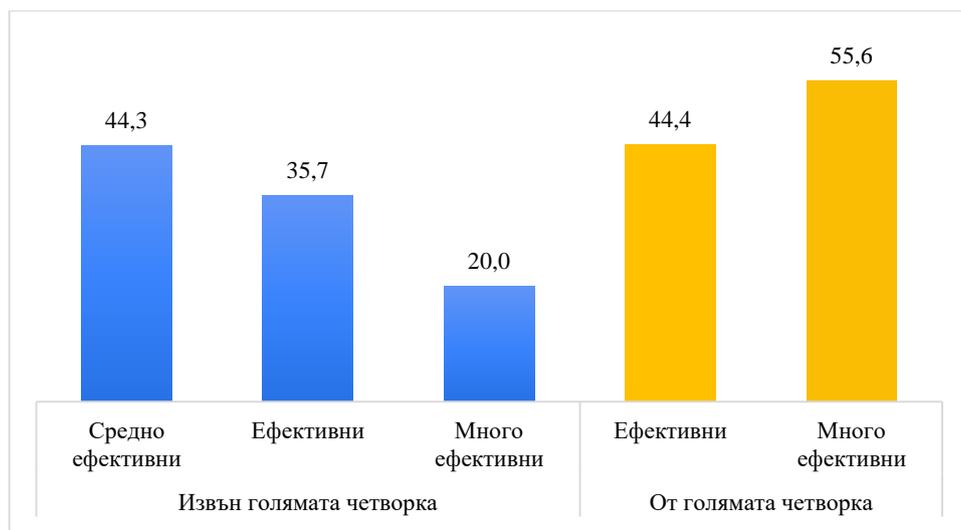
Възможните отговори на въпрос Z4 са:	[ранг]
A. Много неефективни	[1]
B. Неефективни	[2]
C. Средно ефективни	[3]
D. Ефективни	[4]
E. Много ефективни	[5]

При одиторите извън водещите одиторски компании разпределението постепенно намалява към по-високите оценки на ефективност. Най-голям процент одитори (44,3%) са посочили „средна ефективност“ на фирмената им политика относно независимостта. Почти $\frac{1}{3}$ са посочили „ефективна“, а $\frac{1}{5}$ са посочили „много ефективна“ фирмена политика. Тези данни показват, че макар 55,7% да смятат фирмените политики за ефективни, при останалите одитори ще са необходими допълнителни усилия за подобряване и увеличаване на мерките за запазване на независимостта им.

При одиторите от водещите одиторски компании разпределението постепенно се увеличава към по-високите оценки на ефективност. Малко под половината одитори (44,4%) са посочили „ефективна“ фирмена политика относно независимостта, а малко

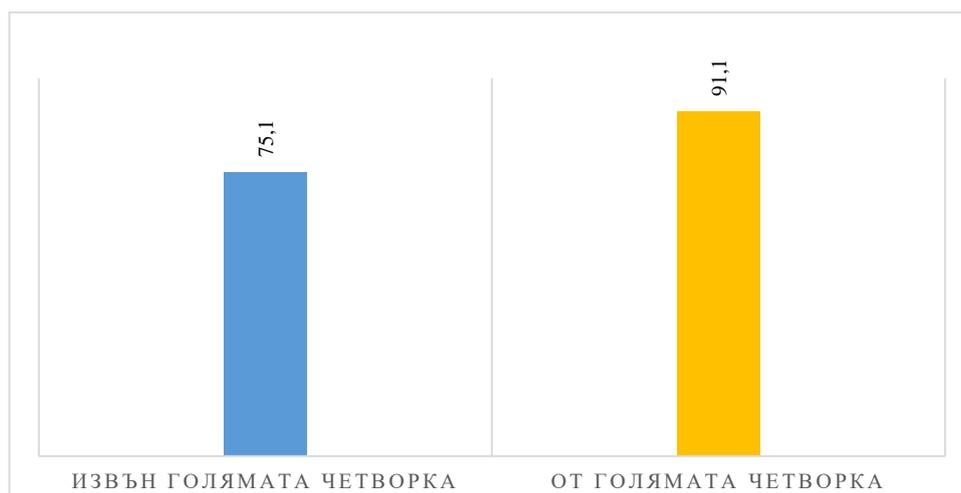
над половината одитори (55,6%) са посочили най-високата възможна ефективност „много ефективни“. Вижда се, че одиторите от голямата четворка имат по-висока оценка за ефективността на фирмената си политика относно запазване на независимостта им.

Фигура 1. Разпределение на одиторите според оценката им за ефективност на фирмената им политика относно независимостта на одиторите в зависимост от вида на компанията, в която работят (в %)

Използвайки посочените рангове за въпрос Z4 е изчислена средна стойност на ефективност на фирмената политика за двете групи одитори, която по описаната методология в теоретичната част е трансформирана в процентно изражение. В случая, колкото по-висока е процентната стойност, толкова по-висока е ефективността на фирмената политика относно независимостта, което води до по-високо качество на одита.

Фигура 47. Ефективност на фирмената политика относно независимостта на одиторите в зависимост от вида на компанията, в която работят (изразено в %)

Дефинират се нулева и алтернативна хипотеза:

H₀ : Ефективността на фирмата за запазване на независимостта на одиторите от и извън водещите одиторски компании е една и съща;

H₁ : Ефективността на фирмата за запазване на независимостта на одиторите от и извън водещите одиторски компании е различна.

Резултатите от проверката са представени в следната таблица:

Таблица 26. Резултати от проверка за ефективността на фирмата за запазване на независимостта на одиторите в голямата четворка и извън нея

Проверявани групи Анкета	Характеристика	ВИД ГРУПА		Mann-Whitney Test
		Извън четворката	От четворката	
Z4	%	75.1 ^A	91.1 ^B	p=0.004
	N	70	9	

*При групи с една и съща буква не е отчетена статистически значима разлика

Равнището на значимост от статистическия тест ($p=0,4\%$) е по-малко от грешката от 5% ($\alpha=0,05$), следователно има статистически значима разлика в ефективността на фирмата за запазване на независимостта на одиторите от голямата четворка и извън нея. Този извод може да се твърди с вероятност за сигурност от 95%. Тази разлика може да се дължи на строгите вътрешни процедури и множеството мерки за осигуряване на независимост. В обобщение може да се каже, че ефективността на фирмата за запазване на независимостта на одиторите **МОЖЕ** да се счита за ключов фактор допринасящ за качествено изменение на одита на водещите одиторски компании спрямо останалите компании.

2.6 Обобщение на резултатите от емпиричния анализ

Идеята на анализа е да открие детерминантите, които оказват влияние върху качеството на одит. Приложен е иновативен подход, чрез който да се определят ключовите детерминанти, които се явяват като най-важни за качеството на одит. За тази цел първо е използван литературният обзор който предоставя основа за идентифициране на ключовите направления и детерминанти, които оказват влияние върху качеството на одита, като акцентира върху четири основни групи, обосновани чрез анализа на съществуващите изследвания. Стъпвайки на тази информация вече знаем, че тези детерминанти оказват влияние върху качеството, но не знаем кои от тях имат ключова роля. За да се отговори на този въпрос се приема, че качеството на одит на одиторите от водещите одиторски компании е с изключително високо ниво на стандарт. То ще бъде еталон с който да се сравни качеството на останалите компании. И тук идва на помощ иновативния подход. Там където се открие разлика между двата вида компании и тя е в полза на четворката ще означава, че точно тази детерминанта е ключова и допринася значимо за подобряване на качеството на одит на четворката. Там където се открие разлика в полза на останалите компании, ще означава, че тази детерминанта не може да се определи като ключова, тъй като явно и без нея голямата четворка превъзхожда одита на останалите компании. Там където не се открие разлика ще означава, че детерминантата действа като такава, но не е ключова и не допринася до конкурентно по-високо предимство в качеството на одит на водещите одиторски компании. По този начин могат да се открият детерминантите, на които се дължи по-високото качество на одитите на компаниите от голямата четворка спрямо останалите компании. Нещо, което не може да се каже без този анализ. Това ще са детерминантите, които останалите компании трябва да подобрят за да повишат своето качество до нивото на качеството на предприятията от четворката.

За да може да се приложи обаче иновативния подход е необходимо да се докаже разлика в качеството на одит между водещите и останалите компании. Емпиричния анализ измерва качеството на одит с три отделни променливи. Това са качеството на одит според одиторите (Q1), удовлетвореността на клиентите (според одиторите) (Q2) и оценка на нивото на одиторските услуги спрямо конкурентите на пазара (Q3).

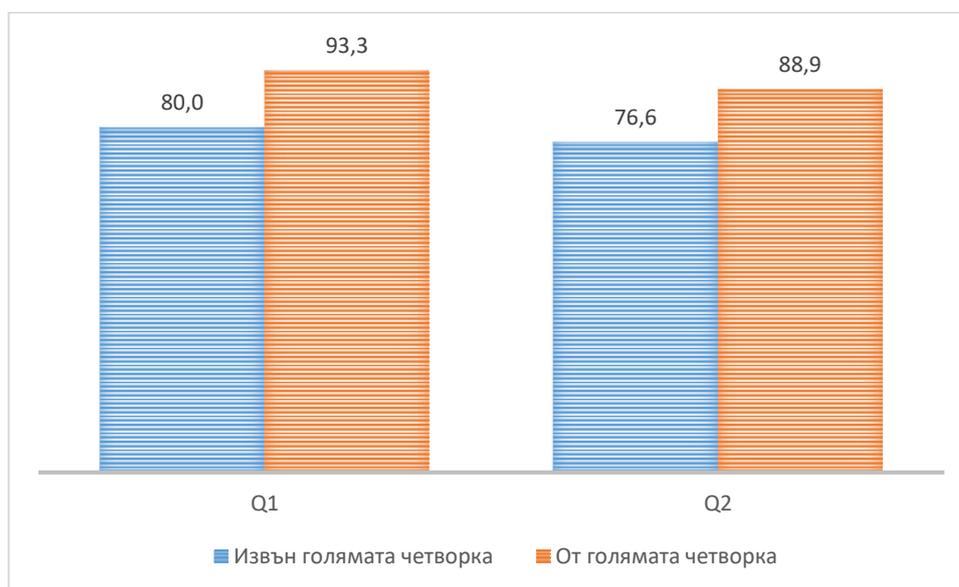
След приложение на статистическа проверка на хипотези се оказва, че при две от променливите, измерващи качеството има значима разлика между двете групи

компаниите. Това са директната оценка на качеството (Q1) и субективната оценка на нивото на удовлетвореност (Q2). Последната променлива е много близко до границата от 5% ($p=8,8\%$) за да бъде отчетена разлика и за нея. Така с общ резултат 2 от 3 може да се каже, че между качеството на одит на компаниите от голямата четворка и качеството на одит извън водещите одиторски компании има разлика и тя е в полза на голямата четворка.

Таблица 27. Въпроси от анкетата оценяващи качеството на одит

Q	Оценка на качеството на одит	Наличие на значима разлика
Q1	Качеството на одиторските услуги,	✓
Q2	Нивото на удовлетвореност на клиентите от одиторските услуги	✓
Q3	Качеството на одиторските си услуги, спрямо конкурентите на пазара	

Фигура 48. Променливи, измерващи различно качество в двете групи компании, в които работят одиторите (изразено в %)

Най-висока оценка одиторите приписват на качеството на одит (Q1). При водещите одиторски компании средната стойност е 93,3%. Това означава, че почти всеки одитор е посочвал отговора за максимално качество на одиторската услуга, която предлага неговата фирма. При одиторите извън голямата четворка процентът е по-нисък

(80,0%) но също е сравнително висок. Нивото на удовлетвореност на клиентите също е доста високо, като при голямата четворка средната стойност представена в проценти е 88,9%, като за сравнение тази стойност при останалите компании е 76,6%

За да се разбере на какво се дължи разликата в качеството са изследвани 4 детерминанти, които влияят върху качеството. Това са работната среда (W), етичните стандарти (X), професионална компетентност (Y) и етични стандарти (Z).

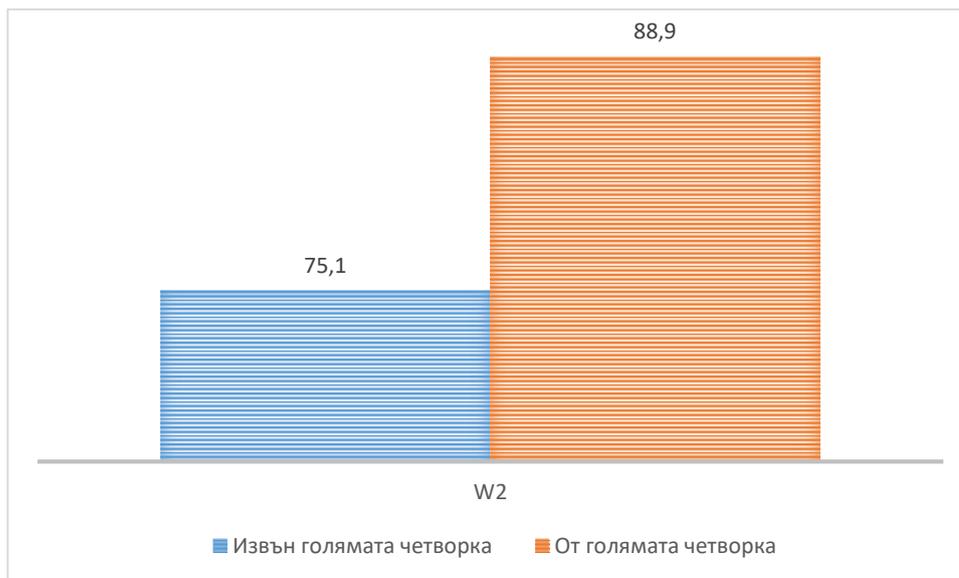
Детерминантата „**работна среда**“ е измерена чрез четири частни детерминанти: натоварване (W1), подкрепа от фирмата (W2), стрес (W3) и баланс между лично-професионалния живот (W4).

Статистическата проверка на хипотези доказва разлика само при подкрепата на ресурсите (W2) в полза на водещите одиторски компании. Така в тази детерминанта, частната детерминанта, която води до по-високо качество е подкрепата и ресурсите, предоставяни от фирмата. При останалите детерминанти, статистическа разлика не се открива и може да се приеме, че нивото им в двете групи е едно и също.

Таблица 28. Въпроси от анкетата за детерминанта „Работна среда“

W	Детерминанта „Работна среда“	Наличие на значима разлика
W1	Натоварване на работа	
W2	Подкрепа и ресурси за изпълнение на задачите като одитор	☑
W3	Стрес в рамките на одиторската дейност	
W4	Баланса си между личния и професионалния живот	

Фигура 49. Детерминанти, измерващи различно качество в двете групи компании в рамките на детерминантата „Работна среда“ (изразено в %)

При водещите одиторски компании средната стойност на подкрепа и ресурси възлиза на 88,9%.

Това означава, че почти всички одитори в тези компании се радват на най-високата подкрепа от страна на фирмата. При одиторите извън голямата четворка процентът е по-нисък (75,1%) но също е доста висок спрямо средната стойност.

Детерминантата „етични стандарти“ е измерена чрез четири частни детерминанти: спазване на професионалните стандарти (X1), етични дилеми (X2), конфиденциалност (X3) и обучения по етични проблеми (X4).

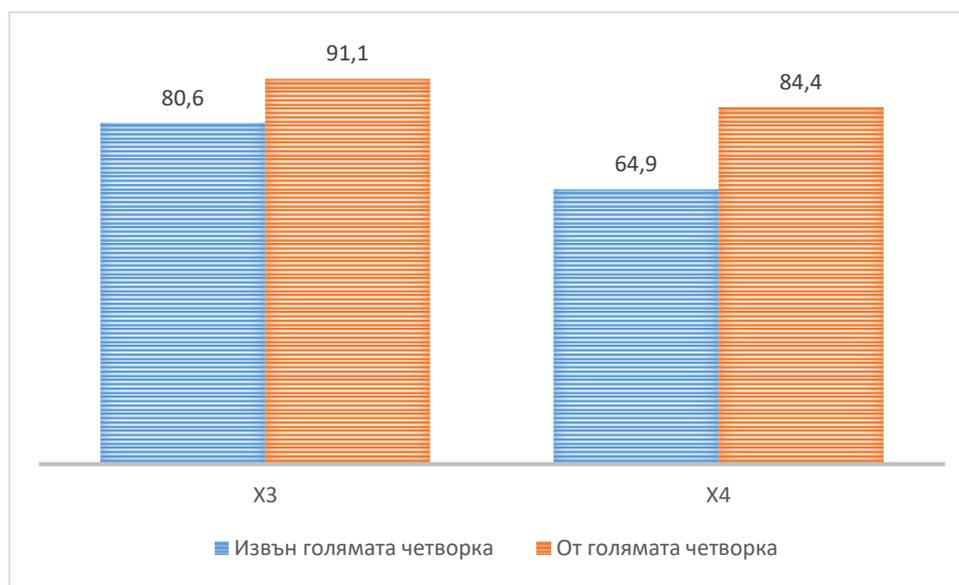
След приложение на статистическа проверка на хипотези се оказва, че при две от детерминантите има значима разлика между двете групи компании. Това са конфиденциалността на одиторите (X3) и честотата на провеждане на обучение/дискусии по етични въпроси (X4). Така в тази детерминанта, това са детерминантите които водят до значително по-високо качество на одит. При останалите детерминанти статистическа разлика не се открива и може да се приеме, че нивото им в двете групи е едно и също.

Таблица 29. Въпроси от анкетата за детерминанта „Етични стандарти“

X	Детерминанта „Етични стандарти“	Наличие на значима разлика
X1	Спазване на професионалните стандарти на одита	
X2	Честота на среща с етични дилеми в професионалната практика	

X3	Оценка за конфиденциалността на одиторите във фирмата	☑
X4	Честота на провеждане на обучения и/или дискусии по етични въпроси	☑

Фигура 50. Детерминанти, измерващи различно качество в двете групи компании в рамките на детерминантата „Етични стандарти“ (изразено в %)

При водещите одиторски компании средната стойност за конфиденциалността възлиза на (91,1%), докато при останалите компании тя е 80,6%, но също е доста висока. По отношение на честотата на провеждане на обучение/дискусии по етични въпроси средната оценка за голямата четворка възлиза на 84,4%, а на останалите одиторски компании 64,9%.

Детерминантата „**професионална компетентност**“ е измерена чрез следните четири частни детерминанти: теоретична подготовка (Y1), продължаващо обучение (Y2), професионална компетентност (Y3) и кариерно развитие (Y4).

След приложение на статистическа проверка на хипотези се оказва, че при три от детерминантите има значима разлика между двете групи компании. Това са теоретичната подготовка (Y1), професионалната компетентност (Y3) и кариерното развитие (Y4). При теоретичната подготовка (Y1) и професионалната компетентност (Y3) разликата е в полза на останалите компании, което може да се дължи на по-персонализиран подход към теоретично обучение и изпълнение на по-широк кръг от задачи при одиторите извън четворката. Тези детерминанти не може да се каже категорично дали имат ключово

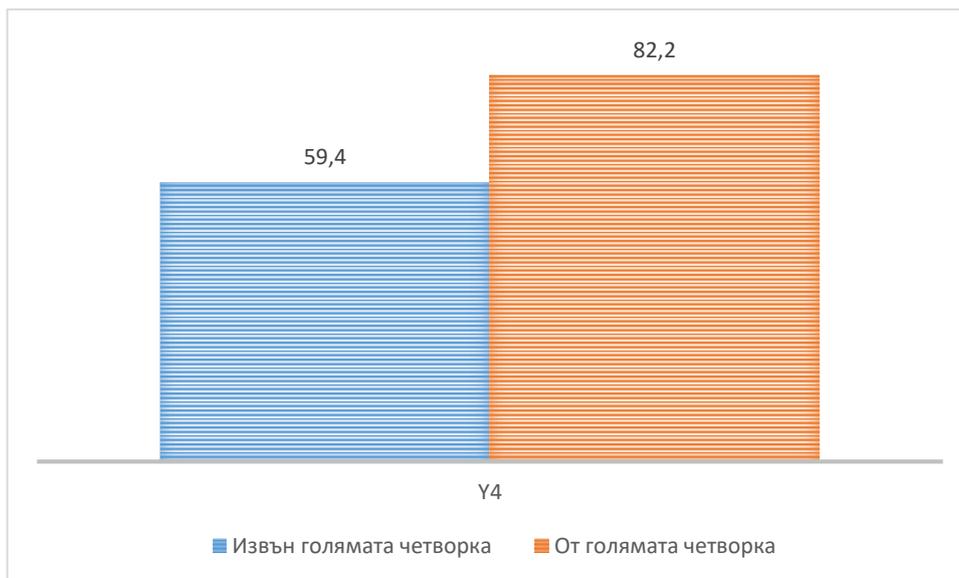
влияние върху одита, тъй като и без тях одита на голямата четворка остава значително по-висок от на останалите компании. Така детерминантата, която води до значително по-високо качество на одит в полза на четворката е кариерно развитие (Y4). При продължаващото обучение (Y2) статистическа разлика не се открива и може да се приеме, че нивото му в двете групи е едно и също.

Таблица 30. Въпроси от анкетата за детерминанта „Професионална компетентност“

Y	Детерминанта „Професионална компетентност“	Наличие на значима разлика
Y1	Теоретична подготовка в областта на одита	☑
Y2	Продължаващо обучение и развитие на уменията	
Y3	Професионална компетентност в областта на одита	☑
Y4	Възможности за кариерно развитие и напредък	☑

Оценката, която одиторите от голямата четворка дават на кариерното развитие (Y4) е 82,2%, докато при останалите одитори тя е 59,4%. Това означава, че възможностите за израстване в голямата четворка са значително по-високи и това допринася благоприятно за качеството на одит.

Фигура 51. Детерминанти, измерващи различно качество в двете групи компании в рамките на детерминантата „Професионална компетентност“ (изразено в %)

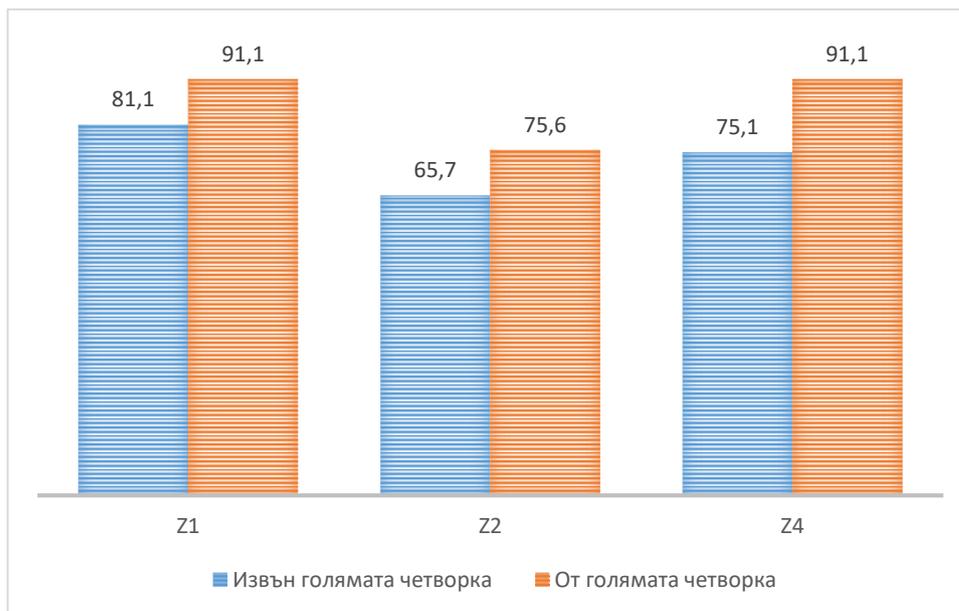
Детерминантата „Независимост на одиторите“ е измерена чрез следните четири частни детерминанти: независимост (Z1), конфликт на интереси (Z2), оценка на подкрепата на фирмата (Z3) и политиките за независимост (Z4).

След приложение на статистическа проверка на хипотези се оказва, че при три от детерминантите има значима разлика между двете групи компании. Това са независимостта на одиторите (Z1), конфликт на интереси (Z2) и политиките за независимост (Z4). Това са детерминантите, които водят до значително по-високо качество на одит. При останалите, статистическа разлика не се открива и може да се приеме, че нивото им в двете групи е едно и също.

Таблица 31. Въпроси от анкетата за детерминанта „Независимост на одиторите “

Z	Детерминанта „Независимост на одиторите“	Наличие на значима разлика
Z1	Независимостта на одиторите	✓
Z2	Конфликт на интереси в работата	✓
Z3	Подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите	
Z4	Политики и процедури, които подкрепят независимостта на одиторите	✓

Фигура 52. Детерминанти, измерващи различно качество в двете групи компании в рамките на детерминантата „Независимост на одиторите“ (изразено в %)

За независимостта на одиторите (Z1) и политиките за независимост (Z4), водещите одиторски компании дават един и същ процент 91,1%. Това означава, че почти всички одитори в тези компании са посочвали най-високата категория отговор. При одиторите извън четворката най-голяма оценка се дава на независимостта (Z1). Средната ѝ стойност възлиза на 81,8%, следвана (75,1%) от политиките за независимост (Z4). При голямата четворка оценения процент на конфликтите на интереси (Z2) възлиза на 75,6%, докато извън нея – 65,7%.

Таблица 32. Въпроси от анкетата за детерминанта „Работна среда арти“

Код	Детерминанта	Номен-клатура	Частна детерминанта	Разлика
W	„Работна среда“	w2	Подкрепа и ресурси за изпълнение на задачите като одитор	+13.8%
X	„Етични стандарти“	x3	Оценка за конфиденциалността на одиторите във фирмата	+10.5%
		x4	Честота на провеждане на обучения и/или дискусии по етични въпроси	+19.5%
Y	„Професионална компетентност“	y4	Възможности за кариерно развитие и напредък	+22.8%
Z	„Независимост на одиторите“	Z1	Независимостта на одиторите	+10.0%
		Z2	Конфликт на интереси в работата	+9.9%
		Z4	Политики и процедури, които подкрепят независимостта на одиторите	+16.0%

В обобщение може да се каже, че от общо 16 детерминанти съставляващи четирите общи детерминанти на качеството, 7 от тях (44%) оказват съществено влияние

върху качеството на одит по такъв начин, че то да бъде значимо по-високо при водещите компании. Това са ключовите детерминанти, които дават конкурентно предимство на водещите компании пред останалите компании в условията на българската конюнктура. Разбира се при други условия и в рамките на друга страна ключовите детерминанти могат да бъдат други. Затова анализа ни дава ценна информация на кои детерминанти компаниите извън четворката трябва да обърнат внимание, за да постигнат качеството на водещите компании.

Има две качества, които обаче са в полза на останалите компании. Те имат предимство пред качеството на одит на компаниите от голямата четворка, но тях не можем да наречем ключови, тъй като явно и без тях голямата четворка превъзхожда одита на останалите компании.

Останалите детерминанти, които не са ключови и при които няма разлика между голямата четворка и останалите компании, са важни фактори по принцип, но по тях компаниите от двете групи не се различават и те допринасят с едно и също ниво на качество на одит и за двете групи.

В колона „Разлика“ е изчислена разликата между средната оценка на одиторите от голямата четворка и на колегите им извън нея. Тя показва, къде разликата между двете групи компании е най-голяма и ще означава, че компаниите извън четворката ще успеят да настигнат водещите одиторски компании най-трудно. Най-голяма е разликата при възможностите за кариерно развитие и напредък (Y1): +22,8% и при честотата на обучения/дискусии по етични въпроси: +19,5%. Най-малка е тя при честотата на сблъсък с конфликти на работно място (Z2): +9,9%, както и независимостта на одиторите (Z1): +10%, и конфиденциалността (X3): +10,5% на одиторите.

Трябва да се подчертае, че тези разлики показват само къде ножицата между двата вида компании е разтворена най-широко, но не може да каже, коя детерминанта има най-голямо влияние върху качеството.

За да се измери това количествено е необходима по-детайлна информация и друга структура на въпросите от анкетата, което може да бъде ново поле за бъдещи изследвания.

Глава 3: Външна оценка чрез инспекциите за гарантиране качеството на дейността на регистрираните одитори

3.1 Анализ на оценките на качеството на одиторските услуги

В отговор на изискванията на Директива 2006/43/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 17 май 2006 г. относно задължителния одит на годишните счетоводни отчети и консолидираните счетоводни отчети през 2008 г., с промени в Закона за независимия финансов одит, е създадена Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори. Комисията носи крайната отговорност за надзора върху системата за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори (Чл. 71. (1), т.4). Със създаването ѝ процесът по гарантиране на качеството се трансформира от саморегулираща се дейност в независима външна дейност. КПНРО извършва инспекции за гарантиране на качеството, разследвания по жалби и сигнали, като може и да се самосезира, прилага "надзорни мерки", дава ход на производства за търсене на административнонаказателна отговорност и извършва проверки за спазване на нормативните изисквания при упражняването от ИДЕС функции.

В контекста на поставената в настоящото изследване цел, би представлявало интерес да се проследи дали оценките на регистрираните одитори, давани от КПНРО в резултат на инспекционната дейност, съответстват на оценките на анкетираните лица. Доколкото обхвата на КПНРО включва най-вече оценка качеството на работа на регистрирани одитори, осъществявали ангажименти за одит на предприятия от обществен интерес (ПОИ), то пълнотата на изследване изисква и представяне, респективно съпоставка на резултатите от проверки на Съвета за контрол на качеството на одиторските услуги към ИДЕС.

Комисията дава оценка на качеството на професионалната дейност на инспектирания регистриран одитор въз основа на доклада на инспекционния екип, ведно със събраните при инспекцията доказателства, както и представеното от одитора становище, респективно, заключението на инспекционния екип. Оценката на качеството на професионалната дейност на инспектирания регистриран одитор може да бъде :

1. Оценка „А“ – професионалната дейност на регистрирания одитор е в съответствие със съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и със законите

изисквания, като не произтича необходимост от непосредствени подобрения на одиторската практика;

2. Оценка „Б“ – в професионалната дейност на регистрирания одитор са налице отделни пропуски и несъответствия спрямо съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и законовите изисквания, като има необходимост от частични подобрения на одиторската практика;

3. Оценка „В“ – в професионалната дейност на регистрирания одитор са налице системни пропуски и несъответствия спрямо съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и законовите изисквания, като има необходимост от цялостно подобряване на одиторската практика.

4. Оценка „Г“ – професионалната дейност на регистрирания одитор не е в съответствие спрямо съществените аспекти на изискванията на одиторските стандарти и законовите изисквания, което поставя под съмнение продължаването на дейността.

Информация за обсъжданите въпроси и приетите решения от комисията по години, в това число и за дадените оценки за професионалната дейност на регистрираните одитори, се представя на сайта на Комисията и се отразява в регистъра по чл.20 от ЗНФО за всяко лице. Тази информация е важна и за клиентите на регистрираните одитори, които би следвало да отчетат дадената оценка за качеството на одиторската практика при избора си на одитор. При предприятията от обществен интерес Одитният комитет отговаря за процедурата за подбор на регистрирания одитор и препоръчва назначаването му като преценява независимостта, възможността да изпълни одитния ангажимент по качествен начин и целесъобразността на предоставянето на услуги извън одита и при тази преценка външната оценка на качеството на одиторската работа е от съществено значение.

В допълнение към анкетното проучване, в този раздел се представя задълбочен анализ на оценките, поставени от Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО) за периода 2021–2024 г., като по-голяма част от анализиранияте данни са ограничени до 2023 година, тъй като годишният отчет за 2024 г. все още не е публикуван. Този анализ се основава на официални доклади и инспекции, проведени от

регулаторния орган, и предоставя цялостен поглед върху състоянието на одиторските услуги в България.

Резултатите от инспекциите на КПНРО дават възможност да се идентифицират устойчиви модели на развитие в качеството на одита, както и основните предизвикателства, пред които са изправени одиторските дружества.

В табл.33 са представени резултатите от дадените от Комисията оценки на качеството на инспектираните одиторски практики за периода 2021 – 2023 год.:

Таблица 33

Резултати от оценки на качеството от КПНРО – 2021-2023 г.

Година ⁶	Общ брой комплексни оценки	Оценка „А“ / брой/	Оценка „Б“ / брой/	Оценка „В“ / брой/	Оценка „Г“ / брой/
2021	41	18	14	7	2
2022	35	21	11	3	0
2023	59 ⁷	34	20	4	1

Източник: Данните са извлечени от Годишните отчети за дейността на КПНРО за 2021, 2022 и 2023 г.⁸

Интерес представлява характера на установените пропуски и несъответствия в дейността на инспектираните регистрирани одитори. (Табл. 34) Прави впечатление, че и в трите изследвани периоди с най-голям относителен дял е неспазването на законови изисквания, в това число МОС, като през 2023 година е налице нарастване с 33 процентни пункта спрямо 2022 г. и с 50 процентни пункта спрямо 2021 г. Всички останали констатирани видове нарушения показват спад през 2023 г.

По специално внимание заслужават несъответствията, свързани с изграждането и функционирането на системите за управление на качеството и в частност пропуските във

⁶ Данни за 2024 г. не са представени, тъй като все още не е публикуван Годишния отчет на Комисията за тази година

⁷ Изпълнените пълни инспекции за 2023 г. са 60, но една от инспекциите е приключена без оценка на качеството на одиторската практика във връзка с отказ от съдействие от страна на проверявания одитор

⁸ Достъпно на <https://www.cposa.bg/index.php/2012-10-31-13-58-13/2012-10-31-14-00-19>

фирмените методологии – през 2023 г. е налице спад с 35 процентни пункта спрямо 2022 г.

Табл. 34

Установени пропуски и несъответствия в дейността на инспектираните регистрирани одитори – 2021-2023 г.

Вид нарушение	2023	2022	2021
законови изисквания	69%	52%	46%
методология	20%	31%	25%
текущо наблюдение и преглед на контрол на качеството	4%	9%	12%
етика и независимост	2%	4%	6%
приемане и продължаване на ангажименти	0%	0%	6%
други	5%	4%	5%

Източник: Данните са извлечени от Годишния отчет за дейността на КПНРО за 2023 г.

Анализът позволява да се направи сравнителна оценка между различните категории одиторски компании – **Big 4**, фирмите, част от международни мрежи, и независимите дружества. За да се направи сравнителен анализ между отделните групи е използван относителен дял на съответните оценки. Резултатите от анализа в синтезиран вид могат да бъдат представени така:

Табл. 35

Относителен дял на дадените оценки по групи одиторски компании

Година	Група	Оценка 'А' (%)	Оценка 'Б' (%)	Оценка 'В' (%)	Оценка 'Г' (%)
2022	Big 4	100%	0%	0%	0%
	Международни мрежи	85%	15%	0%	0%
	Независими дружества	50%	30%	15%	5%
2023	Big 4	100%	0%	0%	0%
	Международни мрежи	87%	13%	0%	0%
	Независими дружества	55%	28%	12%	5%
2024	Big 4	100%	0%	0%	0%
	Международни мрежи	90%	10%	0%	0%

Година	Група	Оценка 'А' (%)	Оценка 'Б' (%)	Оценка 'В' (%)	Оценка 'Г' (%)
	Независими дружества	60%	25%	10%	5%

Източник: Данните са извлечени от регистъра по чл.20 от ЗНФО

Представената информация позволява да се формулират следните изводи относно тенденциите в качеството на одиторската работа, в това число качеството на ангажиментите за одит:

- 1. Постепенно подобряване на качеството на одиторските услуги** – През изследвания период се наблюдава устойчива положителна тенденция в качеството на одита. Делът на фирмите, получили оценка "А", особено сред международните мрежи и независимите дружества, показва подобрение. Това се дължи на по-доброто адаптиране към регулаторните изисквания, инвестициите в обучения и внедряването на нови технологии.
- 2. Стабилно високи резултати за Big 4** – Голямата четворка (Big 4) продължава да поддържа 100% резултати в категория „А“, което демонстрира високата ефективност на техните вътрешни контролни механизми, стриктното прилагане на международните стандарти и инвестициите в дигитализацията на процесите.
- 3. Подобрене сред международните мрежи** – Компаниите, които са част от международни одиторски мрежи, показват нарастващ процент на най-високите оценки, като през 2024 г. достигат 90% в категория „А“. Това е резултат от засилените вътрешни обучения, приемането на глобални най-добри практики и по-стриктното прилагане на стандартите на МОС.
- 4. Предизвикателства за независимите одиторски дружества** – Въпреки известен напредък, независимите одитори продължават да изостават по качество. Докато през 2022 г. само 50% от тях са получили оценка „А“, през 2024 г. този процент се е повишил до 60%. Въпреки това, около 40% от независимите дружества все още се намират в по-ниските категории („Б“, „В“ и „Г“), което показва необходимост от по-стриктни контролни мерки и подкрепа от страна на регулаторите.

На основание чл.85, ал.3 от ЗНФО, Комисията е делегирала на ИДЕС функциите по контрола за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните

одитори по задължителния финансов одит и задължителните ангажименти за сигурност по устойчивостта, към предприятия, които не са от обществен интерес.

Основните функции на Съвета за контрол по качеството на одиторските услуги са осъществяването на текущо наблюдение, методологическо подпомагане, предоставяне на насоки и тълкувания, и контрол на качеството на професионалната дейност на членовете на ИДЕС чрез проверки. Съветът утвърждава ежегодно необходимите контрольори за осъществяването на дейността си, като контрольор може да бъде дипломиран експерт-счетоводител, който е определен с решение на СККОУ да участва в извършване на проверките и е преминал обучение за контрол на качеството на дейността на регистрираните одитори.

За периода 2021-2023 г. СККОУ е дал следните комплексни оценки за дейността на проверените одиторски практики:

Таблица 36
Резултати от оценки на качеството от СККОУ – 2021-2023 г.

Година	Общ брой комплексни оценки	Оценка „А“ / брой/	Оценка „Б“ / брой/	Оценка „В“ / брой/	Оценка „Г“ / брой/
2021	84	69	12	2	1
2022	51	39	10	2	0
2023	137	107	23	4	3

Източник: Данните са извлечени от Годишните отчети за дейността на КПНРО за 2021, 2022 и 2023 г.

Прави впечатление, че общият брой комплексни оценки варира значително в отделните години. Причината е в изоставане на приемането на оценките от страна на Съвета и приемане на преписки от инспекции, които са прехвърлени от предходна година. Причините се свързват с промените в нормативната база и ефектите от пандемията Ковид-19.

3.2. Съпоставка на констатираните от КПНРО и СККОУ пропуски и дадените оценки

При липсата на по-подробна публично достъпна информация относно констатациите от осъществени проверки на СККОУ към ИДЕС, може да се анализира

информацията за 2023 г., представена в Отчета за дейността на КПНРО за същата година. Характерът на установените пропуски и несъответствия в дейността на проверените от СККОУ регистрирани одитори е свързан в най-голяма степен с непълнота на осъществените при ангажименти за одит процедури за оценка на риска и получаване на одиторски доказателства, както и с документиране на заключенията, основанията за оттегляне

Таблица 37

Установени от КПНРО и СККОУ пропуски и несъответствия при осъществени инспекции през 2003 г.

КПНРО	СККОУ
законови изисквания	оценка на риска и изпълнение на допълнителни процедури в отговор на оценените рискове
методология	липса на идентифициращи характеристики на тестваните обекти при тестове по същество и тестове на контроли
текущо наблюдение и преглед на контрол на качеството	пропуски по отношение формата на издаваните одиторски доклади
етика и независимост	процедури за проверка адекватност на оповестяванията и сделките със свързани лица
приемане и продължаване на ангажименти	документиране основания за оттегляне от поет одиторски ангажимент
други	недокументиране на процедури по извършване на промяна на одиторска документация след окончателно окомплектоване на одиторското досие

Източник: Данните са извлечени от Годишния отчет за дейността на КПНРО за 2023 г.

В основните пропуски, констатирани от СККОУ липсват такива, свързани с контрола на качество на ниво одитор. Прилагането на нови стандарти принципно винаги крие рискове от пропуски в началния етап, непосредствено след въвеждането им. В съответствие с измененията, произтичащи от въвеждането на нови стандарти за качеството на одиторските ангажименти (МСУК 1 и МСУК 2), до 15 декември 2022 г. одиторите трябваше да разработят и внедрят системи за управление на качеството. Липсата на констатации в тази връзка от проверките на СККОУ предполага, че фокусът на внимание не е бил насочен към внедряването на системите за управление на качеството, което може да бъде аргументирано и с кратките срокове. Все пак, важноста на темата изисква проверка за съответствие с изискванията, дори и без санкциониране на

регистрираните одитори, които не са успели да трансформират системите си за контрол на качеството в системи за управление на качеството.

Въпреки че и КПНРО и СККОУ работят по едни и същи Правила за извършване на инспекции за гарантиране качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори, техните оценки се различават значително.

Съпоставката на дадените оценки показва, че най-голямото различие през 2021 г. е при дадените оценки „А“ – 82% от СККОУ срещу едва 44% от КПНРО. Разликите в оценки „Б“, „В“ и „Г“, също са чувствителни, но логично са с обратен знак.

Фигура 53

Сравнителни данни относно дадените от КПНРО и СККОУ оценки през 2021 г.

Източник: Графиката е изготвена от автора въз основа на данни от Отчет на КПНРО за 2021 г.

През следващия отчетен период има известно смекчаване на различията в оценките, но тенденциите се запазват.

Фигура 54

Сравнителни данни относно дадените от КПНРО и СККОУ оценки през 2022 г.

Източник: Графиката е изготвена от автора въз основа на данни от Отчет на КПНРО за 2022 г.

Оценките от извършени през 2023 г. инспекции и проверки затвърждават различията, като най-значими са те при оценки „А“ и „Б“, възприемани като положителни оценки. По-високият дял на оценки „А“ от СККОУ се компенсира от по-високия дял на оценки „Б“, дадени от КПНРО.

Фигура 55

Сравнителни данни относно дадените от КПНРО и СККОУ оценки през 2023 г.

Източник: Графиката е изготвена от автора въз основа на данни от Отчет на КПНРО за 2023 г.

При анализа на възможните причини за разликата в оценките трябва да се изходи от характеристиките и позициите на двата органа. КПНРО и СККОУ са представители на две системи за регулиране качеството на одиторската работа. В исторически план саморегулирането възниква първо чрез осъществяването на партньорски проверки, които се определят като оценка на професионалната работа от други, работещи в същата област и притежаващи подобни компетенции. Чрез партньорските проверки се цели да се потвърди, че одиторските компании действат в съответствие с високи стандарти като същевременно се дава възможност за повишаване ефикасността на одиторската работа. Замяната (или допълването) на системата за саморегулиране със система за публичен надзор не е просто еволюционен процес, а е резултат на разрива на очакванията за качество на одиторската работа след множеството скандали и фалити, в които бяха въввлечени и големи одиторски компании.

Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори в България е създадена през 2008 г. като независим колегиален орган. Осъществяваните от нея инспекции и проверките на СККОУ имат една и съща цел – 1) потвърждаване дали одиторите са разработили подходящи политики и процедури за управление на качеството и 2) оценка на качеството на осъществените ангажименти. Прилагането на общи правила при осъществяването на инспекции и проверки предполага близост на крайните оценки и при по-значими различия в оценките, както показват данните, следва да се търсят обясненията и възможните фактори, които влияят на тези различия. Факторите, които могат да оказват влияние на оценките са:

- степента на независимост,
- компетентност,
- приложими процедури за подбор на регистрирани одитори, подлежащи на контрол на качеството и
- ресурсна обезпеченост

Независимостта е безспорно по-голяма при публичния надзор в сравнение с партньорските проверки, осъществявани от контрольори, които са действащи одитори и в различни периоди от време могат да бъдат като контролиращи, така и контролирани. Доказана е положителната връзка на независимостта с качеството и в този смисъл е валидно допускането, че по-голямата независимост рефлектира върху по-точни оценки на качеството на одиторската работа. Партньорските проверки по принцип крият по-голям риск, свързан с пробиви в независимостта, който се засилва в страни с относително

малък състав на професионалната гилдия, от която се излъчват контрольорите. Факторът предишна или текуща обвързаност с работа в одиторска фирма (естествено различна от проверяваната), който по отношение на компетентността има положителен ефект, във връзка с независимостта има негативно влияние. Именно независимостта покачва съществено обективността и доверието в оценките, дадени от КПНРО.

Компетентността също е важен фактор, на който в литературата се отделя значително място. Ефектът на притежаваните компетенции върху валидността на дадените оценки в процес на контрол на качеството е неоспорим. Тук априори може да се предположи, че компетентността при партньорските проверки е по-висока в сравнение с публичния надзор, което би дало предимство във валидността на оценките на СККОУ. За да се направи такова заключение, обаче, е необходимо да се анализират компетенциите на инспекторите от надзорния орган. В страни, където голям процент от инспекторите са с дългогодишен опит в одита може да се очаква, че те ще пренесат този опит и ще бъдат в състояние да разкрият по-бързо пропуски в работата на инспектираните одитори. Скорошно изследване (Ashoghi O., Aydin and Hoitash, R. and Hoitash, U., 2025) показва, че над 90% от базираните в САЩ инспектори са имали опит в работата в одиторски фирми, преди да се присъединят към PCAOB. Сред тези с опит в одиторската фирма, над 85% са имали опит в одитирането със средно шест годишна продължителност. Проучвайки информация от LinkedIn и данни от Revelio Labs, авторите установяват, че 94% от наеманията произхождат от Големите 4, Грант Торнтън и RSM. Тяхното наблюдение е, че по-голямата част от директно наетите лица са бивши мениджъри или висши мениджъри в одиторски фирми (80%), като много малко са партньори (2%) или сътрудници (4,4%). Тази картина е доста по-различна в сравнение с предишния опит на инспекторите в КПНРО. Надзорният орган в България очертава необходимите компетентности на инспекторите и на директор на дирекция „Надзорна дейност“ чрез приета през 2017 г. Рамка на компетентностите на инспекторите в комисията за публичен надзор над регистрираните одитори и там професионалния опит в областта на счетоводството, финансовото отчитане или одита или дейности, свързани с одита, е посочен като изискване. Направената съпоставка е само с цел обосноваване на фактора професионална компетентност на инспекторите и интерпретацията на неговото възможно влияние върху валидността на оценките. При това, обаче, не бива да се забравя, че от значение е не само предишния опит, но и придобития такъв, още повече, че компетентностите на инспекторите, необходими за осъществяване на контрол на

качеството не са идентични с компетентностите на одиторите, макар и последните да са предимство.

Приложимите процедури за подбор на регистрирани одитори, подлежащи на контрол на качеството, са важен фактор, който би могъл да окаже влияние на валидността на дадените оценки за качеството на работата на регистрираните одитори, ако те са различни за КПНРО и СККОУ. В случая и надзорният орган и Съвета към ИДЕС прилагат рисков базирен подход и не се очаква този фактор да обяснява различията в оценките.

Ресурсната обезпеченост на контрола по качество е от изключително значение за обосноваването на дадените оценки. Тук инспекторите от КПНРО имат значителен превес и аргументите са, че те:

- разполагат с подробна методология;
- прилагат адаптиран за целите на инспекционната дейност софтуер;
- работят на пълен работен ден, за разлика от контрольорите, които съвместяват тази дейност с одиторските задачи, които изпълняват;
- получават по-продължително и систематично обучение ;
- могат да разчитат на подкрепата на методолози, юристи и колеги.

Анализът на констатираните пропуски и несъответствия позволява формулирането на някои ключови проблеми и области за подобрене:

- **Документация на одиторските процедури** – Липсата на детайлно документиране на процесите остава често срещан проблем в независимите дружества.
- **Професионален скептицизъм** – В някои случаи одиторите не прилагат достатъчно критичен подход при анализирането на финансовите отчети.
- **Оценка на риска** – Наблюдават се случаи, в които рискът от финансови измами или грешки не се оценява адекватно.
- **Недостатъчна интеграция на технологиите** – Внедряването на автоматизирани инструменти за анализ и блокчейн технологии е неравномерно, като малките фирми срещат затруднения при адаптирането им.
- **Необходимост от по-строг регулаторен надзор** – Въпреки общото подобрене в качеството на одита, инспекциите на КПНРО показват, че

някои фирми продължават да имат съществени слабости. Това подчертава нуждата от допълнителен регулаторен контрол, особено за независимите дружества.

Докладите на КПНРО, които в съответствие с принципа за прозрачност са публично достъпни, представляват ключов инструмент за оценка на състоянието на одиторската практика в България и служат като ориентир за регулаторните органи, професионалните организации и практикуващите одитори при формулирането на стратегии за повишаване на качеството на услугите.

3.3. Сравнителен анализ на субективните възприятия на одиторите с обективните констатации от регулаторните инспекции

Настоящият сравнителен анализ цели да съпостави резултатите от анкетното проучване, проведено сред одитори, и оценките на качеството на одита, предоставени в докладите на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО). Чрез комбинирането на тези два източника на данни се осигурява по-широк поглед върху реалното състояние на одиторските услуги в България, като се анализират основните фактори, които формират качеството на одита.

Основни изводи от анкетата

1. **Одиторската независимост** – Посочена е като критично важна, но **19%** от респондентите изразяват притеснение относно влиянието на клиентите върху процеса на одитиране, а **20%** често се сблъскват с конфликт на интереси в работата си.
2. **Професионалната компетентност** – Високо оценена, като **41%** от анкетираните постоянно се обучават и развиват, а от тях **78,8%** смятат, че имат високо ниво на опит и знания.
3. **Работната среда и натовареността** – Възприемат се като сериозно предизвикателство, особено в независимите одиторски фирми. **46,8%** от анкетираните съобщават за често натоварване, а **34,2%** изпитват трудности в управлението на ресурсите.

4. **Етичните стандарти** – Определени са като съществен фактор за качеството на одита. Въпреки това, **1,3%** от анкетираните считат, че в сектора има пропуски в спазването на етичните стандарти.

Въпреки че Комисията няма изрична цел да изследва конкретни детерминанти на качеството, това практически се реализира в хода на извършваните инспекции чрез оценка на Системите за управление на качеството.

Най-общите изводи, изведени от публикуваните отчети включват:

1. **Одиторите от международните мрежи и Big 4** демонстрират висока степен на съответствие с международните одиторски стандарти и ефективност на вътрешния контрол.
2. **Предизвикателства за независимите фирми** – Те продължават да срещат трудности при внедряването на нови технологии и ефективното документиране на процедурите.
3. **Регулаторен натиск и административни изисквания** – Засиленият контрол е довел до подобрене в качеството, но част от по-малките одиторски компании го възприемат като административна тежест.

Табл. ....

Съпоставяне на резултатите

Фактор	Анкетно проучване	Доклади на КПНРО
Работни условия	46,8% от анкетираните одитори съобщават за често натоварване, а 34,2% трудности в управлението на ресурсите.	Докладите отчитат проблеми с човешките ресурси в по-малките фирми.
Етични стандарти	1,3% от анкетираните считат, че в сектора има пропуски в спазването на етичните стандарти	КПНРО отбелязва малък брой установени нарушения, но подчертава нуждата от по-стриктен контрол
Професионална компетентност	41% от анкетираните постоянно се обучават и развиват, а от тях 78,8% смятат, че имат високо ниво на опит и знания.	Високи резултати при Big 4 и международни мрежи
Независимост	19% от анкетираните посочват средно ниво на независимостта на одиторите във	Ниска степен на нарушения, но продължават да се

Фактор	Анкетно проучване	Доклади на КПНРО
	фирмата, а от тях често се сблъскват с конфликт на интереси в работата си 20%.	наблюдават случаи на зависимост

*Резултатите от анкетното проучване са на база на всички респонденти

1. **Консенсус относно основните детерминанти** – И анкетата, и докладите на КПНРО потвърждават, че независимостта, професионалната компетентност, работните условия и етичните стандарти са ключови фактори за качеството на одита.
2. **Разлика в перспективите** – Докато КПНРО оценява качеството чрез обективни проверки, анкетата отразява субективните възприятия на практикуващите одитори.
3. **Натиск върху независимите дружества** – Те срещат по-големи предизвикателства, свързани с човешките ресурси, документирането и адаптацията към новите регулации.

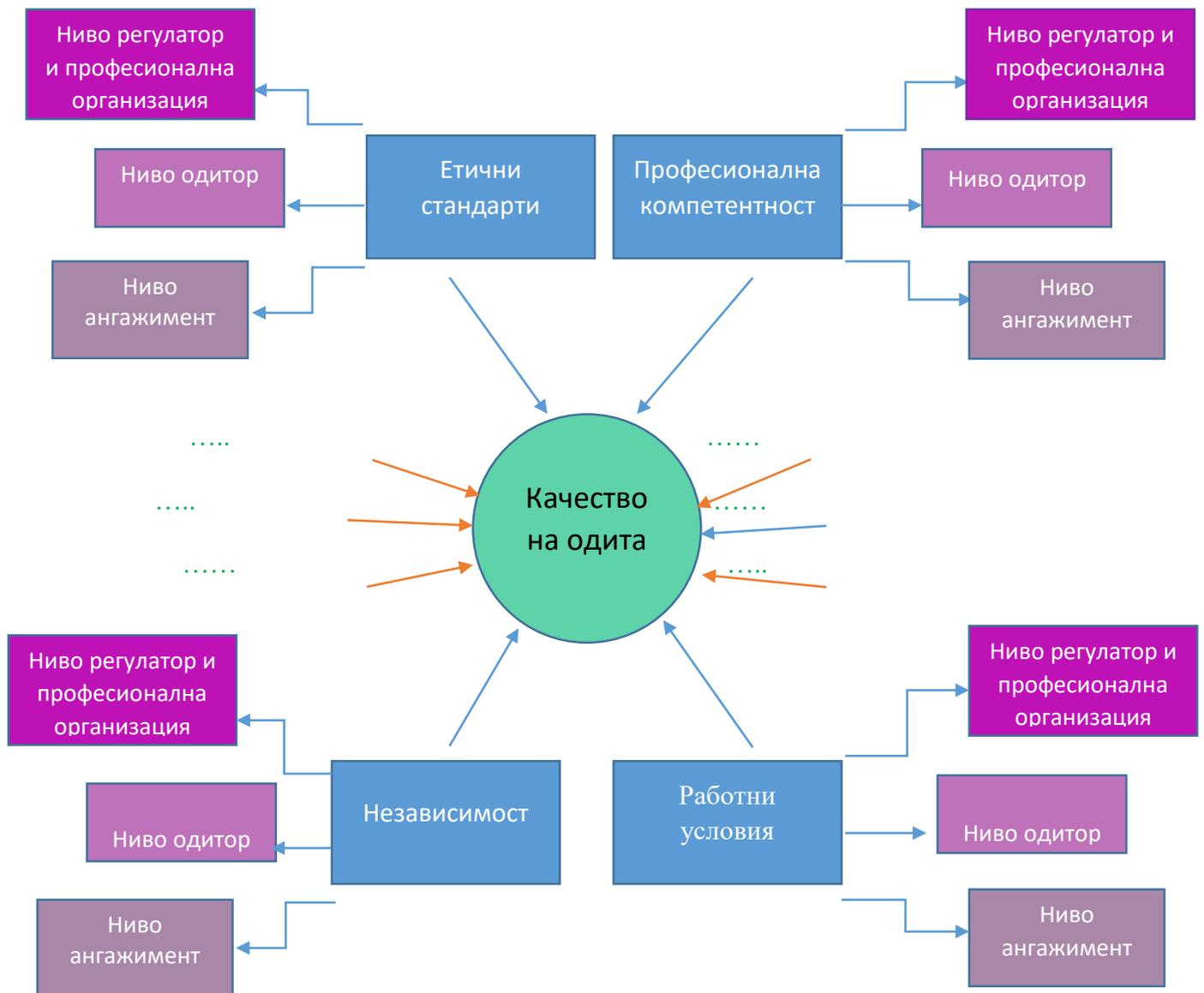
Сравнителният анализ разкрива, че съществуват както съвпадения, така и разлики между възприятията на практикуващите одитори и оценките на регулаторните органи. Докато КПНРО отчита устойчиво подобрене в качеството на одита, особено в международните мрежи, анкетата подчертава предизвикателствата, пред които са изправени по-малките фирми. В бъдеще намирането на баланс между регулаторните изисквания и практическите предизвикателства ще бъде ключово за подобряване на качеството на одиторските услуги в България.

3.4. Концептуален модел за постигане качество на одита

Резултатите от изследването позволяват разработването на модел, който да описва връзките между изследваните детерминанти и качеството на одита с различните нива на възможно въздействие – ниво ангажимент, одитор и регулатор/професионална организация.

Фигура 56

Фактори на околната среда

Фактори на околната среда

Източник: разработено от автора

Предложеният модел за оценка качеството на одитите на база определени детерминанти има за цел да покаже връзките между качеството на одита като зависима променлива и определени независими променливи.

Макар и с известна условност, може да се сложи знак за равенство между качеството и ефективността на одита. Причината е, че ефективността се свързва с постигането на резултати, които съответстват на поставените цели. Изразяването на мнение за вярното и честно представяне на информацията във финансовите отчети дава възможност на заинтересованите лица да вземат обосновани решения за своето поведение. Ако, обаче, изразеното от одитора мнение е неадекватно, то това безспорно ще повлияе негативно на реакциите на потребителите на информация от финансовите отчети. В този смисъл е важно да се изследват онези детерминанти, които могат да повлияят на постигането на целта, а следователно и на качеството на независимия финансов одит. За заинтересованите лица е важно качеството на конкретния ангажимент и по тази причина често извън фокуса на внимание остава необходимостта да се постига адекватно качество на работата на цялата одиторска практика. Вероятността да се постигне високо качество на работата на одитора при отделен ангажимент е по-голяма, ако одиторската практика е приложила подходящи политики и мерки за управление на качеството. В допълнение, ефективният публичен надзор над регистрираните одитори чрез упражнявания контрол за качество може да повлияе на съществени детерминанти на качеството. Тези три нива – **отговорен одитор на отделен ангажимент, одиторска практика и регулатор/професионална организация** имат своето специфично въздействие върху детерминантите на качество като са обединени в целта да съдействат за постигане на по-високо качество.

1. Етични стандарти

Етичният кодекс на професионалните счетоводители определя пет фундаментални принципа на етиката, сред които почтеност, обективност, конфиденциалност.

Принципът на обективност изисква одиторите да не компрометират своите преценки поради пристрастност, конфликт на интереси или неправомерно влияние от страна на лица, организации, технологии или други фактори.⁹

На ниво ангажимент екипът трябва да действа с почтеност и честност по отношение на всички разглеждани въпроси. Рискове могат да възникнат най-вече при потвърждаване на оценки на ръководството, в това число и приблизителни счетоводни оценки. Отправна точка следва да бъде защита на публичния интерес.

Регистрираният одитор трябва да достига до професионални разсъждения и заключения без да бъде повлиян от конфликти на интереси, субективизъм или от нежелани действия на други лица. Конфликт на интереси може да възникне в случай на участие в пряк бизнес с клиент или участие в дейности, осъществявани съвместно с конкурент на клиента, както и в случай, че предоставя услуги за клиенти, чиито интереси са в противоречие.

На ниво ангажимент одиторът, който е отговорен за одита, следи за спазването на принципите за почтеност, обективност и конфиденциалност от страна на членовете на екипа по ангажимента, като и самият той следва стриктно да се придържа към тези принципи. Подходяща мярка за противодействие на рисковете, свързани с почтеност, обективност и конфликт на интереси, може да бъде подписването на декларации за липса на конфликт на интереси и конфиденциалност от страна на членовете на одитния екип.

На ниво одиторско дружество (или самостоятелно практикуващ одитор) е необходимо да бъдат адресирани конкретни въпроси, свързани с фундаменталните етични принципи, в системата за управление на качеството. Ръководството има основна роля в утвърждаване на “тон на върха“, който да създава среда, недопускаща накърняване на обществения интерес и качеството на одита. Финансовият одит е бизнес дейност, но постигането на определени бизнес цели не трябва да е за сметка на качеството. В практически план, неизчерпателно, това може да включва:

- разработване и прилагане на политики за вземане на решение относно приемането на нов ангажимент или продължаване на съществуващ – преценка дали могат да

---

⁹ Ръководство по международен етичен кодекс за професионални счетоводители, издание 2023 на International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA), Общи положения 110.1 П1

бъдат спазени етичните изисквания, включително адекватност на наличните ресурси за качествено изпълнение на ангажимента;

- предвиждане на обучение за разпознаване на етични дилеми в практиката;
- разработване на информационна инфраструктура, която да подпомага одитните преценки. Рисковете тук са свързани с по-малките одиторски фирми, за които отделянето на ресурс за техническа подкрепа на одита може да се окаже предизвикателство.

На ниво регулатор и професионална организация

Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори и Института на дипломираните експерт-счетоводители по силата на вменените им от закона (Закон за независимия финансов одит и изразяване на сигурност по устойчивостта) функции, изпълняват цели, свързани с качеството на одита. Въпреки че обективността и честността са обвързани с ценностната система на отделния индивид, спазването на етичните норми е и въпрос на регламентиране и надзорният орган, както и професионалната организация подпомагат прилагането им. Съветът по професионална етика към ИДЕС текущо наблюдава, методологически подпомага, дава насоки и тълкувания, и контролира изпълнението на изискванията на Етичния кодекс от членовете на ИДЕС¹⁰. Системата за гарантиране на качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори включва извършването на инспекции от КПНРО за спазване на етичните норми, оценка за адекватност на политиката, процедурите и системата, които обхващат процеса, свързан с консултации относно етиката и обучението по етика. Рискът от неетично поведение всъщност е фундаментален и ако вероятността от неговото възникване е висока, то ефектът би бил изключително значим за цялостното професионално поведение на одитора и би поставил под съмнение качеството на всички ангажименти, осъществени от одиторското дружество.

2. Професионална компетентност

Качеството на одита *на ниво отделен ангажимент* е безспорно позитивно свързано с професионалната компетентност на екипа, одитора, отговорен за одита и лицето, осъществяващо преглед на качеството. Компетентността е качество, формирано от

---

¹⁰ Закон за независимия финансов одит и изразяване на сигурност по устойчивостта, чл.38, ал.5

подходящо образование, което включва широк аспект от знания и умения, придобиване на опит в сфери като счетоводство, финанси, контрол и одит, преминаване през специализирани програми за обучение и практически опит в областта на независимия финансов одит. Основният риск на ниво ангажимент е свързан с включване в екипите на лица с недостатъчна професионална компетентност и непопълване на състава с лица, притежаващи специални компетентности, когато такива се изискват, както и „икономия“ от наемането на експерти.

На ниво одиторско дружество (или самостоятелно практикуващ одитор) професионалната компетентност като детерминанта на качеството следва да се разглежда през призмата на прилаганите политики в два аспекта:

- като политики, осигуряващи последователно изпълнение на качествени ангажименти;
- като политики, осигуряващи последователно изпълнение на дейности във връзка с функционирането на системата за управление на качеството .

Важно е тези политики да включват конкретни мерки като наличие на разписани процедури за наемане на персонал и изисквания към кандидатите, развиване на компетентности, поддържащо и продължаващо професионално развитие, атестиране и оценка на персонала, система от стимули и поощрения, както и лишаване от такива и санкциониране.

Основен рисков фактор е в условията на дефицит на подготвени кадри и спад в интереса към придобиване на правоспособност на регистриран одитор да се наемат лица, които не покриват изискванията за професионална квалификация и не са мотивирани да се развиват професионално.

Въпреки че професионалната компетентност се асоциира в най-голяма степен с човешките ресурси не трябва да се пропускат и възможността за разработване, внедряване и поддържане на интелектуални ресурси, включващи писмени методологии, въпросници, стандартизирани работни документи и достъп до различни информационни източници. Интелектуалните ресурси могат да подпомогнат постигането на по-високо качество на одиторските услуги, предлагани от дадено одиторско дружество, но ключова детерминанта остава професионалната компетентност.

На ниво регулатор и професионална организация се търси получаването на доказателства при осъществяваните инспекции и проверки на системите за управление на качеството относно различните аспекти на професионалната компетентност. Включват се процедури като:

- разбиране и оценка на политиките и процедурите на одиторското предприятие, свързани с одит персонала;
- преглед на процедурите по определяне на персонала за всеки одитен екип;
- преценка дали структурата на персонала е подходяща за одиторското предприятие;
- оценка на рамката, установена от одиторското предприятие, за определяне на компетенциите, изисквани от одит персонала на всички нива, в това число и на новоназначени служители;
- преглед как одиторското предприятие оценява до каква степен служителите са показали квалификацията, която е необходима за сегашната им позиция, и такава, необходима за преминаване към по- висок ранг;
- оценка на:
  - а) въведени критерии за определянето на подходящ персонал за одитни ангажименти - отраслова специализация, изисквания за специфични знания, практически опит, умение да се прилага професионална преценка, и т.н. ;
  - б) включването на качеството на работа като елемент на процеса по оценяване на персонала;
  - в) как одиторското предприятие подпомага одит-персонала да развие необходимите компетенции за повишения, вкл. обвързаността на политиките за кариерно развитие на одиторското предприятие с процеса по определяне на целите и качеството.
  - г) въведените контроли за спазване изискванията за обучение на съдружници и наети регистрирани одитори - минималните часове съгласно Закона за независимия финансов одит и изразяване на сигурност по устойчивостта и Правилник за продължаващо професионално развитие на дипломираните експерт-счетоводители и регистрираните одитори.

3. Независимост

Без да се подценяват останалите детерминанти на качеството, трябва да се подчертае, че независимостта е ключова детерминанта, тъй като тя е определяща както за реалното, действително предоставяно качество на одиторските услуги, така и за възприеманото от заинтересованите лица качество. Това е и причината тя да се разглежда като самостоятелна детерминанта на качеството, въпреки че е тясно свързана с принципите за обективност и почтеност. Независимостта в поведението е по-лесна за изследване и потвърждаване от независимостта на мнението на одитора. Това е така, тъй като независимостта в поведението се свързва с отсъствието или наличието на „факти и обстоятелства, които са толкова съществени, че разумна и информирана трета страна вероятно би достигнала до заключение, че почтеността, обективността или професионалният скептицизъм на фирмата или на член на екипа за одит са били компрометирани“¹¹. Независимостта на мнението е състояние на съзнанието и процедури по контрол на качеството могат да я потвърдят само по косвен път.

На ниво ангажимент е необходимо да се отчетат възможните заплахи за нарушаване на независимостта на всеки един етап – приемане на клиент, договаряне, получаване на доказателства, издаване на одиторско мнение. Налице са множество рискови фактори:

- несъответствие на нивото на хонорарите на необходимите ресурси и обичайните търговски практики, зависимост от хонорарите поради прекомерна концентрация, както и неадекватно съотношение между хонорарите за одит и тези за услуги, различни от одита и наличието на просрочени хонорари;
- пряк или съществен непряк финансов интерес в клиент за одит;
- предоставяне или гарантиране на съществен заем на клиент за одит;
- значими бизнес взаимоотношения;
- семейни и лични отношения;
- продължително асоцииране на одитора с един и същи клиент;
- работа по трудово правоотношение при клиент за одит;

---

¹¹ Ръководство по международен етичен кодекс за професионални счетоводители, 2022 © 2022 на International Federation of Accountants (IFAC), пар. 400.5

- предоставянето на услуги, които не са за изразяване на сигурност, на клиенти за одит и други.

В случаите на възможно нарушаване на независимостта е необходимо предприемането на предпазни мерки или директно елиминиране на рисковия фактор. От значение за предприеманите действия е и дали клиентът е предприятие от обществен интерес.

На ниво одиторско дружество (или самостоятелно практикуващ одитор) системата за управление на качеството трябва да е разработена по начин, който да адресира изискванията за независимостта. По-конкретно независимостта, като важна детерминанта на качеството, трябва да бъде осигурена чрез прилагането на адекватни политики и процедури, чиято цел е осигуряването на разумна степен на сигурност, че фирмата и нейния персонал, а когато е приложимо и други лица, поддържат състояние на независимост.

Политиката и процедурите за независимост изискват:

- лицата, отговорни за ангажимента, да предоставят съответната информация на одиторското дружество относно ангажиментите с клиенти, включително обхвата на услугите, за да позволят на фирмата да оцени цялостния ефект върху изискванията за независимост;
- персоналят да уведомява своевременно фирмата за обстоятелствата и взаимоотношенията, които създават заплахата за независимостта така, че да могат да бъдат предприети съответните действия;
- персоналят да информира незабавно одиторското дружество за нарушения на независимостта, които са им станали известни;
- одиторското дружество да комуникира незабавно идентифицираните нарушения с лицето, отговорно за ангажимента и лицата, обект на изискванията за независимост, които трябва да предприемат съответните действия;
- незабавно уведомяване за действията, предприети за разрешаване на проблема така, че одиторското дружество да може да определи дали следва да предприеме по-нататъшни действия.

Обичайна практика е одиторите и помощник-одиторите по ангажиментите за одит да подписват декларация за независимост и за всеки ангажимент да се прилага въпросник за спазване на независимостта като изрично се документира заключението на съдружника, отговорен за одита.

На ниво регулатор и професионална организация следва да се направи оценка за адекватност на политиката, процедурите и системата, които обхващат процеса, свързан с потвърждение на независимостта. При инспекции, осъществявани от инспекторите на КПНРО и контрол на качеството, осъществяван от контролорите на ИДЕС, трябва да се потвърди, че:

- са представени годишни писмени потвърждения за спазването на етиката и независимостта от всички лица, за които се изисква да бъдат независими;
- използваните образци не са формални, а отразяват по подходящ начин изискванията за независимост на отделните нива в йерархията на одиторското дружество (например: съдружниците/управителите/персонала);
- са предприети последващи действия относно липсващи потвърждения;
- са предприети последващи действия относно възникнали въпроси, свързани с независимостта.

Тъй като заплахите за нарушаване на независимостта са детайлно разписани в Етичния кодекс на професионалните счетоводители (раздел 4а) е необходимо потвърждаване, че политиката и процедурите на одиторското дружество по отношение на тях са адекватни и се прилагат последователно. По-конкретно това изисква вземане под внимание:

- дали всички клиенти за одит, от които одиторското предприятие трябва да бъде независимо, са проследени;
- дали всички съдружници/служители са задължени да регистрират/отчитат регулярно инвестициите си и дали процедурите на одиторското предприятие осигуряват информиране и пълно представяне на инвестициите, които биха представлявали заплахата за независимостта;

- ако одиторското дружество е част от глобална мрежа оценката съобразява ли се с глобалните клиенти за одит;
- как се гарантира, че бизнес взаимоотношенията със съществуващите и новите клиенти за одит не компрометират независимостта;
- при предоставяне на услуги, различни от одит, на клиенти за одит има ли утвърден списък със забранени услуги, съответстващ на ЕК и изисква ли се предварително одобрение;
- поддържа ли се списък на клиенти за одит, които са предмет на изискванията за ротация, както и проследява ли се замяната на отговорен одитор след 7 сумарно считани години;
- проследяват ли се всички клиенти за одит, от които одиторското предприятие трябва да бъде независимо и как се контролират недопустимите инвестиции, които могат да са в основата на финансов интерес;
- дали одиторското предприятие има интегриран процес, който следи за нарушенията на етиката и независимостта от отделните съдружници или служители и дали установените нарушения на етиката и независимостта оказват влияние на възнаграждението на съдружника/служителя.

4.Работни условия

Работните условия са най-малко формализираната детерминанта на качеството. Те не са обект на нормативни изисквания и до голяма степен са въпрос, който се решава на фирмено равнище. От значение са конкретните фактори, които в своята съвкупност формират работните условия. Те могат да включват натовареност, култура на работа, среда на споделяне на знания и опит, възможности за обучение и развитие на персонала, наличие на достатъчно ресурси, по-добра фирмена структура и др.

На ниво ангажимент работните условия могат да повлияят на качеството на одита през ресурсната обезпеченост. Ако големината на екипа не съответства на обема работа, който следва да бъде извършен при даден ангажимент за одит, това може да доведе до планиране на по-малко тестове, определяне на по-малък обем извадки,

неполучаването на достатъчни доказателства или до невъзможност да бъде изпълнено планираното в предвидените срокове. Безспорно това би повлияло негативно качеството на одитния ангажимент.

И ако на ниво ангажимент подобни ситуации могат да се приемат като изключение, провокирано от непредвидени ситуации, *на ниво одиторско дружество* е необходима политика за поддържане на нормални работни условия. Важна роля играе културата на фирмата, разбираана като съвкупност от професионални ценности и нагласи. Отговорност, пунктуалност, уважение, ангажираност с работа в екип са индивидуални качества, но одиторското предприятие може да насърчава тяхното развиване или да избере стимули, фокусирани върху финансови приоритети.

Основна отговорност на ръководството е да разпредели и насочи ресурсите по начин, който да е в съответствие с ангажираността на фирмата с качеството¹². Текущото може да е сигнал за влошени работни условия, сред които е и прекомерният стрес. Често стресът на работното място се характеризира „като физически и емоционален отговор на индивида, когато изискванията на работната среда не съвпадат със способностите, ресурсите за справяне и желанията на служителя“¹³. Работната среда може да влияе както позитивно, така и негативно на удовлетвореността и мотивацията на одиторите, а оттук и на качеството на тяхната работа.

На ниво регулатор и професионална организация могат да бъдат използвани количествени измерители¹⁴ за определяне равнището на работни условия, например:

- коефициент, отчитащ брой ангажименти на един одитор – при осъществен контрол на качеството може да служи като индикатор за извеждане на одиторски практики, които превишават значително средния коефициент;
- коефициент, отчитащ брой вложени часове за финансов одит на един одитор – ниските стойности могат да бъдат сигнал за натиск върху одиторите да приключват ангажиментите за по-кратко време поради общ недостиг на квалифициран персонал;

---

¹² Международен стандарт за управление на качеството 1 (МСУК 1), т.28, б.„д“

¹³ Лазарова, Т., Иновативно управление на човешките ресурси, С., 2018 г.

¹⁴ Посочените коефициенти са заимствани от Петрова, Д., Лечева И., Ранчев, Г., Атанасова, А., Пазарът на одиторски услуги, ИК-УНСС, 2024 г.

- коефициент, отчитащ брой вложени часове за други услуги на един одитор – в съпоставка с предходния коефициент може да насочва към политика на одиторската практика, приоритизираща предоставянето на други услуги.

Все пак, повечето компоненти на работните условия могат да бъдат изследвани чрез оценка на индивидуалната удовлетвореност на членовете на одитните екипи.

Целта на предложения модел като мислено представена конструкция е да възпроизведе основните характеристики на качеството на одита чрез връзката му с определени независими променливи, които са с различно ниво на корелация.

Основните характеристики на предложения модел са:

- теоретична обосновааност (базиран е на осъщественото литературно проучване и анализирани детерминанти на качеството) ;
- гъвкавост и адаптивност (моделът позволява добавянето на други детерминанти без това да нарушава изследваните връзки);
- многомерност (постигната чрез изследване на различните нива – ниво ангажимент, ниво одитор и ниво регулатор и професионална организация) ;
- практическа приложимост (може да се използва както от одиторите, така и от регулатора и професионалната организация).

Заклучение - изводи, препоръки, приноси

1.Ключови изводи и практически препоръки

Изследването показва, че качеството на предоставяните одиторски услуги е различно в зависимост от големината на одиторската фирма. Следователно резервите за повишаване на качеството следва да се търсят при малките и средните одиторски компании, но без това да води до несъразмерен контрол или намаляване на професионалния скептицизъм от надзорния орган по отношение на Голямата четворка.

Въз основа на направения анализ могат да бъдат формулирани няколко основни препоръки за повишаване на качеството на одиторските услуги в България. Те обхващат стратегически, организационни и технологични аспекти, които могат да допринесат за

подобряване на ефективността, прозрачността и общественото доверие в одиторската професия.

1. Укрепване на вътрешните контролни механизми в малките и средни одиторски компании

Малките и средните одиторски дружества често срещат предизвикателства при прилагането на международно признатите стандарти за вътрешен контрол поради ограничени ресурси и административна тежест. В тази връзка се препоръчва:

- **Разработване на структурирани вътрешни контролни механизми**, включително стандартни оперативни процедури (SOPs) и вътрешни механизми за мониторинг, които да гарантират систематичност и надеждност в одиторския процес.
- **Интеграция на системи за контрол на качеството (МСУК 1 и МСУК 2)** с цел управление на риска и осигуряване на качеството в одиторските процеси. Регулаторните органи могат да подпомогнат този процес чрез насоки и обучения.
- **Повишаване на професионалния скептицизъм и аналитичното мислене**, чрез целенасочени обучения за разкриване на несъответствия и измами в счетоводните отчети.

2. Засилване на инвестициите в технологични иновации

Технологиите играят все по-ключова роля в развитието на одиторската професия. В тази връзка е необходимо:

- **Внедряване на автоматизирани системи за анализ на финансови данни** като ACL Analytics, IDEA и CaseWare, които подпомагат ранното идентифициране на несъответствия.
- **Използване на изкуствен интелект (AI) и машинно обучение** за автоматизирано идентифициране на аномалии и повишаване на ефективността на одита.
- **Дигитализация на одиторската документация** чрез облачни технологии (Google Cloud, Microsoft Azure), улеснявайки достъпа и подобрявайки сътрудничеството между одиторите и клиентите.

Тези препоръки са насочени предимно към одиторските дружества от средния ешалон, доколкото при тези от Голямата четворка те вече са факт, а при малките вероятно могат да бъдат реализирани само частично.

3. Разширяване на програмите за професионално обучение и сертификация

Поддържането на високи стандарти в професията изисква:

- **Обучения по автоматизация на одитни процеси, машинно обучение и киберсигурност**, за да се осигури адекватна подготовка на специалистите.
- **Менторски програми** за свързване на младите специалисти с опитни одитори с цел ускорено развитие.
- **Адаптиране на сертификационните изисквания**, включително допълнителни практически тестове, които да гарантират висока професионална компетентност.

4. Адаптиране на регулаторната рамка и инструментите, използвани при контрол на качеството към специфичните нужди на различните категории одиторски фирми

За малките и средни одиторски компании административната тежест често е предизвикателство. Препоръчва се:

- **По-гъвкав регулаторен подход**, който да намали ненужните административни изисквания, без да се компрометира качеството.
- **Повишаване на взаимодействието между регулаторните органи и професионалната общност**, чрез регулярни консултации и обучения.
- **Оптимизация на отчетните изисквания** чрез дигитализация на процесите по подаване на одиторски доклади и разработване на електронни форми за отчетност.

5. Предприемане на мерки за повишаване на общественото доверие в одиторската професия

Укрепването на доверието в одиторите е от съществено значение за стабилността на финансовите пазари и бизнеса. В тази връзка е необходимо:

- **По-строг контрол върху етичните стандарти**, чрез въвеждане на вътрешни кодекси и механизми за докладване на нарушения.
- **Повишаване капацитета, ефективността и ефикасността на надзорния орган.**
- **Прилагане на професионален подход при партньорските проверки от СККОУ.**
- **Разширяване на обществената осведоменост относно ролята на одита**, чрез информационни кампании и събития, които да повишат разбирането за значението на професията.

Прилагането на тези препоръки ще спомогне за подобряване на качеството на одиторските услуги, като същевременно ще насърчи иновациите и ще укрепи регулаторната рамка.

2. Потвърждение на научната теза и хипотезите

Настоящото изследване използва смесен методологичен подход, който комбинира **количествени и качествени методи**, за да предостави цялостен анализ на факторите, определящи качеството на одиторските услуги. Използваните методи осигуряват **двупластова оценка**, съчетаваща **субективните възприятия** на професионалистите в сектора с **обективните констатации** от регулаторните инспекции.

Основните елементи на методологията включват:

- Анкетно проучване сред практикуващи одитори, **предоставящо емпирична основа** за анализ на възприятията на професионалната общност относно качеството на одита в България.
- Анализ на оценките на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО) за качеството на професионалната дейност на регистрираните одитори
- Сравнителен анализ между анкетните резултати и регулаторните доклади на КПНРО, чрез който се идентифицират области за подобрене, както и възможности за оптимизиране на регулаторните механизми, така че да съответстват по-добре на реалните предизвикателства.

Тази методологична рамка гарантира, че изводите от изследването са емпирично обосновани, практически приложими и могат да допринесат за подобряване на одиторската практика и регулаторните механизми в страната.

Основната теза на дисертацията – „Качеството на одиторските услуги се определя от комбинация от фактори, включително работните условия, етичните стандарти, професионалната компетентност и независимостта на одиторите. Одиторските компании, които прилагат ефективни вътрешни контролни механизми и спазват международните одиторски стандарти, демонстрират по-високо качество на услугите си.“ – се потвърждава чрез комплексен анализ, основан на емпирични данни от анкетното проучване и обективните резултати от инспекциите на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори (КПНРО).

Анализът на анкетното проучване показва, че подобрените **работни условия** в одиторските фирми са свързани с по-високо качество на извършваните одити, което съответства на **Хипотеза 1**. Фирмите от Голямата четворка и международните мрежи, които прилагат по-ефективни вътрешни контролни механизми, постигат по-добри резултати при регулаторните проверки, което подчертава значението на организацията на работния процес за качеството на одита.

Спазването на **етичните стандарти** също е потвърдено като ключов фактор за качеството на одита (**Хипотеза 2**).

- Анкетните респонденти посочват, че стриктното придържане към професионалната етика (конфиденциалност, почтеност, обективност и професионален скептицизъм) повишава доверието в одиторските услуги.
- Докладите на КПНРО потвърждават, че нарушенията на етичните принципи (като зависимост от клиенти и конфликт на интереси) водят до занижено качество на одита.

По отношение на **професионалната компетентност**, резултатите от анкетата показват, че повишената квалификация и обучението на одиторите пряко корелират с нивото на предоставяните услуги, което съответства на **Хипотеза 3**.

- Над 80% от респондентите посочват, че участието в сертификационни програми повишава тяхната ефективност и точност при изпълнение на одитните ангажименти.
- КПНРО установява, че компаниите, които инвестират в обучението на персонала, получават по-високи оценки за съответствие с международните одиторски стандарти.

Независимостта на одиторите е последният ключов фактор, който е анализиран (Хипотеза 4).

- Анкетните резултати показват, че одиторите изпитват натиск, който може да повлияе на тяхната обективност, особено при дългогодишни клиенти.
- Регулаторните доклади също идентифицират случаи, при които липсата на независимост води до необективни заключения и по-ниски оценки за съответствие с международните стандарти.

Следващата таблица обобщава резултатите от проверката на хипотезите:

Хипотеза	Потвърждение	Доказателства
Хипотеза 1: Подобрили работни условия в одиторските фирми са свързани с повишено качество на одиторските услуги.	Да	Анкетата и анализът на КПНРО потвърждават връзката между работната среда и качеството на одита.
Хипотеза 2: Спазването на етичните стандарти от одиторите е положително свързано с качеството на одита.	Да	Регулаторните доклади показват, че нарушенията на етичните норми влошават качеството на одиторските услуги.
Хипотеза 3: Повишена професионална компетентност на одиторите води до по-високо качество на одиторските услуги.	Да	Компаниите, инвестиращи в обучения, получават по-високи оценки за качество.

Хипотеза	Потвърждение	Доказателства
Хипотеза 4: Независимостта на одиторите е съществен фактор за качеството на одита.	Да	Липсата на независимост се свързва с по-ниско качество на одита, особено в малките фирми.

Обобщение: Всички хипотези **се потвърждават**, което показва, че четирите ключови детерминанти (работна среда, професионална компетентност, етични стандарти и независимост) играят решаваща роля в определянето на качеството на одита.

3. Научни и практически приноси

Научни приноси

1. Въз основа на задълбочено изследване на литературните източници са систематизирани и обогатени знанията за категорията качество на одиторските услуги, измерителите на качеството и детерминантите, които го определят.
2. Разработен е теоретично обоснован, гъвкав и адаптивен концептуален модел за постигане качество на одита.

Научно-практически приноси

1. Чрез статистическа проверка на хипотези са изведени ключовите детерминанти, които дават конкурентно предимство на одиторските компании от „Голямата четворка“ по отношение на качеството на предоставяните одиторски услуги.
2. Идентифицирани и обяснени са различията между възприятията на одиторите и регулаторната оценка на качеството.
3. На базата на осъществения анализ са формулирани конкретни препоръки за повишаване качеството на професионалната дейност на одиторите.

Дисертацията предоставя принос към разбирането на детерминантите, формиращи качеството на одиторските услуги, като очертава предизвикателствата и възможностите за подобрене в българския контекст. Чрез комбинация от ефективна регулация, технологични иновации и инвестиции в човешкия капитал, българският одиторски сектор има потенциала да повиши своите професионални стандарти и да укрепи доверието в одиторската професия.

Литературни източници :

1. Agyei-Mensah, B. K. (2018) The effect of audit committee effectiveness and audit quality on corporate voluntary disclosure quality.
2. Ahn, J., Akamah, H., & Shu, S. Q. (2021) The effect of disclosing audit quality control deficiencies on non-audit tax services: Evidence from Deloitte's 2007 PCAOB Part II inspection report.
3. Alaamri, Y., Hussainey, K., Nandy, M., & Lodh, S. (2023) The impact of audit quality and climate change reporting on corporate performance: A review and future research agenda.
4. Alhababsah, S. (2019) Ownership structure and audit quality: An empirical analysis considering ownership types in Jordan.
5. Alsmady, A. A. (2022) Quality of financial reporting, external audit, earnings power, and companies' performance: The case of Gulf Corporate Council Countries.
6. Aobdia, D. (2019) Do practitioner assessments agree with academic proxies for audit quality? Evidence from PCAOB and internal inspections.
7. Bagonza, A., Chen, Y., & Rech, F. (2024) Mediating impact of integrated reporting on audit quality and market reactions in Africa: Evidence from South Africa.
8. Balboula, M. Z., & Elfar, E. E. (2023) The impact of partner perfectionism on audit quality: The mediating role of professional skepticism in the Egyptian context.
9. Beardsley, E. L., Imdieke, A. J., & Omer, T. C. (2021) The distraction effect of non-audit services on audit quality.
10. Bepari, M., Nahar, S., Mollik, A., & Azim, M. (2023) Content characteristics of key audit matters reported by auditors in Bangladesh and their implications for audit quality.
11. Bilal, B., Komal, B., Ezeani, E., Usman, M., Kwabi, F., & Ye, C. (2023) Do the educational profile, gender, and professional experience of audit committee financial experts improve financial reporting quality?
12. Boyle, E. S. (2024) How do auditors' use of industry norms differentially impact management evaluations of audit quality under principles-based and rules-based accounting standards?
13. Campa, D. (2013) Big 4 fee premium" and audit quality: Latest evidence from UK listed companies. *Managerial Auditing Journal*, 28(8), 680–707.
14. Cameran, M., Prencepe, A., & Trombetta, M. (2016) Mandatory audit firm rotation and audit quality. *European Accounting Review*, 25(1), 35–58.
15. Carlisle, M., Yu, W., & Church, B. K. (2022) The effect of small audit firms' failure to remediate the PCAOB's quality control criticisms on audit market segmentation.
16. Chang, C. J., Li, Y., & Luo, Y. (2022) Auditor distraction and audit quality.
17. Chen, H., Feng, Y., Kou, A., & Liu, S. (2024) Does audit quality affect auditors' career development? Evidence from Chinese audit firms' demise.
18. Cho, M., Kwon, S. Y., & Krishnan, G. V. (2020) Audit fee lowballing: Determinants, recovery, and future audit quality.
19. Christensen, B., Smith, K., & Williams, D. (2022) The audit quality effects of small audit firm mergers in the United States.
20. Coates, J. C., & Srinivasan, S. (2014) Audit committees and corporate governance: Beyond the Sarbanes-Oxley Act. *Journal of Accounting Research*, 52(2), 381–417.
21. Dang, M., Puwanenthiren, P., Truong, C., Henry, D., & Vo, X. V. (2022) Audit quality and seasoned equity offerings methods.
22. Dayanandan, A., & Kuntluru, S. (2023) Mandatory auditor rotation and audit quality.
23. DeAngelo, L. E. (1981). Auditor size and audit quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3(3), 183–199.
24. DeFond, M. L., & Zhang, J. (2014). A review of archival auditing research. *Journal of Accounting and Economics*, 58(2–3), 275–326.
25. Deng, Y., Zhang, Z., & Liu, Y. (2023) Auditors' hometown ties and audit quality.

26. Donelson, D. C., Ege, M., Imdieke, A. J., & Maksymov, E. (2020) The revival of large consulting practices at the Big 4 and audit quality.
27. Doyle, J., Ge, W., & McVay, S. (2007) Determinants of weaknesses in internal control over financial reporting. *Journal of Accounting and Economics*, 44(1–2), 193–223.
28. Duh, R.-R., Knechel, W. R., & Lin, C.-C. (2020) The effects of audit firms' knowledge sharing on audit quality and efficiency. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 39(2), 51–79.
29. Ege, M. S., & Stuber, S. B. (2021) Are auditors rewarded for low audit quality? The case of auditor lenience in the insurance industry.
30. Fernando, G. D., & Thevaranjan, A. (2017) Impact of audit quality on the components of executive cash compensation.
31. Firth, M., Mo, P. L., & Wong, R. M. (2021) Auditor incentives and audit quality: Evidence from private Chinese firms. *Accounting, Organizations and Society*, 93, 101239.
32. Harris, M. K., & Williams, L. T. (2020) Audit quality indicators: Perspectives from Non-Big Four audit firms and small company audit committees.

33. Hoag, M., Myring, M., & Schroeder, J. (2016) Has Sarbanes-Oxley standardized audit quality?
34. International Forum of Independent Audit Regulators (IFIAR). (2021). 2021 Report on Annual Survey of Audit Inspection Findings.
35. Jha, A., & Chen, Y. (2022) Technology and its impact on audit quality: A review of the evolving landscape. *Accounting Horizons*, 36(4), 92–115.
36. Khavis, J., & Krishnan, J. (2020) Employee Satisfaction and Work-Life Balance in Accounting Firms and Audit Quality.
37. Knechel, W. R., & Salterio, S. E. (2016) *Auditing: Principles and Practice*. Pearson Education.
38. KPMG International. (2017). *International Annual Review 2017*.
39. Kharuddin, K. A. M., Basioudis, I. G., & Al Farooque, O. (2021) Effects of the Big 4 national and city-level industry expertise on audit quality in the United Kingdom.
40. Krichene, A., & Baklouti, E. (2020) Internal audit quality: Perceptions of Tunisian internal auditors - an explanatory research.
41. Lento, C., & Yeung, W. (2023) Exploring the audit quality and audit fee impacts of joining different types of non-Big Four accounting networks and associations: evidence from China.
42. Lennox, C. S., Wu, X., & Zhang, T. (2016) Does mandatory rotation of audit partners improve audit quality? *The Accounting Review*, 91(5), 1547–1577.
43. Li, M., Yang, X., & Zhai, K. (2024) Signing auditors' experience gap and audit quality.
44. Lin, H.-L., & Yen, A.-R. (N/A) Auditor rotation, key audit matter disclosures, and financial reporting quality.
45. Liu, C., & Xu, C. (2021) The effect of audit engagement partner professional experience on audit quality and audit fees: Early evidence from Form AP disclosure.
46. Löhlein, L. (2016) From peer review to PCAOB inspections: Regulating for audit quality in the U.S.
47. Mackevičius, J., & Vaicekauskas, D. (2014) Developing a framework for audit quality management in audit firms. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 75, 171–193.
48. Meyer, M. J., Rigsby, J. T., & Boone, J. (2007) The impact of auditor-client relationships on the reversal of first-time audit qualifications.
49. Mohapatra, P. S., Elkins, H., Lobo, G. J., & Chi, W. (2022) The impact of PCAOB international registration on audit quality and audit fees: Evidence from China.
50. Nelson, M. W. (2009) A model and literature review of professional skepticism in auditing. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 28(2), 1–34.
51. Notbohm, M., & Valencia, A. (2021) Audit quality effects of the PCAOB's 2006 tax service restrictions.
52. Ocak, M., Ozkan, S., & Can, G. (2022) Continuing professional education and audit quality: Evidence from an emerging market.
53. Persakis, A., & Iatridis, G. E. (2015) Audit quality, investor protection and earnings management during the financial crisis of 2008: An international perspective.

54. Persellin, J., Schmidt, J., Vandervelde, S., & Wilkins, M. (2019) Auditor perceptions of audit workloads, audit quality, and job satisfaction.
55. Pierce, B., & Sweeney, B. (2005) Management control in audit firms—Partners’ perspectives.
56. Quadackers, L., Mock, T., & Maijoor, S. (1996) Audit risk and audit programmes: archival evidence from four Dutch audit firms.
57. Quick, R., & Schmidt, F. (2018) Do audit firm rotation, auditor retention, and joint audits matter.
58. Rompotis, G., & Balios, D. (N/A) Audit quality, firm performance and risk: evidence from Greece.
59. Roussy, M., & Rodrigue, M. (2018) Internal Audit: Is the ‘Third Line of Defense’ Effective as a Form of Governance? An Exploratory Study of the Impression Management Techniques Chief Audit Executives Use in Their Annual Accountability to the Audit Committee.
60. Rusmin, R., & Evans, J. (2016) Audit quality and audit report lag: Case of Indonesian listed companies.

61. Salem, R. I. A., Ghazwani, M., Gerged, A. M., & Whittington, M. (2023) Anti-corruption disclosure quality and earnings management in the United Kingdom: The role of audit quality.
62. Samagaio, A., & Felício, T. (2022) The influence of the auditor’s personality in audit quality.
63. Samagaio, A., Francisco, P. M., & Felício, T. (2024) The relationship between soft skills, stress, and reduced audit quality practices.
64. Shbail, M., Jaradat, Z., Hawamleh, A., Hamdan, A., & Alsartawi, A. (2024) Enhancing audit quality in non-Big 4 firms: the role of remote auditing and audit staff capabilities.
65. Sulaiman, N. (2023) External audit quality: its meaning, representations and potential conflict in practice.
66. Svanberg, J., & Öhman, P. (2014) Auditors’ identification with their clients: Effects on audit quality.
67. Vaicekaskas, D., & Mackevičius, J. (2014) Developing a framework for audit quality management in audit firms. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 75, 171–193.
68. Wei, S., Jiang, F., Pan, J., & Cai, Q. (2023) Financial innovation, government auditing and corporate high-quality development: Evidence from China.
69. Xiao, T., Geng, C., & Yuan, C. (2020) How audit effort affects audit quality: An audit process and audit output perspective.
70. Yunis, M., Mirza, N., Safi, A., & Umar, M. (2016) Impact of audit quality and digital transformation on innovation efficiency: Role of financial risk-taking.
71. Yunis, M., Mirza, N., Safi, A., & Umar, M. (2024) Impact of audit quality and digital transformation on innovation efficiency: Role of financial risk-taking.
72. Yuan, S., Zhang, W., & Zhu, K. (2023) Place attachment, audit pricing, and audit quality.
73. Zahid, R. M. A., Taran, A., Khan, M. K., & Chersan, I.-C. (2022) ESG, dividend payout policy and the moderating role of audit quality: Empirical evidence from Western Europe.
74. Zhou, J., & Elder, R. (2020) Corporate governance and audit quality in emerging markets. *Journal of Accounting Research*, 58(3), 245–268.
75. Zhang, Y., & Pany, K. (2018) Technological advancements in auditing: Implications for audit quality. *Accounting Horizons*, 32(4), 71–89.
76. Braun, T., & Davis, J. (2017) The relationship between audit committee characteristics and audit quality: Evidence from European companies. *European Accounting Review*, 26(5), 701–733.
77. Shroff, S., & McCarthy, C. (2021) The evolving landscape of audit quality in the context of digital transformation. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 40(1), 95–113.
78. Tang, W., Cui, Y., & Babenko, O. (2014). Internal Consistency: Do We Really Know What It Is and How to Assess It? *Journal of Psychology and Behavioral Science*, 2(2), 205-220
79. Kaiser, H. (1974). An index of factorial simplicity. *Psychometrika*, 39(1), 31–36
80. Robson, C. (2016). Real World Research: A Resource for Users of Social Research Methods in Applied Settings (4th ed.). *John Wiley and Sons Ltd*. ISBN: 978-1-118-74523-6
81. Choi, J.-H., Kim, J.-B., & Zang, Y. (2010). Do abnormally high audit fees impair audit quality? *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, 29(2), 115-140. Available at: https://ink.library.smu.edu.sg/soa_research/12

82. Francis, J. R. (2004). What do we know about audit quality? *The British Accounting Review*, 36(4), 345-368
83. Francis, J. R., Maydew, E. L., & Sparks, H. C. (1999). The role of Big 6 auditors in the credible reporting of accruals. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 18(2), 17-34.
84. Gros, M., & Worret, D. (2014). The challenge of measuring audit quality: Some evidence. *International Journal of Critical Accounting*, 6(4).
85. Dichev, I. D., & Dechow, P. (2001). The quality of accruals and earnings: The role of accrual estimation errors. Available at: <https://ssrn.com/abstract=277231> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.277231>.
86. Audit Analytics. (2021). *Financial restatements: A twenty-year review*. Available at: https://www.auditanalytics.com/doc/2020_Financial_Restatements_A_Twenty-Year_Review.pdf.
87. Lennox, C. S. (1999). Audit quality and auditor size: An evaluation of reputation and deep pockets arguments. *Journal of Business Finance and Accounting*, 26, 779-805.
88. Dye, R. A. (1993). Auditing standards, legal liability, and auditor wealth. *Journal of Political Economy*, 101(5), 887-914. Available at: https://econpapers.repec.org/article/ucpjpolec/v_3a101_3ay_3a1993_3ai_3a5_3ap_3a887-914.htm.
89. Sirois, L.-P., & Simunic, D. A. (2011). Auditor size and audit quality revisited: The importance of audit technology. Available at: <https://ssrn.com/abstract=1694613> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1694613>.
90. Международна федерация на счетоводителите (ИФАС). (2020). *Международен стандарт за управление на качеството (МСУК 1): Управление на качеството за фирми, които изпълняват одити или прегледи на финансови отчети, или други уверителни и свързани услуги*.
91. Динев, М. (2016). Власт, управление и контролна среда. *Годишник на ИДЕС, София*.
92. Колева, Б. (2022). Аналитичните процедури като средство за оптимизиране на одиторската работа. *Списание „Диалог“*, (2).
93. Христов, В. (2022). Съществеността в контекста на приложимите в Република България Закон за счетоводството и Национални счетоводни стандарти. *Списание "Счетоводство"*, 01/2022, XXVI.
94. Вейсел, А. (2022). От контрол върху качеството към управление на качеството на одиторските ангажименти. *Списание „Одит“*, (02), 1-17.
95. Филипова, Ф. (2018). Одиторската професия: свободна или свръх регулирана? *Списание "Одит"*, (02).
96. Филипова, Ф. (2021). Независимият финансов одит и неговата роля в корпоративното управление. *Икономически изследвания*, 30(7), 45-62.
97. Филипова, Ф. (2024). Обучението по професионална етика в счетоводството и одита: проблеми за решаване. *Списание „Одит“*, (01), XXVIII.
98. Филипова, Ф. (2024). Обучението по професионална етика в счетоводството и одита: приложими подходи и очаквани резултати. *Списание „Одит“*, (02), XXVIII, 1-17.
99. Найденов, А. (2015). Статистическо изследване на влиянието на социо-икономическите фактори върху ценностната система на съвременните граждани на Република България. *ИК-УНСС*. ISBN: 978-954-644-770-8
100. Гоев, В., Бошнаков, В., Тошева, Ек., Харалампиев, К., & Бозев, В. (2019). Статистически анализ в социологически, икономически и бизнес изследвания. *ИК-УНСС*. ISBN: 978-619-232-172-7.

Приложения

Анкета

Уважаеми участници,

Благодарим Ви, че отделяте време да участвате в тази анкета, която се провежда като част от изследване за дисертация на тема: "Детерминанти, определящи качеството на одита". Целта на това изследване е да се анализират факторите, които влияят на качеството на одиторската дейност и да се идентифицират ключовите аспекти, които могат да допринесат за подобряването на одиторските практики.

Вашето участие и споделените от Вас мнения са от изключителна важност за успешното завършване на това изследване. Всички отговори ще бъдат третираны конфиденциално и ще се използват само за научни цели.

Благодарим Ви за сътрудничеството и подкрепата!

Демографски въпроси

D1. Възраст:

- До 35 години
- Над 35 до 50 години
- Над 50 до 65 години
- 65 години и повече

D2. Пол:

- Мъж
- Жена
- Предпочитам да не казвам

D3. Образование:

- Средно образование
- Висше образование (бакалавър)
- Висше образование (магистър)
- Докторска степен

D4. Професионален опит в одиторската област:

- До 5 години
- Над 5 до 15 години
- Над 15 до 25 години
- Над 25 години

D5. Одиторската фирма, в която работите, част ли е от Големите четири (Big 4)?

- Да
- Не

D6. Работна позиция:

- Одитор
- Мениджър в одиторска фирма
- Директор на одиторска фирма
- Собственик на одиторска фирма
- Друго (моля, уточнете): _____

D7. Владее ли чужд език?

- Да
- Не

D8. На какво ниво?

- Ниво А (А1 и А2)
- Ниво В (В1 и В2)
- Ниво С (С1 и С2)

Детерминанта „Работна среда“

W1. Колко често изпитвате прекомерно натоварване на работа във вашата одиторска фирма?

- Никога
- Рядко
- Понякога
- Често
- Винаги

W2. Как оценявате подкрепата и ресурсите, предоставяни от фирмата, за да изпълните задачите си като одитор?

- Много слаба
- Слаба
- Средна
- Добра
- Много добра

W3. Колко често изпитвате стрес в рамките на одиторската си дейност?

- Никога

- Рядко
- Понякога
- Често
- Винаги

W4. Как оценявате баланса между личния и професионалния живот в професията на одитор?

- Много неравновесен
- Неравновесен
- Средно равновесен
- Равновесен
- Много равновесен

Детерминанта „Етични стандарти“

X1. Колко добре разбирате и спазвате професионалните стандарти на одита?

- Не разбирам и не спазвам
- Разбирам, но не спазвам
- Разбирам и спазвам
- Разбирам отлично и спазвам

X2. Колко често срещате етични дилеми в професионалната си практика като одитор и как ги решавате?

- Не съм срещал/а етически дилеми
- Рядко се срещам и ги решавам лесно
- Понякога се срещам и ги решавам с помощта на колегите и ръководството
- Често се срещам и ги решавам с помощта на професионални стандарти и кодекси

X3. Каква е вашата оценка за конфиденциалността на одиторите във вашата фирма?

- Много ниска
- Ниска
- Средна
- Висока
- Много висока

X4. Колко често се провеждат обучения и/или дискусии по етични въпроси във вашата фирма?

- Никога
- Рядко
- Понякога

- Често
- Винаги

Детерминанта „Професионална компетентност“

Y1. Каква е вашата теоретична подготовка в областта на одита?

- Ограничена
- Основна
- Напреднала
- Специализирана
- Високо специализирана

Y2. Колко често участвате в продължаващо обучение и развитие на уменията си като одитор?

- Рядко или никога
- Веднъж на две-три години
- Поне веднъж на година
- Няколко пъти годишно
- Постоянно се обучавам и развивам

Y3. Как оценявате своята професионална компетентност в областта на одита?

- Не се считам за компетентен/на
- Имам основни знания и умения
- Имам добри знания и умения
- Имам високо ниво на опит и знания
- Имам изключителна експертиза

Y4. Какви са възможностите за кариерно развитие и напредък във вашата фирма?

- Ограничени
- Средни
- Добри
- Много добри
- Отлични

Детерминанта „Независимост на одиторите“

Z1. Как оценявате независимостта на одиторите във вашата фирма?

- Много ниска
- Ниска
- Средна
- Висока

- Много висока

Z2. Колко често се сблъсквате с конфликт на интереси в работата си като одитор?

- Никога
- Рядко
- Понякога
- Често
- Винаги

Z3. Как оценявате подкрепата на фирмата за запазване на независимостта на одиторите?

- Много слаба
- Слаба
- Средна
- Добра
- Много добра

Z4. Как оценявате политиките и процедурите на вашата фирма, които подкрепят независимостта на одиторите?

- Много неефективни
- Неефективни
- Средно ефективни
- Ефективни
- Много ефективни

Q1. Как оценявате качеството на одиторските услуги, предоставяни от вашата фирма?

- Много ниско
- Ниско
- Средно
- Високо
- Много високо

Q2. Как бихте оценили нивото на удовлетвореност на клиентите от одиторските услуги, предоставяни от вашата фирма?

- Много ниско
- Ниско

- Средно
- Високо
- Много високо

Q3. Как оценявате качеството на одиторските си услуги, спрямо конкурентите на пазара?

- По-ниско
- Същото
- По-високо

